

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาระดับพฤติกรรมจริยธรรมของเยาวชนผู้ได้รับการฝึกอบรมจากศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยได้นำเสนอหัวข้อในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. สถาบันกับการถ่ายทอดคำสอนทางศาสนา
 - 1.1 สถาบันครอบครัวกับการถ่ายทอดทางศาสนา
 - 1.2 สถาบันศาสนากับการถ่ายทอดทางศาสนา
 - 1.3 สถาบันการศึกษากับการถ่ายทอดทางศาสนา
 - 1.4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ในการอบรมของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
2. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม
 - 2.1 ความหมายของพฤติกรรม
 - 2.2 ประเภทของพฤติกรรม
 - 2.3 องค์ประกอบของพฤติกรรม
 - 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับองค์ประกอบอื่น ๆ
 - 2.5 การวัดพฤติกรรม
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม
 - 3.1 ความหมายของจริยธรรม
 - 3.2 ประเภทของจริยธรรม
 - 3.3 ลักษณะของจริยธรรม
 - 3.4 การแสดงออกทางจริยธรรม
 - 3.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม
4. มงคล 38 ประการ
 - 4.1 ประวัติความเป็นมา
 - 4.2 ความสำคัญของมงคล
 - 4.3 เหตุที่ต้องเรียนมงคลสูตร
 - 4.4 อธิบายมงคล 38 ประการ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยต่างประเทศ

5.2 งานวิจัยในประเทศ

สถาบันกับการถ่ายทอดคำสอนทางศาสนา

การถ่ายทอดทางศาสนาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดทางสังคม มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางโลกทัศน์ของบุคคล เพราะเป็นการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้สอดคล้องกับบุคคลอื่น ๆ และสังคมรอบข้าง (อ้อมเดือน สดมณี. 2529 : 16) ได้ให้คำนิยามการถ่ายทอดทางศาสนาว่า หมายถึง การที่บิดามารดาถ่ายทอดหลักคำสอนความเชื่อและค่านิยมเหล่านั้น ส่วนเพ็ญแข ประจันปัจจนิก (2529 : 9) อธิบายว่า ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และการปฏิบัติตามหลักศาสนานั้น มิได้ติดตัวบุคคลมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นกระบวนการที่จะต้องปลูกฝังกันไปจนตลอดชีวิตของบุคคล วิธีการที่จะใช้ในการถ่ายทอดทางสังคมจึงมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยอาศัยตัวแทนในการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization Agents) ได้แก่ สถาบันทางครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา เป็นต้น การถ่ายทอดทางสังคมเพื่อให้บุคคลซึมซับรับเอาทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนมีพฤติกรรมตามที่สังคมหนึ่ง ๆ พึงปรารถนานั้น เราจะใช้วิธีการต่าง ๆ คือ ใช้การให้รางวัล เมื่อบุคคลกระทำพฤติกรรมที่น่าปรารถนาและใช้การลงโทษ เมื่อบุคคลกระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา ทั้งนี้ต้องมีตัวแบบที่ดี เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามได้ด้วย

สถาบันครอบครัวกับการถ่ายทอดทางศาสนา

จากการประมวลผลการวิจัยว่าด้วยครอบครัวกับการถ่ายทอดทางศาสนาของ คอร์นเวล (Cornwall. 1989 : 572-592) สรุปว่า ความสนใจศาสนาของบิดามารดา และการได้รับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับศาสนาจากครอบครัว มีผลกระทบโดยตรงต่อความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาของบุคคล เมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ อีกทั้งยังเป็นแนวทางให้แก่วัยรุ่นในการเลือกคบหาเพื่อนที่มีลักษณะสอดคล้องกับค่านิยมทางศาสนาที่ได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว เช่น เลือกรับคบหาเพื่อนที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หลีกเลี่ยงการคบหาเพื่อนที่ชอบทำตัวเกรง คอยสร้างความยุ่งยากให้ผู้อื่น เป็นต้น

ครอบครัวสามารถถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยมและหลักปฏิบัติทางศาสนาได้หลายทางการอบรมสั่งสอนโดยตรง ได้แก่ การบอกให้ทราบว่าอะไรดีอะไรชั่ว สิ่งใดควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ ให้รางวัลเมื่อปฏิบัติตามคำสั่งสอน และลงโทษเมื่อไม่ปฏิบัติตาม อีกด้านหนึ่งคือการอบรมสั่งสอนทางอ้อม ได้แก่ การที่บิดามารดาทำตนให้เป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดี และปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543 : 16) ให้ข้อคิดเห็นว่าการให้เด็กได้ฝึกกระทำและได้รับแรงเสริม จะเป็นการปลูกฝังส่งผลต่อการปฏิบัติของเด็กมากที่สุด

รองลงมาคือ ทำให้เด็กดูเป็นแบบอย่าง ส่วนการพูดจาสั่งสอน มักให้ผลน้อย โดยเฉพาะเมื่อผู้ใหญ่ไม่กระทำตามที่พูดสั่งสอนหรือกระทำตรงข้ามกับที่สั่งสอนเด็ก

นอกจากวิธีการถ่ายทอดทางศาสนาแบบให้รางวัลเป็นแรงเสริม และการทำตัวเป็นแบบอย่างแล้ว การปลูกฝังหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา ยังอาจกระทำได้โดยการเปลี่ยนทัศนคติ ซึ่งงามตา วนินทานนท์ (2536 : 41-45) ได้อาศัยหลักทฤษฎีทางจิตวิทยาเสนอแนะวิธีการปลูกฝังหลักปฏิบัติเบื้องต้นทางพุทธศาสนาแก่เยาวชน ได้แก่ การบริจาคนทาน การบำเพ็ญศีลภาวนา ภายใต้อบอบของผลการเปลี่ยนที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสารเพื่อการจูงใจ (Persuasive Communication Process) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ขั้นสร้างความสนใจและเปิดโอกาสให้รับทราบหลักปฏิบัติเบื้องต้นทางพุทธศาสนา หมายถึง การที่บิดามารดาพยายามทำให้บุตรเกิดความสนใจในพุทธศาสนา เช่น ส่งเสริมให้บุตรได้ร่วมทำบุญใส่บาตรในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชี้นำให้บุตรร่วมสละสิ่งของส่วนตัวที่เหลือให้แก่ผู้ยากไร้ ชี้นำให้บุตรทราบเกี่ยวกับศีลห้าหรือข้อห้ามที่สำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ดักเตือนมิให้บุตรทำร้ายสัตว์ ไม่กล่าวเท็จ เป็นต้น โดยบิดามารดาต้องเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย เปิดโอกาสให้บุตรได้สัมผัสกับการปฏิบัติเจริญภาวนาในขั้นต้น เช่น แนะนำให้บุตรท่องบทสวดมนต์ในยามว่าง เพื่อฝึกสมาธิ บอกให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำสมาธิและชวนบุตรให้ทดลองนั่งภาวนา สังเกตลมหายใจเข้าออก เป็นต้น

2. ขั้นสร้างความเข้าใจในเนื้อหาทางพุทธศาสนา เนื่องจากเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติทางพุทธศาสนามีความหมายละเอียดลึกซึ้ง บิดามารดาควรช่วยบุตรให้เข้าใจถึงความหมายของการปฏิบัตินั้น ๆ ให้ชัดเจน เพื่อเป็นพื้นฐานในการเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อไป ชี้นำให้เห็นประโยชน์และโทษของการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา เช่น แนะนำให้บุตรสังเกตสีหน้าอึมเฉยของบุคคลหลังการทำบุญทำทาน บอกให้รู้ว่าการให้อภัย ไม่โกรธเคืองผู้ที่กระทำไม่ดีต่อตน ถือเป็น การทำทานอย่างหนึ่ง การทำทานเพื่อแข่งขันหรือโอ้อวดเป็นเรื่องไม่เหมาะสม ยกตัวอย่างที่เลวร้ายซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลที่ละเมิดศีลห้าและผลดีจากการรักษาศีลห้า ช่วยอธิบายความหมายหลักของบทสวดมนต์หรือความสำคัญของการทำสมาธิภาวนา

3. ขั้นการยอมรับและเปลี่ยนตาม บิดามารดาเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจจากบุตรอย่างสูงอยู่แล้ว หากทำตัวเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมด้วยแล้ว ก็จะสามารถจูงใจให้บุตรยอมรับ หรือเปลี่ยนจิตใจตามได้มากยิ่งขึ้น บิดามารดาควรสนับสนุนให้บุตรกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา เช่น เปิดโอกาสให้บุตรได้ช่วยจัดเตรียมสิ่งของที่จะใส่บาตร และร่วมใส่บาตรกับบุตรเป็นตัวอย่างด้วย ให้รางวัลหรือชมเชยเมื่อบุตรปฏิบัติได้ถูกต้อง ต้องระมัดระวังไม่ทำผิดพลาดให้บุตรเห็นเป็นตัวอย่าง การเจริญภาวนาอาจทำได้หลายอย่าง เช่น นำสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้านอนเป็นประจำ พาบุตร

ไปฝึกปฏิบัติธรรมตามวัดในโอกาสอันควร แสดงความชื่นชมยินดี เมื่อเห็นบุตรพยายามฝึกสมาธิเป็นต้น การปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะมีผลต่อเนื่องกันไป ชั้นก่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตใจได้ ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาและในสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยจะเป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจังต่อไป ดังเช่นกิตติธรรม สิทธิเวทย์ (2534 : 27) พบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการปฏิบัติตนทางพุทธศาสนา มากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติดังกล่าวในทางตรงกันข้าม

สรุปได้ว่า สถาบันครอบครัว คือ ผู้ให้การฝึกอบรมเบื้องต้นในทางพุทธศาสนา ด้วยการขัดเกลาการประพฤติปฏิบัติ การถ่ายทอดซึ่งทัศนคติและค่านิยมทางสังคม อันประกอบไปด้วย วัฒนธรรม ประเพณี และธรรมเนียมในสังคม เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมความเป็นพุทธมามกะ ซึ่งในที่นี้รวมถึงการสร้างความปลอดภัยในครอบครัว ด้วยการร่วมทำกิจกรรมและการให้คำแนะนำปรึกษา ให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตร อบรมเลี้ยงดูบุตรโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ คอยแนะนำให้คำปรึกษาและให้การสนับสนุนเมื่อบุตรต้องการ

สถาบันศาสนากับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในสมัยก่อนวัดจะเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่สอน การอ่านเขียน ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแก่ประชาชนในสังคมนั้น ๆ ด้วย วัดกับโรงเรียนจึงมีความเกี่ยวข้องกันมาช้านานแล้ว และหน้าที่ของวัดก็มีความสอดคล้อง คล้ายคลึงกับหน้าที่ของโรงเรียนอยู่มาก กล่าวคือ ให้การศึกษาแก่สมาชิกในสังคม จัดเกล้าให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มีความรู้เพื่อจะได้ช่วยกันพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง ในปัจจุบันวัดหลายแห่งได้แบ่งบริเวณส่วนหนึ่งให้แก่ทางราชการ เพื่อสร้างเป็นโรงเรียนและมีครูอาจารย์มาสอนวิชาต่าง ๆ หลายโรงเรียนมีการนิมนต์พระสงฆ์มาเทศนาสั่งสอนนักเรียนเป็นครั้งคราว บางแห่งมีการนำนักเรียนไปทำบุญและฟังเทศน์ที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา การที่โรงเรียนพานักเรียนไปบ่อย ๆ เด็กก็จะได้เห็นปูชนียสถานอันเจียมสงบ ได้พบเห็นจริยวัตรของพระภิกษุที่อยู่ในวัด เห็นการเป็นแบบอย่างของผู้ใฝ่แสวงหา บรรยากาศที่เต็มไปด้วยความศรัทธา เลื่อมใสเช่นนี้ จะทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาอย่างจริงจัง เป็นการป้องกันปัญหาเด็กวัยรุ่นได้ ซึ่งวิธีการนี้เหมาะกว่าการนิมนต์พระสงฆ์มาให้ศีลและเทศน์ที่โรงเรียน (พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต). 2541 : 28)

สถาบันทางศาสนาซึ่งประกอบด้วยวัดและพระสงฆ์ เป็นสถาบันที่มีบทบาทในการถ่ายทอดทางศาสนาสู่สังคมโดยตรง และดังได้กล่าวแล้วว่า วัยที่เหมาะสมแก่การถ่ายทอดทางศาสนาก็คือเยาวชน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จึงถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อเยาวชนจะได้มีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นชาวพุทธ ได้เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย โดยผู้เรียนเป็นผู้สมัครใจ

มาด้วยตนเอง ไม่มีการบังคับ อีกทั้งยังเป็นสิ่งดึงดูดใจให้เยาวชนเข้าไปใกล้ชิดกับพระสงฆ์และวัดมากขึ้น จุดประสงค์หลักของการเรียนการสอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ คือ ปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย ตลอดจนทำให้เยาวชนรู้จักบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ เปิดรับนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา การจัดการศึกษาของโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ เป็นการเพาะเชื่อความดีให้เกิดขึ้นในจิตใจของเยาวชน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ เปรียบเสมือนแปลงเพาะชำต้นกล้าเยาวชนของชาติ ให้ชาติได้ต้นพันธุ์ที่ดีไปขยายพันธุ์ต่อไป นอกจากนี้จะต้องอบรมสั่งสอนเยาวชนให้มีความรู้ที่ดี มีความสามารถ มีความฉลาด คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แล้วยังต้องเป็นผู้ปฏิบัติดี มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงด้วย

ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลการเรียนการสอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์อยู่บ้าง เช่น จีรพันธ์ พิทักษ์ (2534 : บทคัดย่อ) ศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เคยเรียนและไม่เรียนใน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ พบว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มีระดับจริยธรรมสูงกว่านักเรียนในกลุ่มเปรียบเทียบ แต่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับจำนวนปีที่เรียนใน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ต่อมา กิตติวรรณ สิทธิเวช (2534 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจกับการปฏิบัติตนทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของ โรงเรียนสหศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร ในจำนวนนักเรียนที่เรียนและไม่ได้เรียน พบว่า ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตนทางพุทธศาสนาของนักเรียน ในกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เรียนและไม่ได้เรียน ในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างเด่นชัด แมื่อนักเรียนทั้งสองกลุ่ม จะไม่มีความแตกต่างกันในด้านความรู้ ความเข้าใจกับการปฏิบัติตนทางพุทธศาสนาแต่กลุ่มนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์มีการปฏิบัติตนที่สูงกว่า นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มีการปฏิบัติตนทางพุทธศาสนามากกว่านักเรียนที่มีทัศนคติตรงกันข้าม จะเห็นได้ว่า การใกล้ชิดกับพระสงฆ์และวัด โดยตรงจากการเข้าเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์นั้น ทำให้นักเรียนได้รับการถ่ายทอดทั้งด้านหลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนา ส่งผลดีต่อระดับจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งแน่นอนว่า เมื่อมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาก ก็จะมีการปฏิบัติมากด้วย

สถาบันการศึกษากับการถ่ายทอดทางศาสนา

โรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ ทั้งความรู้ด้านวิชาการและการปฏิบัติ ตามบทบาททางสังคม ดังนั้น โรงเรียนจึงมีการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติต่าง ๆ

ที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม รวมทั้งการถ่ายทอดลักษณะทางศาสนาซึ่งคนในสังคมนั้น ยึดถือและปฏิบัติกัน

ในส่วนนี้จะได้ประมวลผลการวิจัยเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางศาสนาที่นักเรียนได้รับจากการเข้าเรียนใน โรงเรียนที่มีจุดเน้นแตกต่างกัน คือ โรงเรียนสอนศาสนาและโรงเรียนทั่วไป ในต่างประเทศ ได้มีการศึกษาวิจัยกลุ่มนักเรียนที่ได้รับประสบการณ์จากการเรียนโรงเรียนสอนศาสนา เปรียบเทียบกับนักเรียนที่เรียนใน โรงเรียนทั่วไป แมคคอล (McCall, 1974 : 8) ศึกษาเปรียบเทียบ กลุ่มนักเรียนวัยรุ่น ใน โรงเรียนแคทอลิกและ โรงเรียนทั่วไป พบว่า นักเรียนที่เรียนใน โรงเรียนแคทอลิกมากกว่า 5 ปี จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การปรับตัวทางสังคม และค่านิยมเชิงจริยธรรม สูงกว่านักเรียนที่เรียนใน โรงเรียนทั่วไป ส่วนชาร์ฟแมน (Sharfman, 1974 : 12) ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ การฝึกฝนทางศาสนาและเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่อยู่ใน โรงเรียนสอนศาสนา พบว่า การฝึกฝนทางศาสนามีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างเด่นชัดกับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่มีการสอนศาสนา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การได้รับการฝึกฝนทางศาสนา จากโรงเรียนมีผลต่อการส่งเสริมระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งอาจจะอธิบายได้ว่า โรงเรียนสอนศาสนา มีสภาพแวดล้อมภายใน โรงเรียนแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป คือ นอกจากจะสอนวิชาทั่วไปแล้ว ยังเน้นการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมทางศาสนาแก่นักเรียน จึงทำให้นักเรียนมีจริยธรรมสูงจากโรงเรียนทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษากลุ่มนักเรียนที่เข้าเรียนใน โรงเรียนพุทธศาสนา วันอาทิตย์ในประเทศไทยดังจะได้กล่าวต่อไป

สำหรับประเทศไทยแม้ว่าในโรงเรียนจะมีการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาและวิชาจริยธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมคุณธรรมให้เกิดในเยาวชนของชาติ แต่การสอนวิชาเหล่านี้ยังคงใช้วิธีบรรยาย ครูใช้วิธีปลูกฝังค่านิยมให้นักเรียนท่องจำเพื่อสอบเอาคะแนน จึงมิได้เป็นการสร้างความเข้าใจและสร้างทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาเลย การท่องจำไม่ช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น ซึ่งลักษณะสำคัญของพุทธศาสนา พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) (2533 : 45) ครูเป็นบุคคลสำคัญ ในการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาสู่นักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนในวัยที่กำลังเรียนชั้นประถม และมิกงานวิจัยที่กล่าวถึงบทบาทของครูประถมในการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาเรื่องหนึ่ง คือ การวิจัยของอ้อมเดือน สดมณี (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากลุ่มครูอาจารย์สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพฯ และสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพฯ พบว่า ครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอันดับแรก แก่หน้าที่การสอนให้ความรู้ รองลงมาคือ การดูแลอบรมมารยาท ความประพฤติ ปลูกฝังศีลธรรม อันดีแก่เด็กนักเรียน และอันดับสุดท้าย คือ การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน สรุปได้ว่า วิธีการที่ครูใช้ในการปลูกฝังค่านิยมทางศาสนาแก่เด็ก มีสองวิธี คือ การอบรมสั่งสอนและการเป็นแบบอย่างเท่านั้น จะเห็นได้ว่าครูมองข้ามความสำคัญของการให้นักเรียนฝึกฝน หรือให้มีประสบการณ์ทางศาสนา

ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เด็กมีพฤติกรรมตามที่เราต้องการได้มากกว่า นอกจากนี้ครูควรเป็นผู้ที่มีจิตใจดี มีคุณธรรม เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ให้ความสนิทสนมเป็นกันเอง ให้ความอบอุ่นแก่นักเรียน จึงจะสร้างทัศนคติที่ดีต่อศาสนาให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนและเป็นแบบอย่าง พุทธศาสนิกชนที่ดีแก่นักเรียนด้วย จากการศึกษาธรรมชาติจริยาของครูไทยในภาคกลาง (บุญกอบ วิสมิตะนันท์, 2523 : บทคัดย่อ) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ครูที่สอนจริยศึกษามีธรรมชาติจริยา สูงกว่าครูที่สอนวิชาที่ไม่ใช่จริยศึกษา และครูที่สอนจริยศึกษา สอนฝึกอบรมศิษย์ถูกหลัก มากกว่าครูประเภทอื่น ครูจากโรงเรียนที่สอนในเขตวัดสอนจริยศึกษาได้ถูกหลักกว่าครูจากโรงเรียน นอกเขตวัด อาจกล่าวได้ว่า ครูที่ใกล้ชิดศาสนามากกว่าเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ทางศาสนามากกว่าและผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ครูที่มีหิริ – โอตตปปะ และสติสัมปชัญญะสูง ศิษย์จะมีธรรมชาติด้านศีลห้า สติ-สัมปชัญญะ และหิริ-โอตตปปะสูงด้วย และศิษย์ที่มีธรรมชาติสูง เป็นศิษย์ที่มีทัศนคติที่ดี ต่อครู คือ มีความรักศรัทธา และยอมรับการสั่งสอนฝึกอบรมจากครู เป็นอย่างมาก นั่นคือ ครูจะต้องรับรู้อาชีพและความสำคัญของตน ในการถ่ายทอดทางศาสนา แก่ศิษย์ ครูที่มีความรักต่อศิษย์อย่างจริงใจและเป็นผู้มีจริยธรรมสูง ย่อมส่งเสริมให้ศิษย์เป็นผู้มี จริยธรรมสูงด้วย

ในสถาบันการศึกษา นอกเหนือจากบทบาทของครูแล้ว การที่โรงเรียนและวัดได้จัด กิจกรรมร่วมกัน เพื่อชักจูงให้นักเรียนได้ใกล้ชิดศาสนามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง เช่น การส่งเสริมให้นักเรียนมีกิจกรรมทางศาสนา โดยการทำบุญตักบาตร การไปฟังเทศน์ในวันธรรมสวนะ หรือการประกอบศาสนพิธีเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา บางแห่งก็จัดให้มีการเข้าค่ายพุทธศาสนา เพื่อกล่อมเกล่าจิตใจ จัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียน ไปเรียน พุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่วัด เหล่านี้ล้วนเป็นประสบการณ์ทางศาสนา ที่นักเรียนจะได้มีโอกาส รู้หลักธรรมคำสอนและฝึกปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะทำให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา และมีจริยธรรมสูงขึ้นไปด้วย

สรุปความได้ว่า สถาบันศึกษากับการถ่ายทอดทางศาสนามีอิทธิพลต่อการขัดเกลา และส่งเสริมพฤติกรรมทางจริยธรรม โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วัฒนธรรมทางสังคม ค่านิยมของสังคม และกฎกติกาที่สังคมยอมรับ โดยได้ซึมซับทีละน้อยซึ่งต้องใช้ความอดทนและ ระยะเวลาในการขัดเกลาส่งเสริม ทั้งนี้เพื่อความมีสมาชิกที่ดีในสังคมและการรู้จักหน้าที่ของตน ในสังคม

ลิขสิทธิ์ของบทวิทยานิพนธ์นี้สงวนลิขสิทธิ์โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรราช

กลุ่มสาระการเรียนรู้ในการอบรมของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ในการฝึกอบรมของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดใหม่ ได้จัดสาระการเรียนรู้และ ขอบข่าย เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรการเรียน และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

เพื่อความเป็นเยาวชนที่ดีของครอบครัวและสังคม โดยขอขยายได้ปรับปรุงและเพิ่มเติมแก้ไข เพื่อความเหมาะสมแก่การเรียนแก่วัย และเวลาในการเรียนตามช่วงชั้น ดังนี้ พระเทพเวที (ประยูร ทรัพย์โต. 2532 : 78-79)

1. ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

1.1 เข้าใจประวัติความสำคัญหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

1.2 ยึดมั่นในศีลธรรมการทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

2.1 ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมายประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3. เศรษฐศาสตร์

3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

4. ประวัติศาสตร์

4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในแง่ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภาคภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

5. ภูมิศาสตร์

5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ ตระหนักความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏในระหว่างที่ตามธรรมชาติ สิ่งมีผลต่อกันและกัน ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาข้อมูลภูมิสารสนเทศ อันจะนำไปสู่การใช้และจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค วัฒนธรรม และมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปได้ว่า การถ่ายทอดพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมคำสอนทางศาสนานั้น วัดมีหน้าที่โดยตรงในการถ่ายทอดคำสอนหลักธรรม ตามกิจของสงฆ์ คือ เมื่อเรียนรู้หลักธรรม คำสอนและได้ปฏิบัติแล้ว ต้องแนะนำพร่ำสอนให้ผู้อื่น ได้รู้ตามด้วย ฉะนั้น สงฆ์จึงมีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมคำสอนตามหลักของสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ซึ่งล้วนมีการศึกษารวมอยู่

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม

ความหมายของพฤติกรรม

พฤติกรรมเป็นการกระทำโดยการกระทำ การแสดงออกของบุคคล การตอบสนองของบุคคลหรือโต้ตอบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่สามารถสังเกตได้ ไม่ว่าจะการแสดงออกนั้นจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกก็ตาม ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ดังนี้

เฉลิมพล ดันสกุล (2541 : 2) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นการกระทำที่บุคคลนั้นแสดงออกมา รวมทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและกิจกรรมนี้อาจสังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัสหรือไม่อาจสังเกตได้

ประภาพร พิณ สุวรรณ และสวิง สุวรรณ (2534 : 45-49) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมว่าเป็นกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำ อาจจะเป็นสิ่งที่สังเกตได้หรือไม่ได้ และพฤติกรรมดังกล่าวนี้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. พฤติกรรมด้านพุทธิปัญญาหรือด้านความรู้ (Cognitive Domain) พฤติกรรมด้านนี้มีขั้นตอนของความสามารถทางด้านความรู้ การให้ความคิดและพัฒนาการทางด้านสติปัญญา จำแนกตามลำดับจากง่ายไปหายากได้ดังนี้

1.1 ความรู้ความจำ (Knowledge) เป็นพฤติกรรมขั้นต้นเกี่ยวกับการจำได้หรือระลึกได้ ซึ่งรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เคยได้รับรู้มา ความรู้ในขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมายข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีแก้ปัญหา มาตรฐานเหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าการจำได้หรือระลึกได้นี้ไม่ได้ใช้กระบวนการใช้ความคิดที่ซับซ้อนหรืออาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้ใช้

ความสามารถของสมองมากขึ้น ซึ่งระดับของพฤติกรรมในขั้นที่ถือได้ว่า ผู้เรียนได้ใช้ความคิด ได้พัฒนาความสามารถทางด้านสมองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับดังที่กล่าวนั้นต่อไป

1.2 ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ คือ จะต้องมีความรู้มาก่อนจึงจะเข้าใจได้ ซึ่งความเข้าใจนี้จะแสดงออกมาในรูปของทักษะ หรือความสามารถ ดังต่อไปนี้

1.2.1 การแปลความ (Translation) หมายถึง ความสามารถในการเขียนบรรยาย เกี่ยวกับข่าวสารเรื่องนั้น ๆ โดยคำพูดของตนเอง ซึ่งอาจจะออกมาในรูปที่แตกต่างจากเดิมหรือออกมา ในภาษาอื่น แต่ความหมายยังเหมือนเดิม

1.2.2 การให้ความหมาย (Interpretation) หมายถึง การให้ความหมายต่อสิ่งนั้น หรือข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งอาจจะออกมาในรูปความคิดเห็นหรือข้อสรุปตามที่บุคคลนั้นเข้าใจ

1.2.3 การคาดคะเน (Extrapolation) หมายถึง ความสามารถในการตั้งความคาดหมาย หรือการคาดหวังว่าจะเกิดอะไรขึ้น ซึ่งความสามารถนี้จะเกิดความเข้าใจสภาพการณ์และแนวโน้ม ที่อธิบายไว้ในข่าวสารนั้น ๆ

1.3 การประยุกต์หรือการนำไปใช้ (Application) เป็นการนำเอาวิธีการ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ และแนวคิดต่าง ๆ ไปใช้ในสถานการณ์จริง การนำความรู้ไปใช้นี้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหา นั้นเอง

1.4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นขั้นที่บุคคลมีความสามารถและทักษะในการจำแนก เรื่องราวที่สมบูรณ์ใด ๆ ออกเป็นส่วนย่อยและมองเห็นความสัมพันธ์อย่างแน่ชัดระหว่างส่วนประกอบ ที่รวมเป็นปัญหาหรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งแบ่งเป็นความสามารถขั้นย่อยได้ 3 ขั้นด้วยกัน คือ

1.4.1 ความหมายในขั้นที่ 1 สามารถแยกแยะองค์ประกอบของปัญหา หรือสถานการณ์ออกเป็น ส่วน ๆ เพื่อทำความเข้าใจกับสัดส่วนต่าง ๆ ให้ละเอียด

1.4.2 ความสามารถในขั้นที่ 2 สามารถมองเห็นความสัมพันธ์อย่างแน่ชัดระหว่าง ส่วนประกอบเหล่านั้น

1.4.3 ความสามารถในขั้นที่ 3 สามารถมองหลักการผสมผสานระหว่างส่วนประกอบ ที่รวมกันเป็นปัญหาหรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

1.5 สังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถของบุคคลในการรวบรวมส่วนย่อยต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนร่วมที่มีโครงสร้างใหม่ มีความชัดเจนและมีคุณภาพสูง โดยทั่วไปแล้วความสามารถนี้ จะเกี่ยวข้องกับการนำเอาประสบการณ์เก่ามารวมกับประสบการณ์ใหม่แล้วสร้างเป็นแบบแผน หรือหลักสำหรับปฏิบัติ ขบวนการในการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ นั้นเป็นไปอย่างมีระเบียบ

แบบแผน ความสามารถในการสังเคราะห์นั้นจะต้องอาศัยความสามารถขั้นต่าง ๆ หลายขั้นดังกล่าวแล้ว คือ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้และความสามารถในการวิเคราะห์

1.6 การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถของบุคคลในการวินิจฉัยตัดสินคุณค่าของเนื้อหา วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีกฎเกณฑ์ที่ใช้ช่วยประเมินค่านี้ อาจเป็นกฎเกณฑ์ที่บุคคลสร้างขึ้นมาหรือมีอยู่แล้วก็ตาม

2. พฤติกรรมด้านเจตคติ (Affective Domain) พฤติกรรมด้านนี้ หมายถึง ความสนใจ ความรู้สึก ท่าที ความชอบในการให้คุณค่าหรือปรับปรุงค่านิยมที่ยึดถืออยู่ เป็นพฤติกรรมที่ยากแก่การอธิบายเพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคน การเกิดพฤติกรรมด้านเจตคติ แบ่งขั้นตอนดังนี้

2.1 การรับหรือการให้ความสนใจ (Receiving or Attending) เป็นขั้นที่บุคคลถูกกระตุ้นให้ทราบว่าเหตุการณ์หรือสิ่งเร้าบางอย่างเกิดขึ้น และบุคคลนั้นมีความยินดีหรือมีภาวะจิตใจพร้อมที่จะรับ หรือให้ความพอใจต่อสิ่งเร้า นั้น ในการยอมรับนี้ประกอบด้วย

2.1.1 ความตระหนักรู้ (Awareness) คือ ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Knowledge) ซึ่งได้อธิบายมาแล้วแต่ความแตกต่างตรงที่ความตระหนักรู้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการจำหรือความสามารถที่จะระลึกได้ แต่ตระหนักรู้ หมายถึง การที่บุคคลได้ถูกคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นี้เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสภาวะของจิตใจ แต่ไม่ได้แสดงว่าบุคคลนั้นสามารถจำได้หรือระลึกได้ถึงลักษณะเฉพาะบางอย่างของสิ่งนั้น

2.1.2 ความยินดีหรือความเต็มใจที่จะรับ (Willingness to Receive) การที่บุคคลเกิดความพึงพอใจที่จะรับสิ่งที่มากระตุ้นความรู้สึกเอาไว้ เช่น การให้ความสนใจอย่างดี ในขณะที่ผู้อื่นกำลังพูด เป็นต้น

2.1.3 การเลือกรับหรือการใส่ใจ (Controlled or Selected Attention) เมื่อมีสิ่งเร้ามาเร้า หรือมีสถานการณ์บางอย่างเกิดขึ้น บุคคลนั้นจะเลือกหรือเลือกใส่ใจเฉพาะสิ่งที่เขาชอบหรือสถานการณ์ที่เขาไม่ชอบพฤติกรรม

2.2 การตอบสนอง (Responding) เป็นขั้นที่บุคคลถูกชักจูงให้เกิดความรู้สึกผูกมัดต่อสิ่งเร้า เป็นเหตุให้บุคคลพยายามทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง พฤติกรรมขั้นนี้ประกอบด้วย

2.2.1 การยินยอมในการตอบสนอง (Acquiescence in Responding) ในขั้นนี้อาจใช้คำว่า “เชื่อฟัง” แทนพฤติกรรมที่แสดงว่ามีการยินยอมในการตอบสนอง แต่การทำปฏิกิริยาตอบสนองของบุคคลในขั้นนี้ ไม่ได้แสดงว่าเขายินยอมรับถึงความจำเป็นหรือประโยชน์จากการทำปฏิกิริยานั้น ๆ ตัวอย่างของพฤติกรรมในขั้นนี้ ได้แก่ การยินดีที่จะปฏิบัติตามกฎหมายทางด้านสุขภาพอนามัย เชื่อฟังกฎเกณฑ์การเล่นต่าง ๆ ฯลฯ

2.2.2 ความเต็มใจที่จะตอบสนอง (Willingness to Respond) ในขั้นนี้บุคคลเกิดความรู้สึกผูกมัดที่จะทำปฏิกิริยาบางอย่าง ซึ่งไม่ใช่เพียงเพื่อจะหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่พึงพอใจหรือหลีกเลี่ยงการลงโทษ แต่เนื่องมาจากความเต็มใจของบุคคลนั้นจริงๆ อาจจะกล่าวได้ว่า บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกที่จะกระทำซึ่งเป็นผลมาจากการเลือกของบุคคลนั่นเอง

2.2.3 ความพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response) พฤติกรรมนี้สืบเนื่องมาจากความเต็มใจที่จะตอบสนองเมื่อบุคคลทำปฏิกิริยาบางอย่างไปแล้ว บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกพอใจ ซึ่งเป็นสภาวะทางอารมณ์ของบุคคล อาจจะออกมาในรูปความพอใจ ความสนุกสนาน เป็นต้น

2.3 การสร้างคุณค่าหรือการให้ค่า (Valuing) เป็นขั้นที่บุคคลมีปฏิกิริยาซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคคลนั้นยอมรับว่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับตนเอง และได้นำไปพัฒนาเป็นของตนเองอย่างแท้จริง พฤติกรรมขั้นนี้ส่วนมากใช้คำว่า “ค่านิยม” และ “ทัศนคติ” ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมที่แสดงว่า “เกิดค่านิยม” ขึ้น ได้แก่ การเกิดภาวะการรับรู้หรือแรงจูงใจ ซึ่งแรงจูงใจนี้ไม่ได้เกิดจากความต้องการที่จะเชื่อฟังหรือปฏิบัติตาม แต่เกิดจากข้อผูกมัดที่เกิดจากตัวบุคคลนั่นเองที่มีต่อ “ค่านิยม” อันใดอันหนึ่ง ซึ่งจะเป็นตัวทำให้เกิดการปฏิบัติต่าง ๆ การเกิดค่านิยมนี้มีพฤติกรรมย่อย 3 อย่าง คือ

2.3.1 การยอมรับค่านิยม (Acceptance of a Value) พฤติกรรมในขั้นนี้เกี่ยวข้องกับ การลงความเห็นว่า เหตุการณ์ สิ่งของ ภาวะการณ์กระทำ ฯลฯ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็น “สิ่งที่มีคุณค่า” คำว่า “ความเชื่อ” เป็นคำที่แสดงออกซึ่งใช้แทนพฤติกรรมในขั้นนี้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งความเชื่อจะเป็นการยอมรับในด้านที่เกี่ยวข้องกับจิตใจหรืออารมณ์ของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งความเชื่อนี้จะมีลำดับความมากน้อยแตกต่างกัน พฤติกรรมขั้นแรกของการเกิดค่านิยมนี้ (การยอมรับค่านิยม) เป็นขั้นที่แสดงให้เห็นถึงการมีความพร้อมต่อการจะประเมินผลสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะการณ์ใดภาวะการณ์หนึ่ง บุคคลที่อยู่ในภาวะหรือมีพฤติกรรมในขั้นนี้จะถูกรับรู้โดยบุคคลอื่นว่า เขามีความเชื่อหรือมีค่านิยมอย่างใดอย่างหนึ่ง

2.3.2 ความชอบในค่านิยม (Preference for a Value) พฤติกรรมนี้เป็นขั้นหนึ่งของการเกิดการซึมซับ (Internalization) ซึ่งพฤติกรรมนี้จะแทรกอยู่ระหว่างการยอมรับค่านิยมและความรู้สึกผูกมัดที่จะทำตามค่านิยมนั้น พฤติกรรมขั้นนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการยอมรับค่านิยมแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า บุคคลนั้นกำลังเต็มใจที่จะแสดงให้คนอื่นเห็นว่า เขามีค่านิยมนั้น ๆ

2.3.3 การผูกมัด (Commitment) พฤติกรรมขั้นนี้แสดงให้เห็นถึงระดับการยอมรับอย่างแน่นแฟ้นต่อความคิดบางอย่าง ตัวอย่างเช่น การมีความรัก ความกตัญญูต่อหน้าที่ต่อกลุ่มหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมในขั้นนี้ ย่อมหมายความว่า เขามีค่านิยมอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ในขั้นนี้บุคคลจะเกิดภาวะการรับรู้ที่จะทำให้เกิดการกระทำอย่างที่ตั้งใจได้

2.4 การจัดกลุ่มค่า (Organization) เป็นขั้นที่บุคคลจัดระบบของค่านิยมต่างๆ ให้เข้ากลุ่ม โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมนั้น ในการจัดกลุ่มนี้ประกอบด้วย

2.4.1 การจัดกลุ่มค่านิยม (Conceptualization of a Value) พฤติกรรมในขั้นนี้ บุคคลจะสามารถมองเห็นว่าสิ่งที่เขาให้ค่าใหม่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับค่านิยมที่เขาเมื่ออยู่เดิม หรือที่กำลังจะมีต่อไปอย่างไรบ้าง การเกิดความคิดนี้อาจจะออกมาในลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) หรือออกมาในรูปลักษณะก็ได้

2.4.2 การจัดระบบของค่านิยม (Organization of a Value System) ในขั้นนี้บุคคล จะนำเอาค่านิยมต่างๆ ที่เขาเมื่ออยู่มาจัดระบบ อาจเป็นการเรียงลำดับ โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ ของค่านิยมเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นที่มาของการกำหนดปรัชญาของชีวิตบุคคลนั้น หรืออาจจะออกมา ในรูปการสังเคราะห์ (Synthesis) ค่านิยมต่างๆ และจากการสังเคราะห์นี้บุคคลนั้นก็จะได้ค่านิยมใหม่ สำหรับตัวเองขึ้นมา

2.5 การแสดงลักษณะตามค่านิยมที่ยึดถือ (Characterization by a Value or Complex) พฤติกรรมขั้นนี้ถือว่า บุคคลมีค่านิยมหลายชนิด และจัดอันดับของค่านิยมเหล่านั้นจากดีที่สุด ไปถึงน้อยที่สุด เรียกว่า “ลำดับค่านิยม” (Value Hierarchy) ค่านิยมเหล่านี้จะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรม ของบุคคล เชื่อกันว่าบุคคลจะแสดงปฏิกิริยาหรือพฤติกรรมต่างๆ โดยมีผลจากค่านิยมที่เขา มีหรือรับเอาไว้ พฤติกรรมในขั้นนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

2.5.1 การวางหลักทั่วไป (Generalized Set) พฤติกรรมในขั้นนี้แสดงให้เห็นถึง ความพร้อมที่จะปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือแนวทางใดแนวทางหนึ่ง อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว แต่เป็นสิ่งที่จะเป็นแนวทางของการปฏิบัติบางอย่าง หลักทั่วไปที่จะเกิดขึ้นนี้จะปรากฏฐานของบุคคล ในการที่จะแก้ไขหรือควบคุมปัญหาต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นและเป็นรากฐานสำคัญ ให้เกิดการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.2 การแสดงลักษณะ (Characterization) พฤติกรรมในขั้นนี้เป็นขั้นสูงสุด ของกระบวนการซึมซับ (Internalization) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหรือสังเกตได้โดยบุคคลอื่น การแสดง ลักษณะนี้จะเป็นสิ่งที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งสืบเนื่องมาจากค่านิยมที่บุคคลนั้นยึดมั่นอยู่พฤติกรรมในขั้นนี้ อาจจะแสดงให้เห็น โดยผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้

ถ้าพิจารณาให้ชัดเจนจะเห็นว่าพฤติกรรมในขั้นสุดท้ายนี้จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัว ของบุคคลเท่านั้น แต่เขาจะปฏิบัติได้ตามแนวทางนี้หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย ในส่วนประกอบของพฤติกรรมด้านท่าที ความรู้สึก (Affective Domain) นี้จะมีลักษณะหรือสภาวะ ของจิตใจประกอบหรือเกิดขึ้นหลายอย่าง ซึ่งขึ้นอยู่กับขั้นต่าง ๆ ของการเกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สภาวะทางจิตใจ ได้แก่ ความสนใจ ความพอใจ ทศนคติ ค่านิยม เป็นต้น ซึ่งมีฉนวนรณ ปันแดง

(2550 : 28) ได้เขียนรายละเอียดของการเกิดสภาวะทางจิตว่า ก่อนที่ทัศนคติจะเกิดในตัวบุคคลนั้น บุคคลจะต้องผ่านสภาวะอื่น ๆ มาก่อน คือ ความสนใจและความพอใจ เมื่อเกิดทัศนคติและค่านิยมแล้ว จะเป็นแนวทางในการปรับตัวของบุคคลนั้น

3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายที่บุคคลปฏิบัติออกมา โดยมีด้านความรู้และด้านทัศนคติ เป็นตัวช่วยให้เกิดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติที่ถูกต้องและกระบวนการในการจะก่อให้เกิดพฤติกรรมนี้ต้องอาศัยระยะเวลาและการตัดสินใจหลายขั้นตอน แต่นักวิชาการก็เชื่อว่ากระบวนการทางการศึกษาจะช่วยให้เกิดพฤติกรรมการปฏิบัติได้

ในขณะที่ กนกวรรณ ประวาลทิพย์ (2540 : 28) ได้ศึกษาถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ คือ

3.1 ความรู้สู่ทัศนคติ ทัศนคติสู่การปฏิบัติ ทัศนคติเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดความรู้และปฏิบัติ ดังนั้น ความรู้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติและทัศนคติมีผลต่อการปฏิบัติ

3.2 ความรู้และทัศนคติมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา

3.3 ความรู้และทัศนคติต่างกัน ทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ความรู้และทัศนคติไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กัน

ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม สำหรับทางอ้อมนั้นมีทัศนคติเป็นตัวกลางทำให้เกิดการปฏิบัติตามมาได้

สรุปความได้ว่า พฤติกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งตนเองและบุคคลอื่น โดยพฤติกรรมนั้นต้องเป็นพฤติกรรมที่สังคมส่วนใหญ่ให้การยอมรับและสอดคล้องต่อค่านิยมทางสังคม หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความดีงาม ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วัฒนธรรมและจารีตประเพณี

ประเภทของพฤติกรรม

การกระทำหรือการแสดงออกของมนุษย์ ทั้งทางความรู้สึนึกคิด คำพูด การกระทำทำทางต่าง ๆ มีความสำคัญที่สุดในการอยู่ร่วมกันในสังคม การจำแนกประเภทพฤติกรรมของบุคคลอาจจำแนกได้หลายลักษณะ ซึ่งสมจิตต์ สุพรรณทัศน์ (2542 : 98) แบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมปกปิด (Cover Behavior) คือ การกระทำหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ซึ่งสมองจะทำหน้าที่รวบรวมและตั้งการ มีทั้งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การเดินของหัวใจ การบีบตัวของลำไส้ และที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งมีอยู่ในสมองของคน ไม่สามารถสังเกตได้

2. พฤติกรรมภายนอกหรือพฤติกรรมเปิดเผย (Over Behavior) คือ ปฏิกริยาของบุคคลหรือกิจกรรมของบุคคลที่ปรากฏออกมาให้บุคคลอื่นเห็นได้ ทั้งทางวาจา การกระทำ ท่าทางต่าง ๆ เช่น การพูดจา การหัวเราะ พฤติกรรมภายนอกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น และเป็นสาเหตุสำคัญในการอนุเคราะห์โลก

นอกจากนี้ มณีวรรณ ปันแดง (2550 : 30) ยังได้แบ่งพฤติกรรมตามการยอมรับของสังคมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พฤติกรรมปกติ หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลในสังคมต้องเป็นไปตามขั้นตอนของการพัฒนา ต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมที่ตนเองอาศัยอยู่และต้องเป็นไปตามกฎหมายของสังคมนั้น ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณา คือ

1.1 ประการแรก ต้องเป็นไปตามขั้นตอนของการพัฒนาการตามวุฒิภาวะของบุคคล

1.2 ประการที่สอง ต้องสอดคล้องกลมกลืนกับวัฒนธรรมทางสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่

1.3 ประการที่สาม ต้องเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบของสังคมที่กำหนดไว้

2. พฤติกรรมผิดปกติ หมายถึง พฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์พิจารณาพฤติกรรมก็ต้องเรียกว่า พฤติกรรมผิดปกติ เช่น เด็กอายุ 3 ปี สามารถเล่นเพลงดนตรีคลาสสิกได้ หรือคนอายุ 20 ปี เมื่อหิวแล้วไม่รับประทานอาหารก็ร้องไห้ นักพฤติกรรมศาสตร์บางคนเรียกพฤติกรรมนี้ว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบน อาจเบี่ยงเบนไปทางด้านบวกหรือทางด้านลบก็ได้ ซึ่งพฤติกรรมที่ผิดปกติในวัฒนธรรมหนึ่ง อาจถือเป็นปกติในวัฒนธรรมอื่น ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมต่างก็มีระบบการให้คุณค่าพฤติกรรมแตกต่างกันไป

พฤติกรรมที่แสดงออกของแต่ละบุคคลนั้น สามารถวัดหรือประเมินค่าโดยตรงได้ค่าที่สมบูรณ์ค่อนข้างยาก จำเป็นต้องอาศัยวิธีการวัดทางอื่นเข้ามาช่วย ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมที่แสดงออกของแต่ละบุคคล จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ที่ได้รับ และปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคลก็เป็นการแสดงออกทางด้านพฤติกรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผู้ทำการศึกษาวิจัยและรายงานของนักวิชาการ ได้มีผู้ให้ความหมายของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

ศรีวรรณ จันทรวงศ์ (2548 : 68) ได้แบ่งประเภทพฤติกรรมการเรียนออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. พฤติกรรมทางสมอง (Cognitive Domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความจำ ความเข้าใจ ความคิด การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่าและการนำความรู้ไปใช้ สถานการณ์อื่นได้ ซึ่งเป็นผลของการเรียนรู้ที่เป็นความสามารถในทางสมองทั้งสิ้น เมื่อบุคคลเรียนรู้สร้างความคิดรวบยอดใหม่ ๆ ขึ้น ย่อมเกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น สามารถนำไปใช้

ในการดำรงชีวิตได้ พฤติกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การเรียนรู้ข้อเท็จจริง (Fact) การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concepts) การเรียนรู้หลักการ (Principles) หรือหลักเกณฑ์ (Rules) และการเรียนรู้แก้ปัญหา (Problemsolving) ตามลำดับ เพราะความสามารถแก้ปัญหาเป็นความจำเป็นสูงสุดของมนุษย์

2. พฤติกรรมด้านจิตใจ หรืออารมณ์ (Affective Domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ หรืออารมณ์ หรือความรู้สึก ได้แก่ การทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ (Like) เกิดรสนิยมน (Taste) เกิดเจตคติ (Attitude) และค่านิยม (Value) ในทำนองเดียวกัน เช่น ความภาคภูมิใจ ความศรัทธา ความซาบซึ้ง การเห็นค่าล้วนเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากห้องเรียนทั้งสิ้น

3. พฤติกรรมด้านทักษะ และการใช้วชิระต่าง ๆ (Psychomotor Domain) เป็นการเรียนรู้ให้เกิดความชำนาญหรือทักษะในการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ เช่น ทักษะในการพูด การเขียน การทำการฝีมือ กีฬา การเล่นดนตรี การเปลี่ยนแปลงในด้านความชำนาญ เกิดทักษะ (Skill) ทางร่างกาย (Physicist Skill)

สรุปความได้ว่า พฤติกรรมคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึก ทั้งภายในและภายนอก เพื่อตอบสนอง หรือค้ำยันต่ออารมณ์และความรู้สึกที่มากระทบนั้น ซึ่งพฤติกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ประเภทของการแสดงออก ได้แก่ ภายในและภายนอก 2) ประเภทของการผลการกระทำ คือ พฤติกรรมปกติและพฤติกรรมผิดปกติ ทั้ง 2 ประเภทนี้ เป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่รับรู้และสามารถสังเกตได้

องค์ประกอบของพฤติกรรม

องค์ประกอบของพฤติกรรมมนุษย์ ตามความคิดของครอนบาค (Cronbach) ได้แบ่งออกเป็น 7 ประการ คือ (มณีวรรณ ปิ่นแดง, 2550 : 30)

1. ความมุ่งหมาย (Goal) เป็นความต้องการหรือวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดกิจกรรม คนเราต้องทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้น กิจกรรมบางอย่างก็ให้ความพอใจ หรือสนองต่อความต้องการได้ทันที แต่ความต้องการหรือวัตถุประสงค์บางอย่างก็ต้องใช้เวลาาน จึงสามารถบรรลุผลสมแก่ความต้องการได้ คนเราจะมีความต้องการหลาย ๆ อย่าง ในเวลาเดียวกัน และมักจะต้องเลือกเพื่อสนองความต้องการที่รีบด่วนก่อน ก่อนที่จะสนองต่อความต้องการที่ห่างไกลออกไปในภายหลัง

2. ความพร้อม (Readiness) หมายถึง ระดับวุฒิภาวะหรือความสามารถที่จำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ คนเราไม่สามารถสนองต่อความต้องการได้หมดทุกอย่าง ความต้องการบางอย่างอยู่นอกเหนือความสามารถของเรา

3. สถานการณ์ (Situation) เป็นเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ

4. การแปลความหมาย (Interpretation) ก่อนที่จะทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งลงไป คนเราต้องพิจารณาสถานการณ์เสียก่อน แล้วตัดสินใจเลือกวิธีการที่คาดว่าจะได้ความพอใจมากที่สุด

5. ผลการตอบสนอง (Respond) เป็นการทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยวิธีการที่ได้รับเลือกแล้วในขั้นการแปลความหมาย

6. ผลที่ได้รับหรือผลที่ตามมา (Consequence) เมื่อทำกิจกรรมแล้วย่อมได้รับผลจากการกระทำนั้น ผลที่ได้รับอาจเป็นไปตามที่คิดไว้ (Confirm) หรืออาจตรงกันข้ามกับความคาดหมาย (Contradict) ก็ได้

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction to Thwarting) หากคนเราไม่สามารถสนองความต้องการได้ ก็กล่าวได้ว่าเขาประสบความผิดหวัง ในกรณีเช่นนี้เขาอาจจะย้อนเวลากลับไปแปลความหมายของสถานะเสียใหม่ และเลือกวิธีการสนองตอบใหม่ก็ได้

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของพฤติกรรมประกอบไปด้วย การตีความหมาย ความพร้อม สถานการณ์ การแปลความหมายและผลของปฏิกริยา ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นการรับรู้ถึงส่วนประกอบของสิ่งที่มากระทบ การทำความเข้าใจ การตอบสนองและรับผลของปฏิกริยารวมทั้งการแสดงอาการโต้ตอบ

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับองค์ประกอบอื่น ๆ

จากการศึกษาดำหนดพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งมีทั้งความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคิด ตลอดจนอิทธิพลทางด้านสรีรวิทยา บุคลิกภาพ สังคมและวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ย่อมมีมากมายหลายอย่าง ดังนี้ (มณีวรรณ ปันแดง, 2550 : 30)

1. อิทธิพลของค่านิยมต่อพฤติกรรมมนุษย์

การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์มักเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิด หรือความนิยมของตนเอง โดยค่านิยมมีอิทธิพลต่อความตั้งใจหรือความคาดหวัง แล้วไปมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมหรือการกระทำที่มุ่งต่อสิ่งที่นิยมนั้นเอง และพฤติกรรมการกระทำนั้นมีผลย้อนกลับต่อความตั้งใจและแรงจูงใจ ทักษะคิด ความสนใจ และมีอิทธิพลต่อค่านิยมด้วย การเกิดค่านิยมจะดำเนินไปอย่างมีขั้นตอน โดยเริ่มจากการเลือกอย่างอิสระจากหลาย ๆ สิ่ง หลาย ๆ อย่าง ใช้ความคิดพิจารณาในตัวเลือกแต่ละชนิด และมีความชื่นชมกับสิ่งที่เลือก รวมทั้งผู้เลือกได้ยืนยันเหตุผลในการเลือก หลังจากนั้นได้มีการปฏิบัติกับสิ่งที่ได้เลือก และมีการกระทำซ้ำอีกในชีวิตจริงจนกลายเป็นพฤติกรรมของมนุษย์

2. ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับพฤติกรรม

วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล โดยจะกำหนดเงื่อนไขให้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งเป็นที่ยอมรับภายในสังคมนั้น ๆ การรู้เรื่องวัฒนธรรมในสังคมจะช่วยเพิ่ม

ความสามารถในการทำนายพฤติกรรมได้อย่างคร่าว ๆ พฤติกรรมทุกอย่างในสังคมมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรม แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับพฤติกรรม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมกับพฤติกรรม

การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามาอยู่ในสังคม จะมีความต้องการมีแรงจูงใจและแรงกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมต่างกัน ดังที่ออร์ทู ซึนมนุชย์ (2529 : 24-25) ได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจะเป็นตัวก่อตั้งพฤติกรรมบทบาท ส่วนสังคมจะเป็นตัวกำหนดบทบาทสร้างความคาดหวังถึงการกระทำของบุคคล ซึ่งวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมวิถีทางดำรงชีวิตของสังคม ล้วนเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางชีวิตหรือพฤติกรรมทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมมีส่วนสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ ทางสังคม เพราะบุคคลต้องแสดงออกเพื่อการดำเนินชีวิตและให้สามารถอยู่ได้ในสังคม โดยพฤติกรรมนั้นต่างสอดคล้องต้องกันและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ

การวัดพฤติกรรม

พฤติกรรมของบุคคลมีทั้งพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายใน การที่จะศึกษาพฤติกรรมนั้นสามารถทำได้หลายวิธี ถ้าเป็นพฤติกรรมภายนอกที่คนแสดงออกมาให้บุคคลอื่นเห็นได้ จะทำการศึกษาได้ คือ ใช้สังเกตโดยตรงหรือโดยอ้อม แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมภายในไม่สามารถสังเกตได้ ต้องใช้วิธีทางอ้อม โดยการสัมภาษณ์ การทดสอบด้วยแบบทดสอบ และการทดสอบทั้งในห้องปฏิบัติการ และในชุมชน เพราะฉะนั้นเครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมอาจทำได้โดยการสร้างแบบทดสอบแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตประกอบการสัมภาษณ์หรือใช้เครื่องมืออื่นประกอบ เช่น เครื่องวัดความดันโลหิต เครื่องฟังการเต้นหัวใจ

ในการวัดพฤติกรรมนี้ มณีวรรณ ปันแดง (2550 : 32) ได้กล่าวไว้ว่ามี 2 วิธี คือ

1. การศึกษาพฤติกรรมโดยตรง ทำได้โดย

1.1 การศึกษาพฤติกรรมสังเกตแบบให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เช่น ครูสังเกตพฤติกรรมเด็กในห้องเรียน โดยบอกนักเรียนให้ทราบว่า ครูสังเกตดูว่าใครทำกิจกรรมใดบ้างในห้อง การสังเกตแบบนี้ บางคนอาจไม่แสดงพฤติกรรมที่แท้จริงออกมาก็ได้

1.2 การสังเกตแบบธรรมชาติ คือ การที่บุคคลสังเกตพฤติกรรมไม่ได้กระทำตนเป็นที่รบกวนพฤติกรรมของบุคคลผู้ถูกสังเกต และเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ผู้สังเกตไม่ทราบว่าจะถูกสังเกตพฤติกรรม การสังเกตแบบนี้จะได้พฤติกรรมที่แท้จริงมาก และจะทำให้สามารถนำผลที่ได้ไปอธิบายพฤติกรรมในสถานที่ใกล้เคียงกันหรือเหมือนกัน ข้อจำกัดในการสังเกตแบบธรรมชาติ คือ ต้องใช้เวลามากในการสังเกตพฤติกรรมที่ต้องการได้ และการสังเกตต้องทำเป็นเวลาดิถีต่อกันจำนวนหลายครั้ง พฤติกรรมบางอย่างอาจต้องเวลาสังเกตถึง 50 ปี หรือ 100 ปีก็ได้ ต้องศึกษาพฤติกรรม

โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการสังเกตรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ผู้สังเกตจะต้องมีความละเอียด ต้องสังเกตให้เป็นระบบ และมีการบันทึก เมื่อสังเกตพฤติกรรมได้แล้ว นอกจากนี้ผู้สังเกตต้องไม่มีอคติต่อผู้ถูกสังเกต ซึ่งจะช่วยให้ผลการศึกษาที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้

2. การศึกษาพฤติกรรมโดยอ้อม แบ่งออกเป็นหลายวิธี คือ

2.1 การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่ผู้ศึกษาต้องการ ซักถามข้อมูลจากบุคคลหรือกลุ่มของบุคคล ซึ่งทำได้โดยการซักถามเผชิญหน้ากัน โดยตรง หรือมีคนกลางทำหน้าที่ซักถามให้ก็ได้ เช่น ใช้ล่ามสัมภาษณ์คนที่พูดคนละภาษา การสัมภาษณ์เพื่อต้องการทราบถึงพฤติกรรมของบุคคล แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การสัมภาษณ์โดยตรง ทำได้โดยผู้สัมภาษณ์ซักถามผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นเรื่อง ๆ ตามที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายเอาไว้ อีกประเภท คือ การสัมภาษณ์จะพูดคุยไปเรื่อย ๆ โดยสอดแทรกเรื่องที่จะสัมภาษณ์เมื่อมีโอกาส ซึ่งผู้ตอบจะไม่รู้ตัวว่าเป็นสิ่งที่ผู้สัมภาษณ์เจาะจงที่จะทราบถึงพฤติกรรม การสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลมากมาย แต่มีข้อจำกัดคือบางเรื่องผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่ต้องการเปิดเผย

2.2 การใช้แบบสอบถาม เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลเป็นจำนวนมาก และเป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ หรือสอบถามกับบุคคลที่ห่างไกลอยู่กระจัดกระจายมาก นอกจากนี้ยังสามารถถามถึงพฤติกรรมในอดีตหรือต้องการทราบแนวโน้มพฤติกรรมในอนาคตได้ ข้อดีอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ปกปิดหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ยอมแสดงให้บุคคลอื่นทราบได้ โดยวิธีอื่น ซึ่งผู้ถูกศึกษาแน่ใจว่าเป็นความลับ และการใช้แบบสอบถามจะใช้ศึกษาเวลาใดก็ได้

2.3 การทดลองเป็นการศึกษาพฤติกรรม โดยผู้ถูกศึกษาจะอยู่ในสภาพการควบคุมตามที่ผู้ศึกษาต้องการ โดยสภาพแท้จริงแล้ว การควบคุมจะต้องทำได้ในห้องทดลอง แต่ในชุมชน การศึกษาพฤติกรรมชุมชน โดยควบคุมตัวแปรต่าง ๆ คงเป็นไปได้น้อยมาก การทดลองในห้องปฏิบัติการจะให้ข้อมูลมีขีดจำกัด ซึ่งบางครั้งอาจนำไปใช้ในสภาพความเป็นจริงได้ไม่เสมอไป แต่วิธีนี้มีประโยชน์มากในการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลทางการแพทย์

2.4 การทำบันทึก วิธีนี้ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมของบุคคลโดยใช้บุคคลแต่ละคน บันทึกพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งอาจเป็นบันทึกประจำวันหรือศึกษาพฤติกรรมแต่ละประเภท เช่น พฤติกรรมการกิน พฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมทางสุขภาพ พฤติกรรมทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สรุปได้ว่า การวัดพฤติกรรมสามารถที่จะทำได้ทั้งการศึกษาทางตรงและทางอ้อม ทั้งโดยวิธีการสังเกตหรือทดลอง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสงสัยในพฤติกรรมนั้น ๆ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

จริยธรรมเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมและสังคมนี้เองเป็นผู้ที่ถ่ายทอดการประพฤติปฏิบัติตามจริยธรรม เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสังคมมีการแสดงออกซึ่งจริยธรรมตามที่สังคมคาดหวังและมุ่งหมายให้เป็น โดยที่สถาบันทางสังคมต่างก็ทำหน้าที่ของตน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดและการเรียนรู้ควบคู่กันไป ซึ่งผู้ทำการศึกษาได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมดังนี้

ความหมายของจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรมได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ โดยแต่ละความหมายได้บ่งบอกถึงความเข้าใจคำว่าความหมายในหน้าที่การงานของคน ซึ่งสอดคล้องและมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 291) ให้ความหมายว่า คำว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม เช่นเดียวกับบรรพชา เลาหเสรีกุล (2537 : 29) ให้ความหมายของจริยธรรมว่าเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานของความดี ความเลว เป็นพฤติกรรมที่มุ่งสู่ความดีและละเว้นในสิ่งที่เลวร้าย

ตามพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2548 : 67) ได้ให้ความหมายของหลักธรรม (Morals) ไว้ดังนี้

1. ประมวลข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับธรรมเนียมจรรยาของสังคม
2. ในทางจริยศาสตร์ หมายถึง การศึกษาว่าการกระทำอย่างไรถือว่าเป็นความประพฤติที่ถูกหรือผิด

ในทางพุทธศาสนา พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชุมมจิตฺโต) (2542 : 88) ได้อธิบายคำว่า จริยธรรม แยกออกเป็น จริย + ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำทั้งสองมารวมกันเป็นจริยธรรม จึงได้ความหมายว่า หลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติ

ไสว มาลาทอง (2542 : 6) ได้อธิบายจริยธรรมที่สอดคล้องกันว่า จริยธรรม มาจากคำ 2 คำ คือ จริย + ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์ คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ กิจที่ควรประพฤติ ธรรม แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อนำเอาคำว่า จริยะ มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็นจริยธรรม แปลความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติหรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

ในขณะที่ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (2543 : 1-12) ผู้เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า จริยะ เป็นคำกลาง ๆ แปลว่า การดำเนินชีวิต มาจากคำว่า จร (จะระ) แปลว่า เทียวไป คือ เดินไปหรือเดินทาง แล้วตามหลักไวยากรณ์ให้เปลี่ยนจากตัวกิริยาเป็นนาม ก็เติม อิ กับ ยะ เข้าไป (จร+อิ+ณฺย) จร ก็เป็น จริยะ ก็คือ การเดินทาง จริยธรรมในความหมายของพระพุทธศาสนา กับความหมายที่เราใช้อยู่ ซึ่งมาจากบัญญัติของตะวันตกไม่เหมือนกัน จริยธรรมที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เป็นคำศัพท์ใหม่ที่เพิ่งบัญญัติขึ้นมาสัก 30 กว่าปี โดยบัญญัติให้ตรงกับคำว่า Ethics ก่อนนั้นเราไม่มี คำนี้ เราใช้คำว่า “ศีลธรรม” และเวลานี้คำว่า ศีลธรรม ก็ค่อย ๆ เลือนหายไป อย่างไรก็ตามพอเอาเข้าจริง จริยธรรม ก็ไม่ได้มีความหมายพิเศษอะไร ก็คือเรื่องศีลธรรมนั่นเอง แต่ว่าได้มีผู้พยายามให้ความหมายว่า ทำไมจึงเรียกจริยธรรม ไม่เรียกศีลธรรม เช่น บอกว่าศีลธรรมเป็นหลักความประพฤติดีงามที่อิงคำสอนของศาสนา ส่วนจริยธรรม เป็นหลักความประพฤติปฏิบัติความดีงามที่เป็นกลาง ๆ ไม่อิงศาสนาไหน

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา (2552 : 5-6) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคลที่กำหนดโดยบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือเป็นข้อกำหนดของสังคม

พระมหาสมชาย เปรมมิตร (2547 : 15) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นหลักเกณฑ์ หรือกฎเกณฑ์ที่ควรประพฤติปฏิบัติที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย หรือพุทธศาสนา เป็นต้น

ส่วนศรีวรรณ จันทรวงศ์ (2548 : 72) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่มีมาตรฐานการแสดงออกอย่างมีคุณค่า เป็นการปฏิบัติที่มีการตัดสินใจ โดยใช้หลัก ศีลธรรม

ในขณะที่สุสรณ์ ไซโยรักษ์ (2549 : 15) กล่าวถึงจริยธรรมว่าเป็นคุณค่า (Value) หมายถึง บุคคลจะมีคุณค่าเมื่อมีจิตสำนึกในการแสดงออกในสิ่งที่เป็นความต้องการ ความสนใจและ มีการกำหนดคุณค่า หลักการ มาตรฐาน และคุณภาพจากสังคม

ตามทัศนคติของเพลโต (Plato) ก่อน ค.ศ. 427-347 (อ้างถึงใน วินัดดา โสภานิช. 2549 : 38) เห็นว่าคุณธรรมที่สำคัญ 4 ประการ เรียกว่า Cardinal Virtues เป็นคุณธรรมพื้นฐานซึ่งรองรับ คุณธรรมอื่นไว้หมด คือ ปัญญา (ปรีชาญาณ) ความกล้าหาญ ความพอประมาณ (รู้จักประมาณ) และความยุติธรรม โดยเพลโต (Plato) ถือว่าปัญญาสำคัญที่สุด โอบล้อมเอาคุณธรรมอื่น ๆ ไว้ด้วย ทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้าทรงถือเอาความไม่ประมาทเป็นธรรมสำคัญที่สุด เกินกว่าธรรมทั้งหลาย โดยอุ้มเอาธรรมอื่นไว้หมด

ในขณะที่วินัดดา โสภานิช (2549 : 38) ได้รับคุณธรรม 4 ประการของเพลโต (Plato) แต่เน้นความรับผิดชอบ เพราะถือว่าคุณธรรมคือความพอดีพองาม ไม่เอียงสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง คือ ไม่เกินไปกับไม่หย่อนไป เช่น คุณธรรมคือความกล้าหาญ เป็นท่ามกลางระหว่างความกล้าหาญ

บ่าบิ่นกับความขลาด คุณธรรมคือความจริง เป็นท่ามกลางระหว่างการพูดจริงกับการดูหมิ่นตนเอง หรือถ่อมตนจนเกินไป คุณธรรมคือความเสียสละ เป็นท่ามกลางระหว่างความฟุ่มเฟือย สุรุ่ยสุร่าย กับความตระหนี่ เหนียวแน่น ความเห็นของอริสโตเติลเข้ากันได้กับพระพุทธศาสนาเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติทางสายกลาง ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป)

สรุปความได้ว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติตนตามหลักศีลธรรม จาริตประเพณี และค่านิยมอันดีงามอันเป็นที่ยอมรับของคนสังคม ซึ่งการยอมรับทางสังคมนั้นประกอบไปด้วย กฎ ระเบียบ กติกาและคุณธรรมความดีอันเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่

ประเภทของจริยธรรม

พฤติกรรมที่แสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ของบุคคล มีทั้งด้านบวกและด้านลบ หากเป็นด้านบวก และได้รับการตัดสินจากสังคมถือว่าเป็นหลักการที่ควรยึดและนำไปปฏิบัติ จะเห็นว่าแต่ละบุคคลมีพฤติกรรมในแต่ละสถานการณ์ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งเร้าและระดับของจริยธรรมที่ได้รับการฝึกจนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างอัตโนมัติ ในการส่งเสริมให้บุคคลที่อยู่ในวัยเรียน ได้รับการปลูกฝังให้เกิดคุณลักษณะทางจริยธรรมและเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจในการนิยามลักษณะของพฤติกรรมจริยธรรม จึงมีผู้จัดประเภทไว้ดังนี้

ล้วน สายยศ (2543 : 14) ได้แบ่งเนื้อหาเพื่อศึกษาจริยธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทสร้างความเจริญแก่ตนเอง ได้แก่ ความขยันขันแข็ง ความอดทน ความพยายาม การรู้จักพึ่งตนเอง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้จักค่าของเวลา ความตรงต่อเวลา ความรอบคอบ ความประหยัด ความรู้จักประมาณ ความรู้จักยับยั้งชั่งใจ ความกล้าหาญ ความร่าเริงเบิกบาน ความมีใจหนักแน่น ความรู้จักเลือกคบคน ความมีเหตุผล ความรัก ความสะอาด ความเป็นผู้มีระเบียบ ความรักสามัคคี

2. ประเภทส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ ได้แก่ ความมีไมตรีจิตมิตรภาพ ความสุภาพอ่อนโยน ความเห็นอกเห็นใจ ความเคารพสิทธิของผู้อื่น ความเอื้อเฟื้อ ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ความรู้จักรับผิดชอบ ความจริงใจในการพูด ความเคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์

3. ประเภทส่งเสริมชาติบ้านเมือง ได้แก่ ความรักชาติ ความเห็นแก่ส่วนรวม ความเสียสละ ความรักชาติ ความรักสมบัติสาธารณะ ความรักประเพณีอันดีงาม ความเคารพนับถือศาสนา ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

สุบรรณ์ ไชโยรักษ์ (2549 : 12) ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมตามที่มนุษย์เกี่ยวข้องด้วย เป็น 4 ประเภท คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ไว้ในสังคมของตนนั้น ถือว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำ การกระทำชนิดใดเลว ควรงดเว้นลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ความรู้เชิงจริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนา ส่วนใหญ่เด็กเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด โดยในช่วงอายุ 2-10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ

2. ทศนคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าคนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมก็ได้ ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคล มีความหมายกว้างกว่าความรู้สึกเชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทศนคตินั้น ได้รวมความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นทศนคติเชิงจริยธรรมจึงสามารถใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เชิงจริยธรรมอย่างเดียว ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นในเวลาหนึ่งยังอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกัน อาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ นักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม คือ เพียเจต์และโคลเบิร์ต ได้ใช้การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการด้านจริยธรรมของบุคคลนั้น นอกจากนี้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของบุคคลด้วย คือ พัฒนาการทางสติปัญญา อารมณ์และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของบุคคลด้วย

4. ทฤษฎีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงถึงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรืองดเว้นการแสดงที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประเภท เช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกพวกหนึ่ง คือ พฤติกรรมในสถานที่เข้าวนใจหรือในสภาพช่วยย่วยให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสถานที่ช่วยย่วย เช่น การโกงสิ่งของเงินทองหรือคะแนน การลักขโมยและการกล่าวเท็จ เป็นต้น ซึ่งอาจรวมเรียกว่าพฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูงย่อมงดเว้นการกระทำพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและไม่ดีของบุคคลนั้น จะส่งผลโดยตรง

ต่อความสุขและความทุกข์ของสังคมมากกว่าการศึกษาอื่น ๆ จริยธรรมจึงเป็นเครื่องมือเพื่อให้เข้าใจ และสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคล

สรุปประเภทของจริยธรรมได้ว่า ประเภทของจริยธรรมนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) จริยธรรมเพื่อตนเอง มีการทำตามหน้าที่ที่ทำงาน ทำตามจิตสำนึกและความคาดหวังของบุคคล รอบข้าง เป็นต้น 2) จริยธรรมเพื่อส่วนรวม มีการปฏิบัติตามหน้าที่ของสังคมที่คาดหวังเพื่อการตอบแทน สังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นต้น

ลักษณะของจริยธรรม

ลักษณะของจริยธรรม คือ การแสดงออกเป็นกิริยาอาการ ซึ่งผู้รู้ได้แบ่งลักษณะของจริยธรรม ที่ได้แสดงออกมาทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

คาปานิ (Kapani, 2000 : 57-58) ได้ศึกษาคุณค่าความเป็นมนุษย์ (Human Value) ซึ่งมีลักษณะ เป็นจริยธรรม 5 ประการ ดังนี้

1. ความประพฤติชอบ (Righteous Conduct) หมายถึง มนุษย์จะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปรองดอง จะต้องทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ทำร้าย ตนเองและผู้อื่น ได้แก่ การพูดแต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ การพูดน้อยและเบา ๆ การพูดจาสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน การรู้จักประหยัด การบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม การรู้จักเสียสละ การรักษา สุขอนามัยของตนเอง การรักษาสุขอนามัยของส่วนรวม การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง การรับประทาน อาหารถูกหลักโภชนาการ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การตรงต่อเวลา การเป็นมิตรกับทุกคน ความยุติธรรม การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย การเคารพนับถือผู้ใหญ่ ความเกรงใจผู้อื่น ความรับผิดชอบ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน

2. ความสงบ (Peace) เป็นเรื่องของอารมณ์มนุษย์ที่มีตลอดเวลา เช่น รื่นเริง เศร้า วิตกกังวล การที่มนุษย์จะมีความสงบได้ ต้องไม่ห่วงไหวกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยถือเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นบทเรียน ลักษณะของความสงบ ได้แก่ การรู้จักควบคุมระดับการหายใจ การควบคุมกาย วาจา ใจ การคิดก่อนทำ การเสริมสร้างลักษณะที่ดีของตนเองเสมอ การรู้จักควบคุมอารมณ์ พอใจในสิ่งที่ ตนเองมีอยู่ ความอดทน การฝึกสมาธิ การทำให้สงบ การมีสมาธิในการทำงาน

3. ความจริง (Truth) หมายถึง ความสามารถใช้จิตใจหรือความคิดในทางที่ถูกต้อง ซึ่งธรรมชาติของจิตใจ คือ การวิเคราะห์ ตัดสิน แยกแยะตามโครงสร้างความคิดได้อย่างละเอียดคม และแยกแยะตามสิ่งที่มีอยู่จริง จากความไม่มีอยู่จริง ได้แก่ การแสวงหาความรู้ การประพฤติตรงกับ ความคิดและวาจา การไม่ยึดมั่นถือตน การยอมรับความจริง การมองเห็นความดีในทุกสิ่ง การรู้จัก แยกแยะผิดชอบชั่วดี การเคารพสิทธิของผู้อื่น ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ความเคารพทุกศาสนา

4. ความรักความเมตตา (Love) หมายถึง อิทธิพลที่สามารถควบคุมอารมณ์ ความคิด และร่างกาย เช่น การไม่มีความกลัว ไม่มีความกังวลใจ ไม่มีความเศร้า ซึ่งจะปรากฏเป็นการรับใช้ การช่วยเหลือบุคคลอื่น ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน การเป็นมิตรกับทุกคน การมีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ ความจริงใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรู้จักให้อภัย ความพร้อมที่จะรับใช้ช่วยเหลือผู้อื่น ความห่วงใยต่อผู้อื่น

5. การไม่เบียดเบียน (Non-violence) เป็นการรวมลักษณะทั้ง 4 ข้างต้น ถือว่าเป็นจุดที่สูงสุดของจริยธรรม เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดยอัตโนมัติ ทั้งในเรื่องของความประพฤติชอบ ความสงบ ความจริงและความรักเมตตา ได้แก่ ความเมตตากรุณา การมีสัมมาคารวะ ความสามัคคี การรู้จักกำหนดความต้องการของตนเอง การเป็นพลเมืองที่ดี ความสำนึกในการรับใช้สังคม การชื่นชมความดีของผู้อื่น การเคารพในวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ การไม่ทำร้ายผู้อื่นทั้งร่างกายและจิตใจ จากลักษณะของจริยธรรม มีลักษณะที่ไม่ใช่ การแสดงออกทางร่างกายเพียงอย่างเดียว หากยังเป็นการทำงานที่สอดคล้องระหว่างร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และจิตวิญญาณ พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในทางบวกและแสดงออกโดยอัตโนมัติ ถือว่าเป็นคุณค่าทางจริยธรรม เนื่องจากแต่ละบุคคลมีความสัมพันธ์กัน เมื่อมีการกระทำย่อมมีผลของการกระทำทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่นเสมอ

สรุปความได้ว่า ลักษณะจริยธรรมมีลักษณะที่แสดงออกทางด้านความรู้สึกของจิตใจ เป็นสำคัญ ที่เกิดกับอารมณ์ความรู้สึก แสดงออกเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของคน หลีกเลียงความวุ่นวาย การประพฤติดี เพื่อความสงบและความรัก ความเมตตาตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม

การแสดงออกทางจริยธรรม

แนวคิดเรื่องการแสดงออกทางจริยธรรมตามแนวคิดของบราว (Brown, 1968 : 86) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) 2) ด้านความรู้สึก (Feeling) 3) ด้านการประพฤติปฏิบัติ (Conduct) ซึ่งสอดคล้องกับ ฮอฟฟ์แมน (Hoffman, 1970 : 127) ที่แบ่งจริยธรรม ออกเป็น 3 ด้านเช่นกัน คือ 1) ความคิดทางศีลธรรม (Moral Thought) 2) ความรู้สึกทางศีลธรรม (Moral Feeling) และ 3) การแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรม (Moral Behavior)

จะเห็นได้ว่า ศีลธรรมและจริยธรรมเป็นลักษณะที่ไปด้วยกันในเรื่องความรู้ ความรู้สึก และการแสดงออกของพฤติกรรม ดังนั้นลักษณะการแสดงออกทางจริยธรรมจึงมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านความรู้ บุคคลจะได้รับการเรียนรู้ในสิ่งที่สังคมสอนในสิ่งที่ดีหรือไม่ดี สมควรหรือไม่สมควร ปรารถนาหรือไม่ปรารถนาสิ่งใดบ้าง และสังคมคิดอย่างไร โดยเฉพาะในเรื่องหลักคำสอนของศาสนาที่มีอิทธิพลในการกำหนดจริยธรรมของบุคคลในแต่ละรุ่น มีแนวคิดสี่บทอด

และมีการศึกษาคิดค้นเพิ่มเติม ซึ่งเป็นหลักในการยึดถือของสังคม เพื่อให้อยู่ได้อย่างมีความสุข จริยธรรมของแต่ละสังคมนั้น มีการอบรมสั่งสอนสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง การอบรมสั่งสอน กุศลธรรม อกุศลธรรม กฎหมายและระเบียบประเพณีของกลุ่มคน ถือเป็นการให้ความรู้ ความคิด ด้านจริยธรรม บางคนรู้มากคิดเป็น บางคนรู้น้อยคิดไม่เป็น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้ ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ

นอกเหนือจากคุณธรรมที่เป็นหลักการทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยม และกฎหมายแล้ว จะเห็นว่ายังต้องอาศัยกระบวนการทางสมอง ซึ่งเป็นกระบวนการคิดหาเหตุผล ที่จะใช้จริยธรรม โดยผ่านการกระทำจนเกิดการเรียนรู้ตามพัฒนาการเรียนรู้ในวัยต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจหลักทางจริยธรรม ควรพิจารณา 4 ประการ คือ ลักษณะของจริยธรรม การเกิดจริยธรรม ประโยชน์ของจริยธรรม และความสำเร็จในการใช้หลักจริยธรรม

2. ด้านความรู้ ความรู้สึกจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเป้าหมาย ซึ่งก็คือหลักจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความประหยัด ความเคารพต่อกฎเกณฑ์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความรักชาติ ฯลฯ ถือเป็นเป้าหมายของความรู้สึก ความรู้สึกของคน จะแสดงออกในรูปแบบ ของการชอบ ไม่ชอบ จะเข้มข้นมากน้อยขึ้นอยู่กับกระบวนการประเมินความรู้สึกนั้น ๆ ซึ่งก็คือค่านิยม จริยธรรมจะนำค่านิยมและคุณธรรมทั้งทางบวกหรือทางลบไปพิจารณาประพฤติปฏิบัติลงมือทำ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น บุคคลจะนำค่านิยมไปใช้ขึ้นอยู่กับระดับของความรู้สึก ซึ่งมีระดับต่าง ๆ ของความรู้สึกทางบวกและทางลบ การสั่งสอนอบรมความรู้ ในหลักจริยธรรมขั้นแรกต้องทำให้เกิด ความเข้าใจและมีความรู้สึกที่ดีในด้านบวกหรือเห็นประโยชน์จากหลักจริยธรรม

3. ด้านการแสดงออกพฤติกรรม หมายถึง การแสดงออกของบุคคล เมื่อพบปัญหา ทางจริยธรรม เป็นการปฏิบัติซึ่งเกิดจากการพิจารณา การตัดสินใจโดยอาศัยความรู้สึกหรือความรู้ ที่มีอยู่มาก่อน หากบุคคลที่ขาดจริยธรรม เมื่อพบปัญหาทางจริยธรรมจะแสดงการกระทำไม่ดี ออกมาทันที ซึ่งส่วนใหญ่จริยธรรมจะพิจารณาด้านการแสดงพฤติกรรมเป็นหลักสำคัญ

สรุปความได้ว่า จริยธรรมมีรากฐานมาจากการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณี รวมถึงค่านิยมทางสังคม ใช้หลักการโดยผ่านกระบวนการทางสมอง มีเหตุมีผล ในการปฏิบัติและผลกระทบจากการไม่ปฏิบัติตาม ทั้งนี้สังคมต้องการการหล่อหลอมพฤติกรรม ที่เหมาะสมและพึงประสงค์ให้กับสังคมของตนเอง โดยการถ่ายทอดให้มีความรู้ ทักษะ มีเหตุมีผล และพฤติกรรมที่เหมาะสมสืบไป

ลึกลับและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาพยายามอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับ จริยธรรมถือว่าเป็นค่านิยม พัฒนามาจากหลักปฏิบัติของศาสนาต่าง ๆ จริยธรรมในปัจจุบัน

เน้นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในหลาย ๆ รูปแบบ มากกว่าการศึกษาเฉพาะด้าน โดยใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาตามแนวคิดดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีพัฒนาทางจิตวิทยาของฟรอยด์ (Freud, 1947 : 241) อธิบายการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ว่า เนื่องมาจากปัจจัยผลักดันจากจิตใต้สำนึก ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1.1 อิด (Id) เป็นพลังงานจิตตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด รวมถึงสัญชาตญาณ แรงขับภายในเป็นตัวกระตุ้นให้มีการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความถูกต้องควรหรือไม่ควร

1.2 อีโก้ (Ego) เป็นพลังแห่งการรู้และเข้าใจ การรับรู้ข้อเท็จจริง การใช้เหตุผล การดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย เป็นส่วนหนึ่งของการแสวงหาวิธีการเพื่อตอบสนองพลังอิด (Id) เช่น เมื่อหิวพลังของอิดจะใช้เหตุผลตรรกะรองว่าจะบำบัดความหิวนั้นด้วยวิธีการใดตามสภาพแวดล้อม เช่น หานอาหารในตู้กับข้าว หรือไปรับประทานอาหารนอกบ้าน พลังอีโก้ (Ego) เป็นพลังเรื่องของจิตที่คอยยับยั้งการแสดงพฤติกรรมตามความต้องการของอิด (Id) โดยทำการควบคุมจิตใจ มิให้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของสังคม

1.3 ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นส่วนหนึ่งของจิตที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางด้านคุณธรรมและคอยกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมตามปทัสฐานของสังคม โดยซูเปอร์อีโก้กระตุ้นให้อิด (Id) ละทิ้งความไม่ถูกไม่ควร และสนับสนุนอีโก้ (Ego) ให้เปลี่ยนทิศทางพฤติกรรมไปในทางที่ถูกที่ควร ลักษณะเป็นค่านิยมต่าง ๆ เช่น ความดี ความซื่อ ความถูกต้อง มโนธรรม คุณธรรม ความยุติธรรม ซูเปอร์อีโก้เป็นพลังที่หักห้ามความรุนแรงของพลังอิด โดยเฉพาะพลังจากสัญชาตญาณทางเพศและก้าวร้าวรุนแรง

การทำงานร่วมกันของพลังทั้ง 3 ลักษณะบุคลิกภาพของมนุษย์เกิดจากการทำงานร่วมกันของพลังทั้ง 3 นี้ พลังใดมีอิทธิพลเหนือพลังอื่น ย่อมเป็นตัวชี้ลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลนั้น เช่น ถ้าพลังอิดมีอำนาจสูง ก็มีบุคลิกภาพเป็นเด็กที่ไม่รู้จักโต เอาแต่ใจตัวเอง ถ้าพลัง อีโก้ (Ego) มีอำนาจสูง จะเป็นคนมีเหตุผล เป็นนักปฏิบัติที่ดี ถ้าพลังซูเปอร์อีโก้มีอำนาจสูงจะเป็นนักอุดมการณ์ นักทฤษฎี นักพัฒนาสังคม เป็นต้น

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจิตวิทยาตามทฤษฎีของฟรอยด์นี้ จิตวิทยาของนักเรียนจะได้รับการปลูกฝังจากผู้ปกครองและผู้ที่ใกล้ชิดเป็นสำคัญ โดยอาศัยกระบวนการให้รางวัลและการลงโทษเป็นเครื่องมืออบรมจิตวิทยา โดยจะได้รับการพัฒนาขึ้น ในระบบซูเปอร์อีโก้ นักเรียนจะมุ่งกระทำตามกระบวนการถอดแบบจากการอบรมเลี้ยงดูมาตั้งแต่เยาว์วัย ทำให้นักเรียนถอดแบบบุคลิกภาพ ค่านิยมและมาตรฐานจิตวิทยาในสังคมจนในที่สุดจะยอมรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมมาเป็นหลักปฏิบัติของตน และยังยอมรับต่อการให้รางวัลและการลงโทษด้วย เช่น จะลงโทษ

ตนเองด้วยการแสดงความรู้สึกผิด และเมื่อปฏิบัติได้ตามมาตรฐานจริยธรรม จะมีการให้รางวัลแก่ตนเอง ซึ่งแสดงออกด้วยการชื่นชมตนเอง เป็นต้น

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ (Piaget, 1960 : 185) ได้เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดที่ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา ในการที่จะรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม โดยพัฒนาการทางด้านจริยธรรมของบุคคลจะขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้นด้วย ซึ่งเพียเจท์ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็น 3 ขั้น คือ

2.1 ขั้นก่อนจริยธรรม เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี เด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด แต่มีความต้องการทางด้านร่างกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ เป็นการตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ตามวัฒนธรรม มีการตัดสินใจเพื่อกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น

2.2 ขั้นยึดคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2-8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวต่อผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่คือประกาศิตที่ตนต้องกระทำตาม โดยถือว่าเป็นการทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา

2.3 ขั้นยึดหลักแห่งตน พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 8-10 ปี เพียเจท์ เชื่อว่า เกิดขึ้นจากการพัฒนาการทางสติปัญญา และประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอกจะเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนกันและความเท่าเทียมกันของบุคคลในช่วงวัย 8-10 ปี เด็กที่อยู่ในสังคมปกติจะบรรลุถึงขั้นที่ 3 แต่อาจจะมีเด็กบางคนที่มีพัฒนาการหยุดชะงักในขั้นที่ 2 เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของการเลี้ยงดู กระบวนการทางสังคม หรือขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน

จริยธรรมตามแนวของเพียเจท์ มี 2 ส่วนที่สำคัญ คือ การเคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมและการมีความยุติธรรม ซึ่งแบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น ประกอบด้วย ขั้นแรกเป็นจริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมตามกฎเกณฑ์หรือตามข้อบังคับ ขั้นที่สองคือ จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมความร่วมมือหรือจริยธรรมในการปฏิบัติต่อกัน

การพัฒนาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของเพียเจท์ คือ การพัฒนาจากจริยธรรมภายนอกไปสู่จริยธรรมภายใน เป็นการพัฒนาทางด้านความคิด ความเข้าใจ และการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กวัยเดียวกัน จะทำให้เด็กสามารถเข้าใจทรศนะของผู้อื่น และพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง โดยมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง 2 กระบวนการ คือ กระบวนการแรก มีส่วนตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีผลให้เด็กมีทรศนะต่อกฎเกณฑ์และผู้มีอำนาจเปลี่ยนจากเดิม การที่เด็กโตขึ้น ทำให้เด็กมีโอกาสได้รับความเท่าเทียมกับผู้ที่มียุมากกว่าตนในสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น ซึ่งลดการนับถือผู้ใหญ่แบบทิศทางเดียว การได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกัน ทำให้เด็กนำเอาการนับถือกันและกันเข้ามาใช้ ทำให้เด็ก

มีส่วนร่วมในการแก้ไขกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มากขึ้น มีการร่วมมือกันทำสิ่งต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ส่วนกระบวนการที่สอง เกี่ยวกับการสวมบทบาทต่าง ๆ กับเพื่อนวัยเดียวกัน บางครั้งเป็นการสวมบทบาทที่จะต้องมีการกระทำต่อกันและกัน เช่น ในการเล่น เด็กคนหนึ่งอาจจะเล่นเป็นตำรวจ อีกคนเป็นผู้ร้าย การเล่นดำเนินไปได้ด้วยดี เมื่อเด็กแต่ละคนต่างก็แสดงบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสม การเล่นบทบาทนี้ทำให้แต่ละคนแสดงบทบาทได้อย่างเต็มที่ การกระทำเช่นนี้ทำให้เกิดความรู้สึกนับถือเพื่อนคนอื่น ๆ เคารพกฎเกณฑ์ที่ได้ช่วยกันสร้างขึ้นมา

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก (Kohlberg, 1976 : 35-38) ได้ศึกษาทฤษฎีพัฒนาการของความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ความคิดของเพียเจต์ (Piaget) พบว่ามนุษย์ในวัฒนธรรมต่าง ๆ มีขั้นตอนของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมหรือเจตนาก่อนกระทำจากขั้นต่ำเมื่อเป็นเด็กไปจนถึงขั้นสูงสุด คือ ขั้น 6 เมื่อเป็นผู้ใหญ่ตอนกลาง ในกรณีที่ความเจริญทางจิตนี้มิได้หยุดชะงักในขั้นต่าง ๆ เสียก่อน และขั้นที่ 6 ที่ควรเกิดตามอายุที่เพิ่มขึ้น โคลเบิร์กเชื่อว่าจริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ มิได้เกิดการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม แต่เกิดจากการตัดสินใจไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละคน และเนื่องจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคลจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละขั้น ไม่มีการย้อนกลับและไม่มีการเร่งขึ้น ซึ่งโคลเบิร์ก (Kohlberg, 1976 : 35-38) ได้แบ่งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลออกเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น คือ

ระดับที่ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรมของตนเอง (Reconvention Level) ระดับนี้บุคคลจะเลือกตัดสินใจกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น มักพบในเด็กอายุ 2-10 ปี ในระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเชื่อฟังเพื่อหลบหลีกการลงโทษ

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัลและการแลกเปลี่ยน

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตน ทำตามกฎหมาย หรือทำตามกฎเกณฑ์ของศาสนา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงบทบาททางสังคมได้ มักพบในช่วงอายุ 10-16 ปี แบ่งเป็น 2 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 3 การกระทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ คล้อยตามผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 การกระทำตามกฎเกณฑ์ทางสังคม บุคคลจะรู้บทบาทและหน้าที่ของตน

ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ระดับที่ 3 ขึ้นทำตามคำมั่นสัญญา (Post Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก เคารพในสิทธิของผู้อื่น ควบคุมบังคับใจตนเองได้พบในช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 5 การมีเหตุผลและเคารพตนเอง ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุในการตัดสินใจ

ชั้นที่ 6 การยึดอุดมคติสากล ทำความดีเพื่อความดี มีจิตใจกว้างขวาง

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการพัฒนาทางสติปัญญา จะพบว่าจริยธรรมของบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสติปัญญา เพราะบุคคลที่มีอายุมากย่อมมีโอกาสแห่งการเรียนรู้ทางจริยธรรมมากขึ้นด้วย และการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น โดยพัฒนาการขั้นต่ำและยุ่งยากน้อยกว่า ต้องเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นก่อนขั้นสูง ๆ ขึ้นไป

4. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) ซึ่งสุสรุทธ์ ไชโยรักษ์ (2549 : 11) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมว่า จริยธรรมคือกฎสำหรับประเมินพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มีองค์ประกอบ ดังนี้

4.1 สิ่ง que เรียนรู้ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่เกิดจากการกระทำเมื่อนมนุษย์เรียนรู้สิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นความเชื่อมั่นที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์

4.2 วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้น โดยตนเองหรือเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมของผู้อื่น นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถเรียนรู้จากการฟังคำบอกเล่าของผู้อื่น และจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4.3 ความเชื่อ ผลจากการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ การควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความเชื่อ

4.4 การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด ได้แก่ การคิดในเชิงประเมิน โดยตั้งอยู่บนสมมุติฐานความเชื่อที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใด แล้วนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมและบุคคลรอบข้างมีส่วนในการปลูกฝังจริยธรรมหรือระงับพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลไม่ให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับค่านิยมของคนในสังคมนั้น

มงคล 38 ประการ

ประวัติความเป็นมา

มงคล คือ เหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้พึงปฏิบัติ นำมาจากบทมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาเทวดาที่ถามว่าคุณธรรมอันใดที่ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จหรือมี “มงคลชีวิต” ซึ่งมี 38 ประการ โดยได้จัดแบ่งออกเป็น 10 หมู่ (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537 ก : 117-214) ตามหนังสือตำราเรียน พระบาลีชื่อว่า มงคลัตถทีปนี ได้กล่าวไว้ว่า ณ ชมพูทวีป มหาชนและคนทั้งหลายผู้อาศัยอยู่ในโลกใบนี้ต่างคนต่างก็มีความปรวิตทหวาดกลัวต่อความทุกข์ยากเดือดร้อนจากภัยที่จักเป็นอันตรายแก่ตน และคน ทั้งทรัพย์สินในครอบครัว ด้วยอาศัยอำนาจแห่งความกลัวนี้ ชนทั้งหลายได้พากันขวนขวายแสวงหาที่พึ่งพาอาศัย ที่ตนเชื่อว่าประเสริฐและทรงอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อจักได้ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สินของตน ๆ ให้อยู่รอดปลอดภัย จากอันตรายทั้งปวงที่จักอุบัติขึ้น บางขณะก็ใช้ที่พึ่งนั้น ให้อภัยปัดเป่ารักษาอาการเจ็บไข้และโรคร้ายทั้งปวง บางทีก็ใช้ให้ที่พึ่งนั้นคลบบันดาลให้พืชผลทางการเกษตรของตนเจริญงอกงาม หรือไม่ก็ใช้ที่พึ่งนั้นช่วยปกป้องภัยพิบัติอันจักพึงมีแก่พืชผลทางการเกษตร ทรัพย์สินและชีวิตของตน ซึ่งบางครั้งก็ดูเหมือนว่าที่พึ่งเหล่านั้นได้คลบบันดาลให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ขอได้จริง แต่ก็บ่อยครั้งหรือหลายครั้งที่พึ่งเหล่านั้นมิได้ช่วยให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ขอได้เลย แลยังเป็นตัวทำลายชีวิตทรัพย์สินของผู้เคารพยอมรับบูชาเสียอีก

หลักมงคลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ประกอบไปด้วยเหตุผลอย่างสมบูรณ์ ไม่มีใครสามารถหักล้างได้ แต่ก็มิได้หมายความว่า ณาจารย์ นักคิด เจ้าลัทธิทั้งหลายจะล้มเลิกความคิดเดิมแล้วหันมาเชื่อพระองค์ทุกคน เพราะล้วนแต่หนาแน่นด้วยทิฐิกันทั้งนั้น แม้จะรู้ว่าผิดแต่ยังยืนยันว่าทงของตนอยู่ และสานุศิษย์ของแต่ละสำนักก็ยังทำการเผยแพร่อยู่อย่างไม่หยุดยั้ง ประกอบกับนิสัยของคนเรามีความขลาดประจําตัวอยู่แล้ว ชอบทำอะไรเพื่อเหนียวไว้ก่อน จึงมีผู้ยอมรับนับถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เกิดเป็นมงคล 2 สาย พัวพันกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ

1. มงคลของนักคิด เรียกว่า มงคลมี ยึดถือเอาว่าการมีสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นมงคล ซึ่งแต่ละที่แต่ละสมัยก็ยึดถือต่าง ๆ กันไป ไม่มีอะไรแน่นอน ของบางอย่าง บางทีถือเป็นมงคล บางทีอาจถือว่าเป็นอัปมงคลก็ได้

2. มงคลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกว่า มงคลทำ ยึดถือเอาการปฏิบัติฝึกฝนตนเองเป็นเกณฑ์ เป็นสังฆธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ผู้ใดปฏิบัติตามแล้วย่อมได้ผลแน่นอน

มงคลของนักคิดนั้น มีผู้เสนอขึ้นมาแล้ว ก็มีผู้โต้แย้งลบล้างไป แล้วก็ยังมีผู้เสนอขึ้นมาใหม่อยู่เรื่อย ๆ จนหาข้อยุติไม่ได้ แต่มงคลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เมื่อทรงแสดงแล้ว ก็ไม่มีใคร

สามารถหาเหตุผลมาลบล้างได้ แม้พระองค์จะทรงเปิดโอกาสให้คัดค้านวิพากษ์วิจารณ์ได้ตลอดเวลา
ดังความในบทสรรเสริญพระธรรมคุณ ที่ว่า “เอหิภิกขุโก เขมฺมาปิสุจฺนํเถถ”

ความสำคัญของมงคล

มีผู้รู้หลายท่านกล่าวว่า มงคล คือ ทางก้าวหน้า ความสุข ความเจริญ และราชบัณฑิตยสถาน
(2546 : 829) ให้ความหมายไว้ว่า มงคล คือ เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ ดังนั้นคำว่า มงคลชีวิต
จึงรวมความได้ว่า คือ เหตุแห่งความสุขและความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ซึ่งเป็นสูตรที่พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ มีอยู่ 38 ประการด้วยกัน และพระธรรมกิตติวงศ์
(พระมหาทองดี สุรเตโช) (2551 : 735) ได้อธิบายไว้ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ว่า
“มงคล หมายถึง เหตุนำความสุขความเจริญมาให้ คือ สิ่งที่น่าความโชคดี ความสวัสดิและความสุข
มาให้ตามที่ปรารถนา มงคลมี 2 อย่าง คือ มงคลทางโลกและมงคลทางธรรม

มงคลทางโลก คือ สิ่งที่เป็นวัตถุซึ่งชาวโลกถือว่าเป็นมงคล ได้แก่ สิ่งของ สัตว์และต้นไม้
บางชนิด เช่น มงคลแฝด ของขลัง ช้างเผือก ไบเงิน ไบทอง รวมถึงชื่อ อักษร กาลเวลาหรือฤกษ์ยาม
เป็นต้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มงคลนอก

มงคลทางธรรม คือ มงคลที่เป็นข้อปฏิบัติต้องทำต้องปฏิบัติให้ได้ผลจริงจึงจะเป็นมงคล
มี 38 ประการ เช่น การไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต การให้ทาน การประพฤติธรรม ความกตัญญู เป็นต้น
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มงคลใน

มงคลเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้า

ความเจริญก้าวหน้าแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ความเจริญก้าวหน้าในโลกนี้ เช่น เมื่อเป็นเด็กก็ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน
เมื่อเติบโตขึ้นก็สามารถตั้งฐานะได้ มีทรัพย์สินสมบัติมาก มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี
มีครอบครัวดี เป็นต้น

2. ความเจริญก้าวหน้าในโลกหน้า หมายถึง เป็นผู้สั่งสมบุญกุศลไว้ดี เมื่อละจากโลกนี้
ก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

3. การบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าในระดับสูงสุด

การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต จะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้ง 3 ระดับนี้
เพราะผู้ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต โดยเนื้อหาที่คือ เป็นการหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย
และทำความดีด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง ทำให้เกิดสติและปัญญา
อันเป็นเครื่องทำลายอุปสรรคของชีวิต ตลอดจนความชั่วความบาปต่าง ๆ จึงส่งผลเป็นความเจริญ
ก้าวหน้าทั้งชาตินี้ ชาติหน้า จนถึงการบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด

ดังนั้นมงคลสูตรนี้ เหมาะสมแก่การศึกษาด้วยประการทั้งปวง คือ

ประการที่ 1 สะดวกในการทำความเข้าใจ เพราะคนไทยมีพื้นฐานธรรมะอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ทราบว่า เรื่องที่เรียนรู้มาอยู่ในหมวดไหน เมื่อมาศึกษาอย่างเป็นระบบตามมงคลสูตร จึงง่ายต่อการที่จะเข้าใจ

ประการที่ 2 เหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ เพราะเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก ผู้ศึกษามงคลสูตรนี้ สามารถนำไปปฏิบัติได้เป็นลำดับ ๆ เหมือนขึ้นบันไดทีละขั้นจนถึงจุดสูงสุดได้

เหตุที่ต้องเรียนมงคลสูตร

มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่ประการหนึ่ง คือ การเกิดมาเป็นคน เพียงแค่ศึกษาหาความรู้สูง ๆ เพื่อให้มีสติปัญญา ที่จะทำมาหากินได้สะดวกสบายโดยไม่คิดขัด เท่านั้นยังไม่พอ ยังไม่แน่ว่า จะหาความสุขได้ เพราะความรู้ที่มีอยู่ในโลกทั่วไปเป็นความรู้เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง คือ เลี้ยงส่วนที่เป็นกายเท่านั้น แต่ส่วนที่เป็นใจยังไม่มีอะไรไปเลี้ยง เนื่องจากคนเรามีส่วนสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ กายและใจ ในเมื่อกายต้องการอาหาร ไปเลี้ยง เพื่อให้พ้นจากโรคคือความหิว และให้ร่างกายเกิดความเจริญเติบโตขึ้น ใจก็เช่นเดียวกัน ต้องการอาหาร คือ ธรรมะมาหล่อเลี้ยง เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ให้พ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง และเพื่อยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น จะได้พบกับความสุขควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพทำมาหากิน

ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องมาเรียนธรรมะ โดยเฉพาะเรื่องมงคลสูตร เพราะไม่เพียงมีความสำคัญดังกล่าวแล้ว ยังง่ายต่อการทำความเข้าใจและการนำไปปฏิบัติตามอีกด้วย

มงคล 38 ประการ แบ่งออกเป็น 10 หมู่ ดังนี้

ในมงคล 38 ประการ ประกอบไปด้วยพระคาถาททั้งสิ้น 10 พระคาถา ซึ่งผู้วิชัยได้แบ่งออกเป็น 10 หมู่ ตามพระคาถา และในแต่ละพระคาถาได้จำแนกรายละเอียดไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

มงคลหมู่ที่ 1 ฝึกให้เป็นคนดี มี 3 ข้อ คือ ข้อที่ 1 ไม่คบคนพาล ข้อที่ 2 คบบัณฑิต และ ข้อที่ 3 บูชาบุคคลที่ควรบูชา

มงคลหมู่ที่ 2 สร้างความพร้อมให้การฝึกตนเอง มี 3 ข้อ คือ ข้อที่ 4 อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อที่ 5 มีบุญวาสนามาก่อน และข้อที่ 6 ตั้งตนชอบ

มงคลหมู่ที่ 3 ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 7 เป็นพหูสูต ข้อที่ 8 มีศิลปะ ข้อที่ 9 มีวินัย และมงคลข้อที่ 10 มีวาจาสุภาษิต

มงคลหมู่ที่ 4 บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว มี 4 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 11 บำรุงบิดามารดา ข้อที่ 12 เลี้ยงดูบุตร ข้อที่ 13 สงเคราะห์ภรรยา และมงคลข้อที่ 14 ทำงานไม่คั่งค้าง

มงคลหมู่ที่ 5 บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม มี 4 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 15 บำเพ็ญทาน ข้อที่ 16 ประพฤติธรรม ข้อที่ 17 สงเคราะห์ญาติ และมงคลที่ 18 ทำงานไม่มีโทษ

มงคลหมู่ที่ 6 ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม มี 3 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 19 งดเว้นจากบาป ข้อที่ 20 สำรวมจากการดื่มน้ำเมา และมงคลข้อที่ 21 ไม่ประมาทในธรรม

มงคลหมู่ที่ 7 การแสวงหาธรรมะเบื้องต้นใส่ตัว มี 5 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 22 มีความเคารพ ข้อที่ 23 มีความถ่อมตน ข้อที่ 24 มีความสันโดษ ข้อที่ 25 มีความกตัญญู และมงคลข้อที่ 26 พังกรรมตามกาล

มงคลหมู่ที่ 8 การแสวงหาธรรมะเบื้องสูงใส่ตัว มี 4 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 27 มีความอดทน ข้อที่ 28 เป็นคนว่าง่าย ข้อที่ 29 เห็นสมณะ และมงคลข้อที่ 30 สนทนาธรรมตามกาล

มงคลหมู่ที่ 9 การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส มี 4 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 31 บำเพ็ญตบะ ข้อที่ 32 ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ 33 เห็นอริยสัจ และมงคลข้อที่ 34 ทำพระนิพพานให้แจ้ง

มงคลหมู่ที่ 10 ผลการปฏิบัติจนหมดกิเลส มี 4 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 35 จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ข้อที่ 36 จิตไม่โศก ข้อที่ 37 จิตปราศจากธุลี และมงคลข้อที่ 38 จิตเกษม

อธิบายมงคล 38 ประการ

มงคลหมู่ที่ 1 มี 3 ข้อ คือ ข้อที่ 1 ไม่คบคนพาล ข้อที่ 2 คบบัณฑิต และข้อที่ 3 บูชานุคคลที่ควรบูชา เรียกว่า “ฝึกให้เป็นคนดี”

มงคลข้อที่ 1 อเสวนา จ พาลานํ แปลว่า การไม่คบคนพาล

ท่านว่าลักษณะของคนพาลมี 3 ประการ คือ

1. คิดชั่ว คือ การมีจิตคิดอยากได้ในทางทุจริต มีความพยาบาท และมีฉันทิภูติ คือ เห็นผิดเป็นชอบ

2. พูดชั่ว คือ คำพูดที่ประกอบไปด้วยวจีทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

3. ทำชั่ว คือ ทำอะไรที่ประกอบด้วยกายทุจริต เช่น การฆ่าสัตว์ ลักขโมย น้อยโกง นุศคร่าอณาจาร ประพฤติผิดในกาม

รูปแบบของคนพาล มีข้อควรสังเกต คือ

1. ชอบแนะนำไปในทางที่ผิด หรือที่ไม่ควรแนะนำ อาทิเช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลักขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ชวนไปนุศคร่าอณาจาร เป็นต้น เหล่านี้ถือว่าเป็นพาล

2. ชอบทำในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ อาทิเช่น ไม่ทำงานตามหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย แต่กลับชอบจะไปก้าวก่ายยุ่งกับหน้าที่การงานของผู้อื่น หรือไปจับผิดเพื่อนร่วมงาน แกล้ง ยุยง นินทาว่าร้ายกันและกัน เป็นต้น

3. ชอบทำผิดโดยเห็นสิ่งผิดเป็นของดี อาทิเช่น การสูบบุหรี่ได้เป็นฮีโร่ เห็นคนที่ซื่อสัตย์เป็นคนโง่ไม่กินตามน้ำ ชอบรับสินบน ทุจริตในหน้าที่หรือช่วยพวกพ้องให้พ้นจากความผิด เป็นต้น

4. จะโกรธเคืองเมื่อพูดเตือน อาทิเช่น การเตือนเรื่องการเที่ยวเตร่ เตือนเรื่องการดื่มเหล้า กลับบ้านดึก เตือนเรื่องการคบเพื่อน เป็นต้น คนพวกนี้จะโกรธเมื่อได้รับการตักเตือน และไม่รับฟัง

5. ไม่มีระเบียบวินัย อาทิเช่น ไม่เข้าคิวตามลำดับก่อนหลังแต่ชอบแซงคิวอย่างหน้าด้าน ๆ ทั้งขณะลงคลองหรือข้างทาง ไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง หรือของท้องถิ่น เป็นต้น

มงคลข้อที่ 2 ปณฺฑิตานญจ เสวนา แปลว่า การคบหาบัณฑิต

บัณฑิต หมายถึง ผู้ทรงความรู้ มีปัญญา มีจิตใจที่งาม และมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง รู้ดี รู้ชั่ว (ไม่ใช่คนที่จบปริญญาโดยนัย) มีลักษณะดังนี้

1. เป็นคนคิดดี คือ การไม่คิดละโมภ ไม่พยายามปองร้ายใคร รู้จักให้อภัย เชื่อเรื่องบาป เรื่องบุญ เรื่องคุณ เรื่องโทษ ความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น

2. เป็นคนพูดดี คือ วาจสุจริต พูดจริงทำจริง ไม่โกหก ไม่พูดหยาบ ถากถาง นินทาว่าร้าย

3. เป็นคนทำดี คือ ทำอาชีพสุจริต มีเมตตา ทำทานเป็นปกตินิสัย อยู่ในศีลธรรม ทำสมาธิภาวนา

รูปแบบของบัณฑิตมีข้อควรสังเกต คือ (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537 ข : 330-340)

1. ชอบชักนำในทางที่ถูกที่ควร อาทิเช่น การชักนำให้เลิกทำในสิ่งที่ผิด ตักเตือนให้ทำความดี อย่างเช่น ให้เลิกเล่นการพนัน เป็นต้น

2. ชอบทำในสิ่งที่เป็นธุระ อาทิเช่น การทำหน้าที่ของตนให้ลุล่วงและใช้เวลาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ไม่ก้าวก่ายเรื่องของผู้อื่น เว้นแต่จะได้รับการร้องขอ

3. ชอบทำและแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควร อาทิเช่น การพูดและทำอย่างตรงไปตรงมา แนะนำการทำทานที่ถูกต้อง ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น

4. รับฟังดี ไม่โกรธ อาทิเช่น เมื่อมีคนมาว่ากล่าวก็ไม่ถือโทษ หรือโกรธ หรือทำอวดดี แต่จะรับฟังแล้วนำไปพิจารณาโดยยุติธรรม แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง

5. รู้ระเบียบ กฎกติกาบรรยาที่ดี อาทิเช่น การรักษาระเบียบวินัยขององค์กร เพื่อให้หมู่คณะมีความเป็นระเบียบ และการดำเนินงานไม่สับสน หรือการรักษาความสะอาด ปฏิบัติและเคารพกฎของสถานที่ ไม่ทำตามอำเภอใจ

มงคลข้อที่ 3 ปุชา จ ปุชนิยานํ แปลว่า บูชาผู้ที่ควรบูชา

การบูชา คือ การแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลคนนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น การนำเงินให้พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่ หรือการนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชา เป็นต้น

2. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน เห็นความจริง
ในความเป็นไปของโลก เป็นต้น

บุคคลที่ควรบูชา มีดังนี้

1. พระพุทธเจ้า
2. พระปัจเจกพระพุทธเจ้า หมายถึง พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
3. พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม
4. บิดามารดา
5. ครูอาจารย์ ที่มีความรู้ดี มีความสามารถ และประพฤติดี
6. อุปัชฌาย์ หรือผู้บังคับบัญชาที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่ในธรรม

การบูชายังสามารถแยกแยะได้ 3 กรณี คือ

1. ชาติวุฒิ หมายถึง บุคคลผู้เกิดในตระกูลสูง ที่บุคคลทั้งหลายให้ความยกย่องสรรเสริญ
ได้แก่ พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย เป็นต้น

2. วิทยุฒิ หมายถึง ผู้ที่ผ่านโลกมาก่อน มีประสบการณ์ในชีวิตมากกว่า มีวัยสูงกว่า เป็นต้น

3. คุณวุฒิ หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจในการบริหารชาติ บ้านเมือง ผู้ที่รักษากฎหมาย
ของบ้านเมืองและผู้ที่มีปัญญาแนะนำสั่งสอน เช่น ครูบาอาจารย์ เป็นต้น

มงคลหมู่ที่ 2 มี 3 ข้อ คือ ข้อที่ 4 อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อที่ 5 มีบุญวาสนามาก่อน และ
ข้อที่ 6 ตั้งไว้ตนชอบ เรียกว่า “สร้างความพร้อมให้การฝึกตนเอง”

มงคลข้อที่ 4 “ปฏิรูปเทศวาโส จ” แปลว่า การอยู่ในประเทศที่ควร

ประเทศ หมายถึง สถานที่อยู่อาศัย ดินแดนที่อยู่ถิ่นอันสมควร ควรประกอบด้วย
สิ่งแวดล้อม 4 อย่าง ได้แก่

1. อากาศเป็นที่สบาย หมายถึง อยู่แล้วสบาย เช่น สะอาด เดินทางไปมาสะดวก อากาศดี
เป็นแหล่งชุมชน ไม่มีแหล่งอบายมุข เป็นต้น

2. อาหารเป็นที่สบาย หมายถึง อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ เช่น มีแหล่งอาหารที่สามารถ
จัดซื้อหาได้ง่าย เป็นต้น

3. บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง ที่ที่มีคนดี จิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีศีลธรรม
ไม่มีโจร นักเลง หรือใกล้แหล่งอิทธิพล เป็นต้น

4. ธรรมะเป็นที่สบาย หมายถึง มีที่พึ่งด้านธรรมะ มีที่พึ่งธรรม เช่น มีวัดอยู่ในละแวกนั้น
มีโรงเรียนหรือแหล่งศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

ในมงคลดลที่ปนี แสดงว่า การที่อยู่ในประเทศอันสมควร ย่อมได้สิ่งที่ยอดเยี่ยม 6 ประการ
ด้วยกัน คือ

1. ได้เห็นตถาคต เป็นการเห็นยอดเยี่ยมกว่าการเห็นทั้งหลาย
2. ได้ฟังธรรมของตถาคต เป็นการฟังอันยอดเยี่ยมกว่าการฟังธรรมทั้งหลาย
3. ได้ศรัทธาในตถาคต ยอดเยี่ยมกว่าการได้ทั้งหลาย
4. ได้ศึกษาพระธรรมวินัยของตถาคต ยอดเยี่ยมกว่าการได้ศึกษาทั้งหลาย
5. ได้บำรุงตถาคต สาวกของตถาคต เป็นการบำรุงอันยอดเยี่ยม
6. ได้ระลึกถึงตถาคต เป็นการระลึกยอดเยี่ยมกว่าการระลึกทั้งหลาย

การได้ทั้ง 6 ประการนี้ ย่อมได้ปัญญาเครื่องรักษาตน ย่อมรู้ฐานะเป็นที่ดับทุกข์ในวัฏฏะ คือ พระนิพพาน เหมือนท่านพระอานนท์ การได้เห็นพระศาสดา การได้ฟังพระคำรัสของพระศาสดา การได้ศรัทธาในพระศาสดา ก่อให้เกิดความเลื่อมใสที่จะศึกษาพระธรรมวินัยและปรนนิบัติพระศาสดา มีความภักดีและความสนิทมระลึกถึงคุณของพระศาสดา

มงคลข้อที่ 5 ปุพเพ จ กตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน

ปุพเพ หมายถึง กาลก่อนอดีตชาติหรือล่วงผ่านมาแล้ว

กตปุญญตา หมายถึง ความเป็นผู้มีบุญที่ทำไว้แล้ว ขึ้นชื่อว่าบุญนั้น มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. ทำให้กาย วาจา และใจ สะอาดได้
2. นำมาซึ่งความสุข
3. ติดตามไปได้ หมายถึง บุญจะติดตัวเราไปได้ตลอดจนถึงชาติหน้า
4. เป็นของเฉพาะตน หมายถึง ขอยืม หรือแบ่งกันไม่ได้ ทำเองได้เอง
5. เป็นที่มาของโภคทรัพย์ทั้งหลาย คือว่าผลของบุญจะบันดาลให้เกิดขึ้นได้เอง

โดยไม่ได้หวังผล

6. ให้มนุษย์สมบัติ ทิพย์สมบัติและนิพพานสมบัติแก่เราได้ หมายถึง ความสมบูรณ์ตั้งแต่ทางโลก จนถึงนิพพานได้เลย

7. เป็นปัจจัยให้ถึงซึ่งนิพพาน ก็คือ เป็นปัจจัยในการส่งเสริมให้บรรลุถึงนิพพานได้เร็วขึ้นเมื่อปฏิบัติ

8. เป็นเกราะป้องกันภัยในวัฏฏะสงสาร หมายถึง ในวงจรการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือที่เรียกว่า เวียนว่ายตายเกิดนั้น บุญจะคุ้มครองให้ผู้นั้นเกิดในที่ดี อยู่อย่างมีความสุข หรือตายอย่างไม่ทรมาน ขึ้นอยู่กับกำลังบุญที่สร้างสมมา

การทำบุญนั้นมีหลายวิธี แต่พอสรุปได้สั้น ๆ ดังนี้

1. การทำทาน
2. การรักษาศีล
3. การเจริญภาวนา

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งประเด็นพฤติกรรมทางจริยธรรมที่แสดงออกในปัจจุบัน ที่บุคคลสามารถระลึกได้ โดยอดีตหรือกาลที่ล่วงแล้ว หมายถึง อดีตกาลทั้ง 3 ดังนี้ 1) กาลที่ล่วงแล้วไม่มีกำหนด 2) กาลที่ล่วงแล้ววานนี้ 3) กาลที่ล่วงแล้ววันนี้

มงคลข้อที่ 6 อุตตสมุมาปณิธิ จ แปลว่า การตั้งตนไว้ชอบ

คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศีล เคยประพฤติทุจริตมาก่อน ได้เห็นโทษของการผิดศีลแล้วกลับมาแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ตั้งอยู่ในสุจริต คือ กุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ กายสุจริต 3 วชิสุจริต 4 มโนสุจริต 3 ชื่อว่าการตั้งตนไว้ชอบ

คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศรัทธาในพระรัตนตรัย เมื่อได้ฟังธรรมแล้วบังเกิดความเลื่อมใส เชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในเรื่องของกรรมและวิบาก คือ ผลการให้ของกรรมว่า ผลดีย่อมเกิดจากการทำดี ผลชั่วย่อมเกิดจากการทำชั่ว เขาละจากอกุศลกรรมบถ 10 คือ กายทุจริต 3 วชิทุจริต 4 มโนทุจริต 3 ด้วยความศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัย ชื่อว่าการตั้งตนไว้ชอบ

คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความตระหนี่ ใจคอคับแคบ ปราศจากความเอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารีตระหนี่ในที่อยู่อาศัย ตระหนี่ในลาภที่เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น ตระหนี่แม้ในธรรม เป็นต้น เมื่อทราบผลของความตระหนี่ว่าจะเป็นคนมีโภคะน้อย ไม่มีคนให้ความยกย่องสรรเสริญ ไม่มีผู้ใดเอื้ออาทร เป็นต้น เขาละจากความตระหนี่ ชักเถลาความตระหนี่ กลับเป็นผู้บริจาคตาน มีการเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชื่อว่าการตั้งตนไว้ชอบ

การตั้งตนไว้ชอบ คือ การตั้งจิตที่จะกระทำแต่สิ่งที่ดีงามนี้ ไม่มีผู้ใดจะทำให้เราได้ แม้แต่บิดามารดา ญาติพี่น้อง นอกจากความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี จะเกิดขึ้นจากจิตสำนึกของตนเองนั้น โดยสรุปแล้ว การตั้งตนไว้ชอบ หมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ด้วยความถูกต้อง และสุจริต อยู่ในสัมมาอาชีพ มีแผนการที่จะไปให้ถึงจุดหมายนั้นด้วยความไม่ประมาท มีการเตรียมพร้อม และมีความอดทนไม่ละทิ้งกลางคัน

มงคลหมู่ที่ 3 มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 7 เป็นพหุสูต ข้อที่ 8 มีศิลปะ ข้อที่ 9 มีวินัย และข้อที่ 10 มีวาจาสุภาพิต เรียกว่า “ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์”

มงคลข้อที่ 7 พหุสัจจญ จ แปลว่า ความเป็นพหุสูต

พหุสูต คือ ผู้ที่ทรงความรู้ มีปัญญาเฉลียวฉลาด หมายถึง เป็นผู้ที่ฟังมาก เล่าเรียนมาก เป็นผู้รอบรู้ โดยมีลักษณะดังนี้

1. รู้ลึก คือ การรู้ในสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ อย่างหมดจดทุกแง่ทุกมุมอย่างมีเหตุมีผล รู้ถึงสาเหตุจนเรียกว่าความชำนาญ
2. รู้รอบ คือ การรู้จักข้างสังเกตในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น เหตุการณ์แวดล้อม เป็นต้น
3. รู้กว้าง คือ การรู้ในสิ่งใกล้เคียงกับเรื่องนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน เป็นต้น

4. รู้เือก คือ การศึกษาถึงความเป็นไปได้ ผลในอนาคต เป็นต้น

คุณสมบัติของผู้ที่เป็นพหุสูต มี 5 ประการ คือ

1. มีความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก ฟังมาก
 2. มีความทรงจำแม่นยำ
 3. ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนแคล่วคล่องชัดเจน
 4. ใส่ใจพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังมานั้นจนเข้าใจ
 5. มีความเข้าใจลึกซึ้ง ประจักษ์ด้วยแจ้งด้วยปัญญาทั้งความหมายและเหตุผล
- ถ้าอยากจะเป็นพหุสูตก็ควรต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. ความตั้งใจฟัง คือ ชอบฟัง ชอบอ่านหาความรู้ และค้นคว้า เป็นต้น
2. ความตั้งใจจำ คือ รู้จักวิธีจำโดยตั้งใจอ่านหรือฟังในสิ่งนั้น ๆ และจับใจความให้ได้
3. ความตั้งใจท่อง คือ ท่องให้รู้โดยอัตโนมัติ ไม่ลืม ในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ
4. ความตั้งใจพิจารณา คือ การรู้จักพิจารณา ตรึกตรองในสิ่งนั้น ๆ อย่างทะลุปรุโปร่ง
5. ความเข้าใจในปัญหา คือ การรู้อย่างแจ่มแจ้งในปัญหาอย่างถ่องแท้ด้วยปัญญา

พหุสูตของคฤหัสถ์ ท่านกล่าวว่า บุคคลใดได้ฟังมากย่อมมีความรู้ ว่า สิ่งใดนี้เป็นคุณ สิ่งนี้เป็นโทษ พิจารณานี้เป็นศีล นี้เป็นสมาธิ นี้เป็นปัญญา ย่อมมีหิริละอายต่อกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต มีโอตตปปะ ความสะอึกกลัวต่อบาปทุจริต มีความเพียร เพื่อละจากอกุศลธรรม มีสติ เป็นเครื่องสรรเสริญบุคคลนั้นชื่อว่าทั้งศีลและการฟังว่าเป็นพหุสูต (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537 ค : 318-332)

มงคลข้อที่ 8 สิบปญจ แปลว่า ความเป็นผู้มีศีลปะ

ศีลปะ คือ ความเฉลียวฉลาดและไหวพริบ

ศีลปะ คือ สิ่ง que แสดงออกถึงความงดงาม และมีความสุข โดยลักษณะของศีลปะมีดังนี้

1. มีความประณีต
2. ทำให้ของคูมีค่ามากขึ้น
3. ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
4. ไม่ทำให้เกิดกามกำเริบ
5. ไม่ทำให้เกิดความพยายาม
6. ไม่ทำให้เกิดความเบียดเบียน

ถ้าท่านอยากเป็นคนมีศีลปะ ควรต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเหล่านี้ไว้ในตัว คือ

1. มีศรัทธาในความงดงามของสิ่งต่าง ๆ
2. หมั่นสังเกตและพิจารณา

3. มีความประณีต อารมณ์ละเอียดอ่อน

4. เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์

นอกจากนี้ยังมีศิลปะในการเว้นจากบาปอกุศล ฉลาดในการเว้นจากการประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต เป็นประโยชน์ได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า คนบางคนฉลาดรอบรู้มาก แต่ไม่มีศิลปะที่จะถ่ายทอดแก่ผู้อื่นให้เข้าใจหรือทำตามได้ คนบางคนเรียนมาน้อย ศึกษาไม่มาก แต่ฉลาดที่จะพูดให้คนฟังเข้าใจให้เห็นคล้อยและทำตามได้อย่างเห็นผล นี้ก็ชื่อว่าความเป็นผู้มีศิลปะ

มงคลข้อที่ 9 วินโย สุขิกจิโต แปลว่า การมีวินัยที่ศึกษาดีแล้ว

วินัย คือ ข้อกำหนด ข้อบังคับ กฎเกณฑ์เพื่อความคุ้มครองให้มีความเป็นระเบียบนั่นเอง มีทั้งวินัยของสงฆ์และของคนทั่วไป สำหรับของสงฆ์นั้นมีทั้งหมด 7 อย่าง หรือเรียกว่า อนุการีวิณัย ส่วนของบุคคลทั่วไปก็มี 10 อย่าง คือ การละเว้นจากอกุศลกรรม 10 ประการ

อนุการีวิณัยของพระมีดังนี้

1. ปาฏิโมกขสังวร คือ การอยู่ในศีลทั้งหมด 227 ข้อ การผิดศีลข้อใดข้อหนึ่งก็ถือว่าต้องโทษ แล้วแต่ความหนักเบา เรียงลำดับกันไปตั้งแต่ ขึ้นปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทศนียะ ทุกกฎ ทุพภาสิต เป็นต้น

2. อินทริยสังวร คือ การสำรวมอายตนะทั้ง 5 และกาย วาจา ใจ ให้อยู่กับร่องกับรอย โดยอย่าไปพลัดเพี้ยนติดกับสิ่งที่มาสัมผัสเหล่านั้น

3. อาชีวาปาริสุทธิสังวร คือ การหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ นั่นก็คือ การออกบิณฑบาต ไม่ได้เรียกร้อง เรียกรหรือเที่ยวขอเงินชาวบ้านมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของตัวเอง

4. ปัจจยปัจจเวกขณะ คือ การพิจารณาในสิ่งของทั้งหลายถึงคุณประโยชน์โดยเนื้อแท้ของสิ่งของเหล่านั้นอย่างแท้จริง โดยใช้เพื่อบริโภค เพื่อประโยชน์ ความอยู่รอด และความเป็นไปของชีวิตเท่านั้น

วินัยสำหรับฆราวาสหรือบุคคลทั่วไป เรียกว่า อาการีวิณัย (อกุศลกรรมบถ 10 ประการ)

1. ไม่ฆ่าชีวิตคน หรือสัตว์ ไม่ว่าน้อย ใหญ่

2. ไม่ลักทรัพย์ ยักยอกเงิน สิ่งของมาเป็นของตัวเอง

3. ไม่ประพฤติผิดในกาม ผิดลูกผิดเมีย ช่มชู้นกระทำชำเรา

4. ไม่พูดโกหก หลอกลวงให้หลงเชื่อ หรือชวนเชื่อ

5. ไม่พูดต่อเสียด นินทาว่าร้าย ยุยงให้คนแตกแยกกัน

6. ไม่พูดจาหยาบคาย ให้เป็นที่แกล้งของคนอื่น

7. ไม่พูดจาไร้สาระ หรือที่เรียกว่าพูดจาเพ้อเจ้อ ไม่มีสาระเหตุผลหรือประโยชน์อันใด

8. ไม่โลภอยากได้ของเขา คือ มีความคิดอยากเอาของคนอื่นมาเป็นของเรา

9. ไม่คิดร้าย ผูกใจเจ็บ แค้น ปองร้ายคนอื่น

10. ไม่เห็นผิดเป็นชอบ เช่น เห็นว่าพ่อแม่ไม่มีความสำคัญ บุญหรือกรรมไม่มีจริง

ผู้ที่มิวินัยที่ศึกษาดีแล้ว ในมุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ฎ : 341) พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสกับพระอานนท์ว่า เมื่อบุคคลประพฤติกุศลกรรมบถ 10 คือ มีกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต เรากล่าวว่าเป็นกิจที่ควรกระทำโดยส่วนเดียว อานิสงส์ที่ผู้นั้นพึงหวังได้ คือ

1. แม้นตนก็พึงดีเทียบตนเองได้
2. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วสรรเสริญ
3. กิตติศัพท์อันดี ย่อมกระฉ่อนไป
4. ไม่เป็นคนหลงทำกาละ (ตาย)
5. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ผู้ที่มิวินัยอันศึกษาดีแล้ว และได้ประพฤติตนให้อยู่ในกรอบแห่งวินัย ตามฐานะของตน ย่อมบรรลุพระอรหัตได้ (ผลสำเร็จได้) ท่านกล่าวว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้ประสบสุขทั้งโลกนี้ และโลกหน้า

มงคลข้อที่ 10 สุภายิตา จะ ยา วาจา แปลว่า การพูดจาที่เป็นสุภายิต

วาจาสุภายิต ได้แก่ วาจาที่เว้นจากวจีทุจริต 4 เป็นคำพูดที่ดีงาม มีประโยชน์ คือ งดเว้นจากการพูดในสิ่งที่ไม่เป็นความจริง งดเว้นจากการถ้อยคำที่จะทำให้เกิดความแตกสามัคคี งดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพื่อแฉอ งดเว้นจากการพูดเหลวไหล ไร้สาระประโยชน์

นอกจากจะเว้นจากวจีทุจริตแล้ว วาจาที่ดีจะต้องประกอบด้วยธรรม 5 ประการ คือ

1) เป็นวาจาที่กล่าวถูกกาลเวลา 2) เป็นวาจาที่เป็นจริง 3) เป็นวาจาที่อ่อนหวานไพเราะ 4) เป็นวาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ 5) เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตา

คำว่าวาจาอันเป็นสุภายิต ในที่นี้มิได้หมายถึงเพียงว่าต้องเป็นคำร้อยกรอง ร้อยแก้ว เป็นคำคมบาดใจ มีความหมายลึกซึ้งเท่านั้น แต่รวมถึงคำพูดที่ดีที่มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ซึ่งสรุปว่าประกอบด้วยลักษณะดังนี้

1. ต้องเป็นคำจริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด
2. ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโตน

หรือคำ่า

3. พูดแล้วมีประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำไปคิด หรือปฏิบัติ ในทางสร้างสรรค์

4. พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจ

5. พุดได้ถูกกาลเทศะ คือ พุดในสถานที่เหมาะสมและในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสม จะมีมากขึ้นหรืขึ้นอยู่กักรื่องที่พุด

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ท : 330-332) กล่าวว่า ถ้อยคำของบุคคล 5 ประเภทนี้ เป็นวาจาสุภาษิต ได้แก่

1. ถ้อยคำที่กล่าวถึง ศรัทธา เป็นถ้อยคำที่ดีแก่ผู้มีศรัทธา เพราะผู้ที่มีศรัทธา เมื่อได้ยิน ย่อมเห็นศรัทธาที่มีในตน ย่อมเกิดความปีติปราโมทย์

2. ถ้อยคำที่กล่าวถึง ศีล เป็นถ้อยคำที่ดีแก่ผู้มีศีล เพราะผู้ที่มีศีล เมื่อได้ยิน ย่อมเห็นศีล ที่มีในตน ย่อมเกิดความปีติปราโมทย์

3. ถ้อยคำที่กล่าวถึง พาหุสัจจะ คือ ผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก เป็นถ้อยคำที่ดีแก่ผู้ที่ได้ฟัง มามาก เพราะเมื่อได้ยิน ย่อมเห็นการที่ตนได้ฟังมากที่มีในตน ย่อมเกิดปีติปราโมทย์

4. ถ้อยคำที่กล่าวถึง ทาน การบริจาค เป็นถ้อยคำที่ดีแก่ผู้มีอหิชาศัยในการบริจาทาน เพราะเมื่อได้ยิน ย่อมเห็นการบริจาทานที่มีในตน ย่อมเกิดความปีติปราโมทย์

5. ถ้อยคำที่กล่าวถึง ปัญญา เป็นถ้อยคำที่ดีแก่ผู้มีปัญญา เพราะผู้ที่มีปัญญา เมื่อได้ยิน ย่อมเห็นปัญญาที่มีในตน ย่อมเกิดความปีติปราโมทย์

มงคลหมู่ที่ 4 มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 11 บำรุงบิดามารดา ข้อที่ 12 เลี้ยงดูบุตร ข้อที่ 13 สงเคราะห์ ภรรยา และข้อที่ 14 ทำงานไม่คั่งค้าง เรียกว่า “บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว”

มงคลข้อที่ 11 มาดาปิตุอุปถัมภ์ แปลว่า การเลี้ยงดูบิดามารดา

ท่านว่าพ่อแม่ที่เปรียบได้เป็นทั้ง ครูของลูก เทวดาของลูก พรหมของลูก และอรหันต์ ของลูก ความหมายโดยละเอียดมีดังต่อไปนี้คือ

ข้อที่ว่าเป็นครูของลูก เพราะว่าท่านได้คอยอบรมสั่งสอนลูก เป็นคนแรกก่อนคนอื่นใด

ข้อที่ว่าเป็นเทวดาของลูก เพราะว่าท่านจะคอยปกป้อง ค้ำจุน เลี้ยงดู ประคบประมง มาตั้งแต่อ่อนแอแต่อก บำรุงให้เติบโตใหญ่เป็นอย่างดี ไม่ให้เกิดอันตรายต่อลูกในทุกด้าน

ข้อที่ว่าเป็นพรหมของลูก เพราะว่าท่านมีพรหมวิหาร 4 นั้น คือ มีเมตตา หมายถึง ความเอ็นดู ความปรารถนาดีต่อลูกในทุก ๆ ด้าน ไม่มีที่สิ้นสุด มีกรุณา หมายถึง ให้ความกรุณาต่อลูก ลูกอยากได้อะไรก็หามาให้ลูก ให้การศึกษาเล่าเรียน ส่งเสียเท่าที่มีความสามารถจะให้ได้ มีมุทิตา หมายถึง ความรักที่ขอมสละได้แม้ชีวิตของตัวเองเพื่อลูก ขอมเสียสละได้ทุกอย่าง และมีอุเบกขา หมายถึง การวางเฉย ไม่ถือโทษเมื่อลูกประมาท ชน ทำผิดพลาดเพราะความไร้เดียงสาหรือเพราะ ความไม่รู้

ข้อที่ว่าเป็นอรหันต์ของลูก เพราะว่าท่านมีคุณธรรม 4 ประการ อันได้แก่

1. เป็นผู้มื่ออุปการคุณต่อลูก คือ อุปการะเลี้ยงดูมาด้วยความเหนื่อยยาก กว่าที่จะเติบโต

2. เป็นผู้มีพระเดชพระคุณต่อลูก คือ ให้ความอบอุ่นเลี้ยงดู ปกป้องจากภัยอันตรายต่าง ๆ
3. เป็นนื่อนานูญของลูก คือ ลูกเป็นส่วนหนึ่งของกรรมดีที่พ่อแม่ได้ทำไว้และเป็นผู้รับผลบุญ ที่พ่อแม่ได้สร้างไว้แล้วทางตรง
4. เป็นอาหุไนยบุคคล คือ เป็นเหมือนพระที่ควรแก่การเคารพนับถือและรับของบูชา เพื่อเทิดทูนไว้เป็นแบบอย่าง

การทดแทนพระคุณบิดามารดาท่านสามารถทำได้ดังนี้

ระหว่างเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน ช่วยเหลือเป็นธุระเรื่องการทำงานให้ท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลให้สืบไปไม่ทำเรื่องเสื่อมเสียรวมทั้งประพฤติดนให้ควรสืบทอดมรดกจากท่าน ครั้นเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศกุศลให้ท่าน

ส่วนการเป็นลูกกตัญญูต่อพ่อแม่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้ดังนี้

1. ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธาให้ท่านถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือ พยายามให้ท่านมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องการทำดี
2. ถ้าท่านยังไม่มีศีลให้ท่านถึงพร้อมด้วยศีล คือ พยายามให้ท่านเป็นผู้รักษาศีล 5 ให้ได้
3. ถ้าท่านเป็นคนตระหนี่ให้ท่านถึงพร้อมด้วยการให้ทาน คือ พยายามให้ท่านรู้จักการให้ด้วยเมตตาโดยไม่หวังผลตอบแทน
4. ถ้าท่านยังไม่ทำสมาธิภาวนาให้ท่านถึงพร้อมด้วยปัญญา คือ พยายามให้ท่านหัดนั่งทำสมาธิภาวนาให้ได้

มงคลข้อที่ 12 ปุตุตทารสุต สงคโห แปลว่า การสงเคราะห์บุตรและภรรยา

คำว่าบุตรนั้น มีอยู่ 3 ประเภท ได้แก่

1. อภิชาติบุตร คือ บุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเหนือกว่าบิดา มารดา
2. อนุชาติบุตร คือ บุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเสมอบิดา มารดา
3. อวชาติบุตร คือ บุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถต่ำกว่าบิดา มารดา

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 จ : 99) ท่านเปรียบบุตรธิดาเป็นทิศเบื้องหลัง การที่เราเป็นพ่อ เป็นแม่ของบุตรนั้น มีหน้าที่ที่ต้องให้กับลูกของเรา คือ

1. ย่อมห้ามบุตรธิดาไม่ให้ทำความชั่ว
2. อบรมสั่งสอน ปลูกฝัง สันนิษฐานให้ทำความดี
3. ให้การศึกษาหาความรู้ ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาเต็มความสามารถ
4. ให้ได้คู่ครองที่ดี (ใช้ประสบการณ์ของเราให้คำปรึกษาแก่ลูก ช่วยดูให้)
5. มอบทรัพย์ไว้ในโอกาสอันควร (การทำพินัยกรรม ก็ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง)

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ฉ : 72-115) เรื่อง นางวิชาชาอุบาสิกา ธัญชัยเศรษฐี ผู้เป็นบิดา ได้ให้โอวาท 10 ประการ แก่วิสาขาก่อนที่จะไปสู่สกุลของสามีว่า

1. ไฟในไม่พืงนำออก (เรื่องในบ้านไม่พืงนำออก)
2. ไฟนอกไม่พืงนำเข้า (เรื่องนอกบ้านไม่ควรนำเข้ามา)
3. พืงให้แก่ผู้ที่ควรให้
4. ไม่ให้แก่ผู้ที่ไม่ควรให้
5. พืงให้แก่คนทั้งที่ให้และไม่ให้
6. พืงนั่งให้เป็นสุข
7. พืงนอนให้เป็นสุข
8. พืงบริโภคให้เป็นสุข
9. พืงดูแลมิให้เรือนขาดไฟ
10. พืงนอนน้อมเทวดาภายในเรือน

มงคลข้อที่ 13 ปุตุตทการสุส สงคโห แปลว่า การสงเคราะห์บุตรและภรรยา

เมื่อว่าด้วยเรื่องคนที่จะมาเป็นคู่ครองของชาย หรือที่เรียกว่าจะมาเป็นภรณานัน ในโลกนี้ ท่านแบ่งลักษณะของภรรยาออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ฉ : 197-202)

1. วิชาภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต เป็นพวกที่มีจิตใจไม่ดี ชอบทำร้าย ชอบด่าทอสาปแช่ง คิดฆ่าสามี หรือมีชู้กับชายอื่น
2. โจริภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยโจร เป็นคนล้างผลาญ สร้างหนี้สิน หาได้เท่าไรก็ไม่พอ หรือเอาเรื่องในบ้านไปโพนทะนาให้คนข้างนอกรับรู้ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง
3. อัยยาภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยนาย เป็นคนชอบข่มสามีให้อยู่ในอำนาจไม่ให้เกียรติสามีเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่น ชอบสั่งการหรือเอาแต่ใจตัวเอง เห็นสามีเป็นคนไร้ความสามารถแต่ตัวเองเป็นผู้นำ
4. มาตาภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยแม่ คือ ผู้ที่มีความรักต่อสามีอย่างสุดซึ้งไม่เคยทอดทิ้งแม้ยามทุกข์ยาก ป่วยไข้ ไม่ทำให้มีเรื่องสะเทือนใจ
5. ภคินีภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือ ผู้ที่มีความเคารพต่อสามีในฐานะพ่อบ้าน แต่ขัดใจกันบ้างตามประสานิกาสัดกัน แล้วก็ให้อภัยกัน โดยไม่คิดพยาบาทเดินตามแนวทางของสามี ต้องพืงพาสามี
6. สจีภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ต่างคนต่างก็มีอะไรที่เหมือนกัน ความสามารถพอกัน ไม่จำเป็นต้องพืงพากัน ไม่ค่อยขยอมกัน เป็นตัวของตัวเอง แต่ก็รักกัน และช่วยเหลือกัน โดยต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง

7. ทาสีภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือ ภรรยาที่อยู่ภายใต้คำสั่งสามี โดยไม่มีข้อโต้แย้ง สามีเป็นผู้เลี้ยงดู สั่งอะไรก็ทำอย่างนั้น แม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่ออกความเห็น ออกทนทำงานตามหน้าที่ตามแต่สามีจะสั่งการ แม้ถูกดูค่า เข็มนตียังทนอยู่ได้โดยไม่โต้ตอบ ท่านว่าคนที่จะมาเป็นสามี ภรรยาได้ดีหรือคู่สร้างคู่สมนั้นควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. สมสัทธา คือ มีศรัทธาเสมอกัน
2. สมสีลา คือ มีศีลเสมอกัน
3. สมจาคะ คือ มีการเสียสละเหมือนกัน
4. สมปัญญา คือ มีปัญญาเสมอกัน

เมื่อได้แต่งงานกันแล้ว แต่ละฝ่ายก็มีหน้าที่ที่ต้องทำดังนี้

สามีมีหน้าที่ต่อภรรยา คือ มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ง : 77-122)

1. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา คือ การแนะนำเปิดเผยว่าเป็นภรรยา ไม่ปิดบังกับผู้อื่น และให้เกียรติภรรยาในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ด้วย

2. ไม่คูหมั่น คือ ไม่ดูถูกภรรยาเมื่อทำไม่เป็น ทำไม่ถูก หรือเรื่องชาติตระกูล การศึกษาว่าต่ำต้อยกว่าตนแต่ต้องสอนให้พอรู้พอเข้าใจตามด้วย

3. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา คือ การไปมีเมียช้อยนอกบ้าน เลี้ยงต้อย หรือเที่ยวเตร่หาความสัมพันธ์กับหญิงบริการ

4. มอบความเป็นใหญ่ให้ในบ้าน คือ การมอบธุระทางบ้านให้กับภรรยาจัดการ รับฟังและทำตามความเห็นของภรรยาเกี่ยวกับบ้าน

5. ให้เครื่องแต่งตัว คือ ให้ความสุขกับภรรยาเรื่องการแต่งตัวให้พอดี เพราะสตรีเป็นผู้รักสวยรักงามโดยธรรมชาติ

ฝ่ายภรรยาก็มีหน้าที่ต้องตอบแทนสามี คือ (มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537 ง : 77-122)

1. จัดการงานดี คือ งานบ้านการเรือนต้องไม่บกพร่อง ดูแลด้านความสะดวกสบายบ้านเรือน ทำนุบำรุงรักษา และจัดการด้านโภชนาการให้เรียบร้อยดี

2. สงเคราะห์ญาติสามีดี คือ ให้ความเอื้อเฟื้อญาติฝ่ายสามี เท่าที่ตนมีกำลังพอทำได้ ไม่ได้หมายถึง เรื่องทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว

3. ไม่ประพฤตินอกใจสามี คือ ไม่คบชู้ หรือปันใจให้ชายอื่น ซื่อสัตย์ต่อสามี

4. รักษาทรัพย์ให้อย่างดี คือ รู้จักรักษาทรัพย์สินไว้ไม่ให้หมดไปด้วยความสิ้นเปลือง แต่ก็ไม่ถึงกับตระหนี่

5. ขยันทำงาน คือ ไม่เกียจคร้านเอาแต่ออกงาน นอน กิน หรือเที่ยวแต่อย่างเดียว ต้องทำงานบ้านด้วย

ในวิกิคำสัญญาจิตศึกษาบท กล่าวว่า ภรรยา มี 20 จำพวก ได้แก่ สตรีที่มารดา รักษา สตรีที่บิดารักษา สตรีที่มารดาบิดารักษา สตรีที่พี่น้องชายรักษา สตรีที่พี่น้องหญิงรักษา สตรีที่ญาติ รักษา สตรีที่โคตรรักษา สตรีที่ธรรมรักษา สตรีที่มีอารักขา สตรีที่มีอาชญาครอบ สตรีที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ สตรีที่อยู่ด้วยความพอใจ สตรีที่อยู่ด้วยโภคะ สตรีที่อยู่ด้วยแผ่นผ้า สตรีที่จุ่มนิ้วมือในภาชนะน้ำ สตรีที่บุรุษปลงเทริดลง สตรีที่เป็นทั้งทาสีทั้งภริยา สตรีที่เป็นทั้งผู้ทำงานทั้งภริยา สตรีที่ชงน้ำ สตรีผู้บุรุษอยู่ร่วมเพียงครุหนึ่ง

มงคลข้อที่ 14 อนาคตา จ กมนตา แปลว่า การงานไม่คั่งค้างอากุล

การงานไม่คั่งค้างอากุล คือ กิจการใดในหน้าที่ที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ ถ้าบุคคลนั้น เป็นผู้ขยันขันแข็ง มีความบากบั่นไม่ย่อท้อ ย่อหย่อน มีความพากเพียร ไม่ทอดธุระ ไม่ทำการงานนั้น คั่งค้าง ไม่ทิ้งให้วันเวลาผ่านไปโดยอ้างว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นแล้ว ผัดผ่อนว่าเมื่อนั้นจะทำ เมื่อนั้นค่อยทำ พอกพูนสะสมงานไว้ ด้วยความเกียจคร้านหรือด้วยความประมาท ย่อมได้โลภภัยทรัพย์ ด้วยสาเหตุที่ทำให้งานคั่งค้างนั้นใน มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ช : 338-342) สรุปไว้ว่า

1. ทำงานไม่ถูกกาล
2. ทำงานไม่ถูกวิธี
3. ไม่ยอมทำงาน

หลักการงานให้เสร็จลุล่วงมีดังนี้

1. ฉันทะ คือ มีความพอใจในงานที่ทำ
2. วิริยะ คือ มีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ
3. จิตตะ คือ มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ
4. วิมังสา คือ มีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้น ๆ

มงคลหมู่ที่ 5 มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 15 บำเพ็ญทาน ข้อที่ 16 ระพฤติธรรม ข้อที่ 17 สงเคราะห์ญาติ และข้อที่ 18 ทำงานไม่มีโทษ เรียกว่า “บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม”

มงคลข้อที่ 15 ทานญจ แปลว่า การให้ทาน

ทาน แปลว่า การให้ การสละ การเผื่อแผ่แบ่งปัน อันเป็นกุศลที่เกิดขึ้นจากความรัก(เมตตา) กรุณา (สงสาร) ความศรัทธา ความเป็นผู้ไม่ตระหนี่ ให้ด้วยความสงเคราะห์ หรืออนุเคราะห์ หรือเทิดทูนบูชา

การให้เป็นเบื้องต้นแห่งการขัดเกลาจิตใจ คือ ความตระหนี่ ให้เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเพื่อ โอบอ้อมอารี ทานเปรียบเสมือนกับผืนแผ่นดินใหญ่ เพราะแผ่นดินเป็นที่ตั้งแห่งสิ่งทั้งหลายในโลก ทานเป็นเหตุแห่งความสุขทั้งหลาย เป็นบ่อเกิดแห่งสติปัญญาทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่ง โภคะทั้งหลาย

การให้ทาน คือ การให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน โดยหมายให้ผู้ได้รับได้พ้นจากทุกข์ แบ่งออกเป็น 3 อย่าง ได้แก่

1. อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน
2. ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน
3. อภัยทาน คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวร หรือพยายาม

การให้ทานที่ถือว่าเป็นความดีและได้บุญมากนั้นจะประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ อันได้แก่

1. วัตถุบริสุทธิ์ คือ เป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ไม่ได้โกงมาหรือได้มาด้วยวิธีแยบยล
2. เจตนาบริสุทธิ์ คือ มีจิตยินดี ฟ่องใสเบิกบาน ไม่รู้สึกเสียดายสิ่งที่ให้ ตั้งแต่ก่อนให้

ขณะให้และหลังให้

3. บุคคลบริสุทธิ์ คือ ให้กับผู้รับที่มีศีลธรรม ตัวผู้ให้เองก็ต้องมีศีลที่บริสุทธิ์

การให้ทานต้องตั้งอยู่ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ 3 ประการ คือ

1. ปุพฺพเจตนา ก่อนให้ ย่อมมีใจยินดีที่จะให้
2. มุญฺจนเจตนา ขณะที่กำลังให้ ย่อมมีจิตใจฟ่องใส
3. อปรปรเจตนา เมื่อให้แล้ว ก็ยังมีความชื่นชมยินดีในการให้นั้น

วัตถุทานที่ให้ด้วยเจตนาที่ดีทั้ง 3 กาลเช่นนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นทานที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ด้วยวัตถุสิ่งของเหล่านี้ไว้ว่า

1. การให้ข้าว น้ำ ชื่อว่าให้กำลังวังชาแก่ผู้รับ
2. การให้เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ชื่อว่าให้ผิวพรรณวรรณะ
3. การให้ยานพาหนะ (รองเท้า, ร่ม) ชื่อว่าให้ความสุข
4. การให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้ดวงตา
5. การให้ที่อยู่อาศัย ชื่อว่าให้ทุกอย่าง คือ ทั้งกำลัง ผิวพรรณ ความสุขและดวงตา

ทานของสัตบุรุษมี 5 อย่าง (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537 ฎ : 314-315)

1. สัตบุรุษให้ทานด้วยศรัทธาเพราะเชื่อผลของกรรม ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก เป็นผู้ที่มิรูปร่างและผิวพรรณสวยงาม เมื่อทานนั้นให้ผล

2. สัตบุรุษให้ทานโดยเคารพ ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีบุตรภรรยา คนใช้ เป็นผู้เชื่อฟัง อยู่ในโอวาท เมื่อทานนั้นให้ผล

3. สัตบุรุษให้ทานตามกาลอันสมควร ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก ย่อมได้รับสิ่งที่ปรารถนา ตามกาล เมื่อทานนั้นให้ผล

4. สัตบุรุษมีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภค
กามคุณ 5 ที่ประณีต เมื่อทานนั้นให้ผล

5. สัตบุรุษที่ให้ทานที่ไม่กระทบตนและผู้อื่น หมายความว่า ไม่กระทบคุณงามความดี
ของตนและผู้อื่น ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก ปราศจากภัยอันตราย คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราช
จากโจร จากศัตรู จากทายาท เมื่อทานนั้นให้ผล

การให้ทานที่ถือว่าไม่ดี และยังเป็นบาปกรรมถึงเราทางอ้อมอีกด้วย ได้แก่

1. ให้สุรา ยาเสพติด เป็นต้น (ถ้าเขาเมาแล้วขับรถชนตาย เราก็มีส่วนบาปด้วย)
2. ให้อาวุธ (ถ้าอาวุธนั้นถูกเอาไปใช้ประหารชีวิตประหาร บาปก็มาถึงเราด้วย)
3. ให้มหรสพ คือ การบันเทิงทุกรูปแบบ
4. ให้สัตว์เพศตรงข้ามเพื่อผสมพันธุ์ อันนี้รวมถึงการจัดหาสาว ๆ ไปบำเรอผู้มีอำนาจ
หรือผู้น้อยด้วย เป็นต้น

5. ให้ภาพลามกหรือสิ่งพิมพ์ลามก เพราะทำให้เกิดความกำหนัด เกิดกามกำเริบ
(เมื่อคุณแล้วเกิดไปลุดคร่า ข่มขืนใคร บาปก็ตกทอดมาถึงเราด้วย)

มงคลที่ 16 ชุมมจริยา จ แปลว่า การประพฤติธรรม

การประพฤติธรรม ก็คือ การปฏิบัติให้เป็นไป แบ่งออกได้เป็น 3 ได้แก่
กายสุจริต คือ

1. การไม่ฆ่าสัตว์ หมายรวมหมดตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ และมนุษย์
2. การไม่ลักทรัพย์ หมายรวมถึง การคอร์รัปชั่น ไปหลอกลวง ปล้นจี้ชาวบ้านด้วย
3. การไม่ประพฤติผิดในกาม หมายรวมถึง การคบชู้ นอกใจภรรยา-สามี และการข่มขืน
วิสุจริต คือ

1. การไม่พูดเท็จ คือ การพูดแต่ความจริง ไม่หลอกลวง
2. การไม่พูดคำหยาบ คือ คำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู เกิดความรู้สึกไม่สบายใจรวมหมด
3. การไม่พูดจาส่อเสียด การนินทาว่าร้าย
4. การไม่พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล คือ การพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้
มโนสุจริต คือ

1. การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือ การนี้กอยากได้ของเขามาเป็นของเรา
2. การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือ การนี้กอยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม

คิดจะทำร้ายผู้อื่น

3. การเห็นชอบ คือ มีความเชื่อความเข้าใจในความเป็นจริง ความถูกต้อง ตามหลักคำสอน

ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ช : 284-285) เปรียบผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ดุจหม้อ 4 ประเภท ได้แก่

1. บุคคลบางคนในโลกสำรวมในอริยาบถ ประพฤติกายวาจาใจสุจริต เป็นที่น่าเลื่อมใส แต่บุคคลนั้นไม่รู้ตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 ว่า นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นความดับทุกข์ นี่คือข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ บุคคลนั้นท่านเปรียบดุจหม้อเปล่าที่ปิดไว้

2. บุคคลบางคนในโลกสำรวมในอริยาบถ ประพฤติกายวาจาใจสุจริต เป็นที่น่าเลื่อมใส แต่บุคคลนั้นรู้ตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 ว่า นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นความดับทุกข์ นี่คือข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ บุคคลนั้นท่านเปรียบดุจหม้อเปล่าที่เปิดไว้

3. บุคคลบางคนในโลกสำรวมในอริยาบถ ประพฤติกายวาจาใจสุจริต ไม่เป็นที่น่าเลื่อมใส ทั้งไม่รู้ตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 ว่า นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นความดับทุกข์ นี่คือ ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ บุคคลนั้นท่านเปรียบดุจหม้อเปล่าที่เปิดไว้

4. บุคคลบางคนในโลกสำรวมในอริยาบถ ประพฤติกายวาจาใจสุจริต ไม่เป็นที่น่าเลื่อมใส แต่บุคคลนั้นรู้ตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 ว่า นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นความดับทุกข์ นี่คือข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ บุคคลนั้นท่านเปรียบดุจหม้อเปล่าที่ปิดไว้

มงคลที่ 17 ญาณกานณฺจ สงฺคโห แปลว่า การสงเคราะห์ญาติ

ลักษณะของญาติที่ควรให้การสงเคราะห์ เมื่ออยู่ในฐานะดังนี้

1. เมื่อยากจนหาที่พึ่งมิได้
2. เมื่อขาดทุนทรัพย์ในการค้าขาย
3. เมื่อขาดยานพาหนะ
4. เมื่อขาดอุปกรณ์ทำมาหากิน
5. เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
6. เมื่อคราวมีธุระการงาน
7. เมื่อคราวถูกใส่ความหรือมีคดี

การสงเคราะห์ญาติ ทำได้ทั้งทางธรรมและทางโลก ได้แก่

1. ในทางธรรม ก็ช่วยแนะนำให้ทำบุญกุศล ให้รักษาศีล และทำสมาธิภาวนา
2. ในทางโลก ก็ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย

2.1 ให้ทาน คือ การสงเคราะห์เป็นทรัพย์สิน หรือเงินทอง เพื่อให้เขาพ้นจากทุกข์

หรือความลำบากตามแต่กำลัง

2.2 ใช้ยิวาจา คือ การพูดเจรจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน สุภาพ ประกอบไปด้วย

ความปรารถนาดี

2.3 มีอรรถจริยา คือ การประพุดิตนให้เป็นประโยชน์กับเขา อาจช่วยเหลือด้วยแรงกาย กำลังใจ หรือด้วยความสามารถที่มี

2.4 รู้จักสมานัตตตา คือ การวางตัวให้เหมาะสม อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ไม่ถือตัว

มงคลที่ 18 อนวชฺชานิ กมฺมานิ แปลว่า การทำงานที่ปราศจากโทษ งานที่ไม่มีโทษ ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. ไม่ผิดกฎหมาย คือ ทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง
2. ไม่ผิดประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิม ควรดำเนินตาม
3. ไม่ผิดศีล คือ ข้อห้ามที่บัญญัติไว้ในศีล 5
4. ไม่ผิดธรรม คือ หลักธรรมทั้งหลาย อาทิเช่น การพนัน การหลอกลวง

ส่วนอาชีพต้องห้ามสำหรับพุทธศาสนิกชน ได้แก่

1. การค้าอาวุธ
2. การค้ามนุษย์
3. การค้ายาพิษ
4. การค้ายาเสพติด
5. การค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า

มงคลหมู่ที่ 6 ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม มี 3 ข้อ คือ มงคลข้อที่ 19 งดเว้นจากบาป ข้อที่ 20 สำรวมจากการดื่มน้ำเมา และมงคลข้อที่ 21 ไม่ประมาทในธรรม เรียกว่า “ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม”

มงคลที่ 19 อารตี วิรตี ปาปา แปลว่า การงดเว้นจากบาป

บาป คือ สิ่งที่ไม่ดี ความเสียหาย ความชั่วที่ติดตัว ซึ่งไม่ควรทำ ท่านว่าสิ่งที่ทำแล้วถือว่าเป็นบาป ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 คือ

- 1) ฆ่าสัตว์ 2) ลักทรัพย์ 3) ประพุดิตนในกาม 4) พุดเท็จ 5) พุดส่อเสียด 6) พุดคำหยาบ
- 7) พุดเพื่อเจ้า 8) โลภอยากได้ของเขา 9) คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น 10) เห็นผิดเป็นชอบ

การงดเว้นจากบาปอกุศลทั้งปวง เรียกว่า วิรตี มี 3 ประการ ประกอบด้วย

1. สัมปตตวิรติ งดเว้นเฉพาะหน้าที่กำลังเกิดขึ้น โดยพิจารณาถึงฐานทั้งหลายของตน มีชาติ วย หรือถือว่าเป็นผู้ทรงความรู้ เป็นต้น

2. สมาทานวิรติ งดเว้นเพราะสมาทานรักษา โดยพิจารณาถึงฐานเป็นอย่างไร หรือหลายอย่างว่าจะไม่ล่วงละเมิดแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เนื่องจากมีความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวแล้วว่า จะรักษา

3. สมุทเททวิโรติ งควั้นด้วยการตัดขาด คือ งควั้นเป็นอันขาด ห้ามประพฤติ เพราะจิตอันเป็นเหตุให้เกิดราคะ หรือจิตอันเป็นเหตุให้ก่อเวรไม่มี

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย (2537 ฐ : 383) พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสพระคาถาว่า บัณฑิตเห็นภัยในนรกแล้ว ฟังเวณจากบาป สมทานอริยธรรม (กุศลกรรมบถ 10) แล้ว ฟังเวณจากบาปเสีย ไม่พึงเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ไม่พึงแต่ต้องของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ยินดีด้วยภรรยาของตน ไม่พึงยินร้ายในภรรยาผู้อื่น ไม่พึงกล่าวคำเท็จทั้งที่รู้ ไม่พึงดื่มสุราเมรัย อันเป็นเครื่องยังจิตให้หลงไหล มงคลที่ 20 “มชฺช ปาณา จ สญฺญโม” แปลว่า ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา

น้ำเมา ได้แก่ สุราและเมรัย

สุรา มี 5 อย่าง ได้แก่ สุราที่ทำด้วยแป้ง ทำด้วยขนม ทำด้วยข้าวสุก สุราที่ใส่เชื้อ มีหน่อข้าวสุก สุราที่ผสมเครื่องปรุงมีผสมสมอไทยและเมล็ดพันธ์ฝักกาด เป็นต้น

เมรัย มี 5 อย่าง ได้แก่ น้ำดอกไม้ดอง น้ำผลไม้ดอง น้ำหวานดอง น้ำอ้อยดองและน้ำดองผสมเครื่องปรุง

การดื่มสุราหรือเมรัยล้วนมีโทษ 6 ประการ อันได้แก่

1. ทำให้เสียทรัพย์ เพราะต้องนำเงินไปซื้อหา ทั้ง ๆ ที่เงินจำนวนเดียวกันนี้ สามารถนำไปใช้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้มากกว่า
2. ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวาย เจ็บตัว หรือถึงแก่ชีวิตและคดีความ เพราะน้ำเมาทำให้ขาดการยับยั้งชั่งใจ
3. ทำให้เกิดโรค โรคที่เกิดเนื่องมาจากการดื่มสุราล้วนแล้วแต่บั่นทอนสุขภาพกาย จนถึงตายได้ เช่น โรคตับแข็ง โรคหัวใจ โรคความดัน เป็นต้น
4. ทำให้เสียชื่อเสียง เมื่อคนเมาไปทำเรื่องไม่ดีเข้า เช่น ไปลวนลามสตรี ปล่อยตัวปล่อยใจ ก็ทำให้วงศ์ตระกูลและหน้าที่การงานเสื่อมเสีย
5. ทำให้ลืมตัวไม่รู้จักอาย คนเมาทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ทำสิ่งที่คนมีสติจะไม่ทำ เช่น แก้วฟ้าเดินหรือนอนในที่สาธารณะ เป็นต้น
6. ทอนกำลังปัญญา ทานแล้วทำให้เซลล์สมองเริ่มเสื่อมลง ก็จะทำให้สุขภาพและปัญญาเสื่อมถอย ความสามารถโดยรวมก็ค่อยลง

ในสมัยปัจจุบัน นอกจากสุราและเมรัยแล้ว ยังมีสิ่งเสพติดอีกหลายประเภทที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยในสังคม เป็นสิ่งที่เลวร้ายที่ทำให้ผู้เสพขาดสติสัมปชัญญะสามารถกระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม ทำในสิ่งที่เลวร้าย สิ่งชั่วร้ายหลากหลายประการอย่างคาดไม่ถึง ซึ่งในปัจจุบันนอกจากชีวิตจะต้องประสบกับความทุกข์ทรมานในโลกนี้แล้ว การได้ไปเกิดในภพใหม่ ถ้าได้เป็นมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่บ้า ใ้ บอด หนวก ปัญญาอ่อน หรือพิการ เป็นต้น

มงคลที่ 21 อุปปมาโท จ รมเมสุ แปลว่า ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย

ความไม่ประมาท ได้แก่ การดำรงชีวิต โดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติ และการกระทำทุกอย่าง ไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย มีความรอบคอบระมัดระวัง ไม่ยอมถลำลงไปในทางเสื่อม ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า มีจิตตระหนักรู้ในสิ่งที่พึงกระทำ ในสิ่งที่พึงเว้น มีความแน่วแน่ มีการกระทำด้วยความเคารพ โดยต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งฉันทะ (ความพอใจ) บุคคลที่ปล่อยให้วันเวลาผ่านไป โดยผัดวันประกันพรุ่ง ด้วยความเกียจคร้าน คิดว่ายังเข้าอยู่ยังหนาวนัก ยังร้อนนัก ยังเตี้ยอยู่ เป็นต้น ดังนี้ชื่อว่าประมาท ท่านตรัสว่าความตายจะมาถึงตัวเมื่อใด ไม่มีเครื่องหมาย ไม่มีนิมิต ไม่มีใครบอกได้ วันเวลาที่ผ่านไป รัยก็ล่วงไปตามไม่หวนกลับมาอีก สุดท้ายเมื่อถึงความตาย ก็พลาดโอกาสที่จะทำ ต้องไปอย่างคนมีดมาฆิดไปอย่างน่าเสียดาย

ธรรมในที่นี้ คือ หลักปฏิบัติที่ทำแล้วมีผลในทางดี และเป็นจริงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงโปรดแนะทางไว้

คนที่ประมาทในธรรมนั้นมีลักษณะที่สรุปได้ดังนี้

1. ไม่ทำเหตุดี แต่จะเอาผลดี
2. ทำตัวเลว แต่จะเอาผลดี
3. ทำย่อหย่อน แต่จะเอาผลมาก

สิ่งที่ไม่ควรประมาท ได้แก่

1. การประมาทในเวลา คือ การปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์หรือผัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น
2. การประมาทในวัย คือ คิดว่าอายุยังน้อยไม่ต้องทำความเพียร เพราะยังมีชีวิตอยู่อีกนาน
3. การประมาทในความไม่มีโรค คือ คิดว่าตัวเองแข็งแรงไม่ตายง่าย ๆ ก็ปล่อยปละละเลย
4. การประมาทในชีวิต คือ การไม่กำหนดวางแผนอนาคต คิดอยู่แต่ว่ายังมีชีวิตอยู่อีกนาน
5. การประมาทในการทำงาน คือ ไม่ขยัน ไม่ตั้งใจทำงานให้สำเร็จ ปล่อยตามเรื่องตามราวหรือปล่อยให้ดินพอกหางหมู เป็นต้น
6. การประมาทในการศึกษา คือ การไม่คิดศึกษาเล่าเรียนในวัยที่ควรเรียนหรือขาดความเอาใจใส่ที่เพียงพอ
7. การประมาทในการปฏิบัติธรรม คือ การไม่ปฏิบัติสมาธิภาวนา หรือศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ เพราะคิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว เป็นต้น

มงคลหมู่ที่ 7 มี 5 ข้อ คือ ข้อที่ 22 มีความเคารพ ข้อที่ 23 มีความถ่อมตน ข้อที่ 24 มีความสันโดษ ข้อที่ 25 มีความกตัญญู และข้อที่ 26 พังกรรมตามกาล เรียกว่า “การแสวงหาธรรมะเบื้องต้นใส่ตัว”

มงคลที่ 22 การโว จ แปลว่า ความเคารพ

ท่านได้กล่าวถึงสิ่งที่ควรเคารพมีอยู่ดังนี้ (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537 ฉ : 615-616)

1. พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย
2. พระธรรม คำสอนอันมีเหตุผลและปฏิบัติได้จริงของพระพุทธเจ้า
3. พระสงฆ์ สาวกผู้เรียนรู้ธรรมแล้วนำไปปฏิบัติและเผยแผ่
4. การศึกษา การเรียนรู้เพื่อทักษะการดำเนินชีวิต
5. ความไม่ประมาท คือ การดำเนินตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาด้วยความเคารพ
6. การสนทนาปราศรัย คือ การต้อนรับอาคันตุกะผู้มาเยือนด้วยความเคารพ

มงคลที่ 23 นิวาโต จ แปลว่า ความอ่อนน้อม

ความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ การไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบ เพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่อวดดี เย่อหยิ่งจองหอง แต่แสดงตนอย่างสงบเสถียร

ท่านกล่าวไว้ว่าโทษของการอวดคตินั้นมีอยู่ดังนี้

1. ทำให้เสียคน คือ ไม่สามารถกลับมาอยู่ในร่องในรอยได้เหมือนเดิม เสียอนาคต
2. ทำให้เสียมิตร คือ ไม่มีใครคบหาเป็นเพื่อนด้วย ถึงจะมีก็ไม่ใช่เพื่อนแท้
3. ทำให้เสียหมู่คณะ คือ ถ้าต่างคนต่างถือดี ก็ทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ ในที่สุด

ก็ไม่ถึงจุดหมาย หรือทำให้เป็นที่เบียดเบียนของคนอื่น

การทำตัวให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนนั้นมีหลักดังนี้

1. ต้องคบกับขณมิตร คือ เพื่อนที่ดีมีศีลมีธรรมคอยตักเตือนหรือชักนำไปในทางที่ควร
2. ต้องรู้จักคิดไตร่ตรอง คือ การรู้จักคิดหาเหตุผลอยู่ตลอดถึงความเป็นไปในธรรมชาติของมนุษย์ ต่างคนย่อมต่างจิตต่างใจและรวมทั้งหลักธรรมอื่น ๆ
3. ต้องมีความสามัคคี คือ การมีความสามัคคีในหมู่คณะ อะลุ่มอล่วยในหลักการ ตักเตือน

รับฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล

ท่านว่าลักษณะของคนถ่อมตนนั้นมีดังนี้

1. มีกิริยาที่อ่อนน้อม
2. มีวาจาที่อ่อนหวาน
3. มีจิตใจที่อ่อนโยน

สรุปแล้วก็คือ สมบูรณ์พร้อมด้วยกาย วาจา และใจนั่นเอง

มงคลที่ 24 สุนทรคติ จ แปลว่า ความสันโดษ

คำว่าสันโดษไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังคนเดียวอย่างเดียวกัหาไม่ แต่หมายถึง การพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ในของของตัว ซึ่งท่านได้ให้นิยามที่เป็นลักษณะของความสันโดษดังนี้

1. ขดาลากสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามมีตามเกิด คือ มีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไรรู้จักพอใจ ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่
2. ขดาลพลสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถ เป็นต้น
3. ขดาลารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามควร ซึ่งโยงใยไปถึงความพอเหมาะพอควร ในหลาย ๆ เรื่อง เช่น รูปลักษณะของตนเองและรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

มงคลที่ 25 กตัญญูตา แปลว่า ความกตัญญู

ความกตัญญู คือ การรู้จักคุณ และตอบแทนท่านผู้นั้น บุญคุณที่ว่ามีไว้ว่าตอบแทนกันแล้ว ก็หายกัน แต่หมายถึง การรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เรา ด้วยความเคารพยิ่ง ท่านว่า สิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

1. กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญู คือ ใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น
2. กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น
3. กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้างหรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

มงคลที่ 26 กาเลน ชมมุสวณั แปลว่า การฟังธรรมตามกาล

เมื่อมีโอกาส เวลา หรือตามวันสำคัญต่าง ๆ ก็ควรต้องไปฟังธรรมบ้าง เพื่อสดับรับฟัง สิ่งที่เป็นประโยชน์ในหลักธรรมนั้น ๆ และนำมาใช้กับชีวิตเรา เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ท่านว่า เวลาที่ควรไปฟังธรรมนั้นมีดังนี้

1. วันธรรมสวนะ คือ วันพระ หรือวันที่สำคัญทางศาสนา
2. เมื่อมีผู้มาแสดงธรรม อย่างเช่น การฟังธรรมตามวิทยุ การที่มีพระมาแสดงธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ หรือการอ่านจากสื่อต่าง ๆ
3. เมื่อมีโอกาสอันสมควร อาทิเช่น ในวันอาทิตย์เมื่อมีเวลาว่างหรือในงานมงคล งานบวช งานกฐิน งานวัด เป็นต้น

คุณสมบัติของผู้ฟังธรรมที่ดีควรต้องมีดังนี้

1. ไม่ดูแคลนในหัวข้อธรรมว่าง่ายเกินไป

2. ไม่คุ้นเคยในความรู้ความสามารถของผู้แสดงธรรม
3. ไม่คุ้นเคยในตัวเองว่ายังไม่สามารถเข้าใจได้
4. มีความตั้งใจในการฟังธรรม และนำไปพิจารณา
5. นำเอาธรรมนั้น ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล

อานิสงส์ของการฟังธรรมมี 5 ประการ คือ

1. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังมาก่อน
2. สิ่งใดที่เคยฟังมาแล้วที่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ก็จะมีความเข้าใจมากขึ้น
3. บรรเทาความสงสัยเสียได้
4. ย่อมแก้ไขปรับปรุงความเห็นของตนให้ถูกต้อง ตรงตามธรรมที่รับฟังมา
5. จิตของผู้ฟังธรรมด้วยดี ย่อมสงบผ่องใส มีสติปัญญา

มงคลหมู่ที่ 8 มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 27 มีความอดทนข้อที่ 28 เป็นคนว่าง่าย ข้อที่ 29 เห็นสมณะ และข้อที่ 30 สนทนาธรรมตามกาล เรียกว่า “การแสวงธรรมเบื้องสูงใส่ตัว”

มงคลที่ 27 ขนดี จ แปลว่า ความอดทน

ท่านว่าลักษณะของความอดทนนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็นดังต่อไปนี้

1. ความอดทนต่อความลำบาก คือ ความลำบากที่ต้องประสบตามธรรมชาติ ซึ่งอาจมาจากสภาพแวดล้อม เป็นต้น
2. ความอดทนต่อทุกขเวทนา คือ ทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง มีความไม่สบายกาย เป็นต้น
3. ความอดทนต่อความเจ็บใจ คือ การที่คนอื่นทำให้เราต้องผิดหวัง หรือพูดจาให้เจ็บหัวใจ ไม่เป็นอย่างที่หวัง เป็นต้น
4. ความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือ สิ่งช่วยวนทั้งหลายถือเป็นกิเลสทั้งทางใจและทางกาย อาทิเช่น ความนึกโลกอยากได้ของเขา หรือการพ่ายแพ้ต่ออำนาจเงิน เป็นต้น

วิธีทำให้มีความอดทน คือ มีหิริ โอตตัมปะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เทวธรรม ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของเทวดา คือ

1. หิริ ได้แก่ การมีความละอายต่อบาป การที่รู้ว่า เป็นบาปแล้วยังทำอีกก็ถือว่าไม่มีความละอายเลย
2. โอตตัมปะ ได้แก่ การมีความเกรงกลัวในผลของบาปนั้น ๆ

มงคลที่ 28 โสจสุตตะ แปลว่า ความเป็นผู้ว่าง่าย

ความเป็นผู้ว่าง่าย คือ คนที่สอนง่ายรับฟังเหตุผล เชื่อฟังคำที่โอวาทสั่งสอนโดยเคารพ ท่านว่าผู้ว่าง่ายนั้นมีลักษณะที่สังเกตได้ดังนี้

1. ไม่พูดกลบเกลื่อนเมื่อได้รับการว่ากล่าวตักเตือน คือ การรับฟังด้วยดี ไม่ใช่แก้ตัวแล้วปิดประตูความคิดไม่รับฟัง
 2. ไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือน คือ การนำคำตักเตือนนั้นมาพิจารณาและแก้ไขข้อบกพร่องนั้น ๆ
 3. ไม่จับผิดผู้ว่ากล่าวตักเตือน คือ การที่ผู้สอนอาจจะมีความผิดพลาด เนื่องจากความประมาท เราควรให้อภัยต่อผู้สอน เพราะการจับผิดทำให้ผู้สอนต้องอับอายขายหน้าได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม
 4. เคารพต่อคำสอนและผู้สอน คือ การรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้ให้คำสอน และเคารพในสิ่งที่ผู้สอนได้นำมาแนะนำ
 5. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ ไม่แสดงความมโหฬาร ถือตัวว่าอยู่เหนือผู้อื่น เพราะสิ่งที่ตัวเองเป็น ตัวเองมี
 6. มีความยินดีต่อคำสอนนั้น คือ ขอมรับในคำสอนนั้น ๆ ด้วยความยินดี เช่น การไม่แสดงความเบื่อหน่ายเพราะเคยฟังมาแล้ว เป็นต้น
 7. ไม่คือร้อน คือ การไม่อวดดี คิดว่าของตัวเองนั้นผิดแต่ก็ยังดันทุรังทำต่อไป เพราะกลัวเสียชื่อ เสียฟอร์ม
 8. ไม่ขัดแย้งเพราะว่ากล่าวตักเตือนหรือสั่งสอนนั้น คือ สิ่งตรงข้ามกับที่เราทำอยู่ เราควรต้องเปิดใจให้กว้างไม่ขัดแย้งต่อคำสอน คำวิจารณ์นั้น ๆ
 9. ยินดีให้ตักเตือนได้ทุกเวลา คือ การยินดีให้มีการแสดงความคิดเห็น ตักเตือนได้ โดยไม่มีข้อกเว้นเรื่องเวลา
 10. มีความอดทนต่อการเป็นผู้ถูกสั่งสอน คือ การไม่เอาความขัดแย้งในความเห็นเป็นอารมณ์ แต่ให้เข้าใจเจตนาที่แท้จริงของผู้สอนนั้น
- การทำให้เป็นคนว่าง่ายนั้นทำได้ดังนี้
1. ลดมานะของตัวเอง คือ การไม่ถือดี ไม่ถือตัว ความไม่สำคัญตัวเองว่าเป็นอย่างไรอย่างนี้ อาทิเช่น ถือตัวว่าการศึกษาคือดีกว่า เป็นต้น
 2. ละอุปาทาน คือ การไม่ยึดถือในสิ่งที่เรามี เราเป็น หรือถ้อยมั่นในอำนาจกิเลส
 3. มีสัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาที่เห็นชอบ การเห็นถูกเห็นควรตามหลักอริยสัจ 4
- เชื่อเรื่องความไม่เที่ยง เชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เป็นต้น
- มงคลที่ 29 สมณานนฺท ทสฺสนํ แปลว่า การได้เห็นสมณะ
- การได้เห็นสมณะ เป็นการเห็นที่มีอุปการะมาก ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า การได้เห็นภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยสมาธิ ถึงพร้อมด้วยปัญญา บุคคลนั้นย่อมเข้าหา

เมื่อเข้าไปหาข่อมได้ฟังธรรม เมื่อได้ฟังธรรมข่อมเกิดศรัทธา เมื่อเกิดศรัทธา ข่อมประพฤติธรรม ผู้ประพฤติธรรมข่อมหลีกออกจากหมู่ ข่อมระลึกถึงธรรม ขอมตริกครอง ข่อมใคร่ครวญธรรมที่ได้ฟังมานั้น ข่อมพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ด้วยความเพียรไม่ย่อหย่อน บุคคลนั้นข่อมถึงความเจริญในธรรม ทั้งกายและจิตข่อมเกิดปีติ เมื่อเกิดปีติจิตข่อมสงบ เมื่อจิตสงบ ข่อมแจ่มแจ้งในธรรม

คำว่าสมณะแปลตรงตัวได้ว่า ผู้สงบ (หมายถึง ผู้อยู่ในสมณะเพศ) ท่านว่าคุณสมบัติของสมณะต้องประกอบไปด้วย 3 อย่าง คือ

1. ต้องสงบกาย คือ มีความสำรวมในการกระทำทุกอย่าง รวมถึงกิริยา มรรยาทตามหลักศีลธรรม

2. ต้องสงบวาจา คือ การพูดจาให้อยู่ในกรอบของความพอดี มีความสุภาพสงบเสงี่ยมในคำพูดและภาษาที่ใช้ เป็นไปตามข้อปฏิบัติ ประเพณี

3. ต้องสงบใจ คือ การทำใจให้สงบ ปราศจากกิเลสครอบงำ ไม่ว่าจะเป็น โลก โกรธ หลง หรือความพยาบาทใด ๆ ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิภาวนา

การได้เห็นสมณะมีอยู่ดังนี้

1. เห็นด้วยตา ความหมายก็ตรงตัว คือ การเห็นจากการสัมผัสด้วยสายตาของตนเอง แล้วมีความประทับใจในความสำรวมในกาย

2. เห็นด้วยใจ เนื่องจากความสำรวมกาย วาจา ใจ ของสมณะจะช่วยโน้มน้าวจิตใจของเราให้อ่อนอ่อนผ่อนตาม และรับฟังหลักคำสอนด้วยใจที่ยินดี ซึ่งนั่นก็หมายถึงการเปิดใจเรา ให้สมณะได้ชี้หน้านั่นเอง

3. เห็นด้วยปัญญา หมายความว่า การรู้โดยการใช้ปัญญาใคร่ครวญพิจารณาในการสัมผัส และเข้าถึงตลอดทั้งรับรู้ถึงคำสอนของสมณะผู้นั้น รู้ว่าท่านเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอย่างแท้จริง เมื่อเห็นแล้วก็ต้องทำอย่างนี้ คือ

1. ต้องเข้าไปหา คือ เข้าไปขอคำแนะนำ ชี้แนะจากท่าน หรือให้ความเคารพท่าน

2. ต้องเข้าไปบำรุงช่วยเหลือ คือ การช่วยเหลือท่านใน โอกาสอันควร เพื่อแบ่งเบาภาระ

3. ต้องเข้าไปฟัง คือ การรับฟังคุณธรรม หลักคำสอนของท่านมาไว้เป็นแนวทางในการ

แก้ไขปัญหาชีวิต

4. หมั่นระลึกถึงท่าน คือ การระลึกถึงความดีที่ท่านมีแล้วนำมาเป็นตัวอย่างกับตัวเรา

5. รับฟังรับปฏิบัติ คือ การรับคำแนะนำของท่านมาปฏิบัติทำตามเพื่อให้เกิดผล ครั้นเมื่อคิดขัดก็ใคร่แก้ไขเพื่อให้รู้จริงเห็นจริงตามนั้น

มงคลที่ 30 กาเลน ชมฺมสากัจฉา แปลว่า การฟังธรรมตามกาล

การได้สนทนากันเรื่องธรรม ทำให้ขยายขอบเขตการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และ
ได้รู้ในสิ่งใหม่ ๆ ที่เราอาจนึกไม่ถึง หรือเป็นการเพื่อแผ่ความรู้ที่เรามีให้แก่ผู้อื่นได้ทราบด้วย

ก่อนที่เราจะสนทนาธรรม ควรต้องพิจารณาและคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ต้องรู้เรื่องที่จะพูดดี
2. ต้องพูดเรื่องจริง มีประโยชน์
3. ต้องเป็นคำพูดที่ไพเราะ
4. ต้องพูดด้วยความเมตตา
5. ต้องไม่พูดจาโอ้อวด หรือยกตนข่มท่าน

ข้อปฏิบัติเมื่อมีการสนทนาธรรม

1. มีศีลธรรม คือ การเป็นผู้ที่รักษาศีล 5 หรือศีล 8 เป็นนิจศีลอยู่แล้ว การเป็นผู้ปฏิบัติ
ถือเป็นหน้าที่ขั้นต้นในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

2. มีสมาธิ คือ การมีจิตใจจดจ่ออยู่กับเรื่องที่สนทนา ไม่วอกแวก พร้อมทั้งหมั่นเจริญ
สมาธิภาวนาด้วย

3. แต่งกายสุภาพ คือ การแต่งตัวให้เหมาะสมกับบุคคลมัช อยู่ในกรอบประเพณี
ของสังคมแวดล้อม ณ ที่นั้น ๆ ถูกกาลเทศะ

4. มีกิริยาสุภาพ คือ มีความสุภาพในท่วงท่า ไม่ว่าจะเดิน นั่ง ยืน หรือการกระทำใด ๆ
การที่มีกิริยางดงาม สุภาพ ย่อมโน้มน้าวจิตใจผู้พบเห็นให้เกิดความประทับใจที่ดี

5. ใช้วาจาสุภาพ คือ การใช้ถ้อยคำที่สุภาพในการสนทนา ไม่ใช่คำหยาบคาย หรือก้าวร้าว

6. ไม่กล่าวคำนินทาพระพุทธรูป คือ การไม่นำเอาคำแนะนำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
มาเป็นข้อสงสัยหรือกล่าวคำนินทา เพราะสิ่งที่กล่าวไว้ในพระพุทธรูปย่อมเป็นความจริงตลอดกาล

7. ไม่ออกนอกประเด็นที่ตั้งไว้ คือ การพูดให้อยู่ในหัวข้อที่ตั้งไว้ ไม่พูดแบบน้ำท่วมทุ่ง
ผักบุ้งโหรงเหรง

8. ไม่พูดนานจนน่าเบื่อ คือ การเลือกเวลาที่เหมาะสมตามสถานการณ์ เนื่องจาก
เรื่องบางเรื่องอาจไม่จำเป็นต้องขยายความมากเกินไป

มงคลหมู่ที่ 9 มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 31 บำเพ็ญตบะ ข้อที่ 32 ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ 33
เห็นอริยสัจ และข้อที่ 34 ทำพระนิพพานให้แจ้ง เรียกว่า “การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้น”

มงคลที่ 31 ตโปจ แปลว่า ความเพียร (เผากิเลส)

ความเพียรเผากิเลส ธรรมที่เป็นเครื่องเผาผลาญบาปกุศล ชื่อว่า ตบะ
ขั้นดี ความอดทน ออกกลิ่นที่จะเผาผลาญกิเลส ก็ชื่อว่า ตบะ

ศีล การรักษาศีล 5 เว้นจากเวร 5 ยังอกุศลธรรมให้เร่าร้อน ก็ชื่อว่า ตบะ

อุโบสถ การรักษาอุโบสถ สมาทานอุโบสถ ก็ชื่อว่า ตบะ
 การเรียนพระพุทธรูป การรักษารูปองค์ การกระทำสมณะธรรม ก็ชื่อว่า ตบะ
 การสำรวมอินทรีย์ คือ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ชื่อว่า ตบะ
 ตบะ โดยความหมายแปลว่า ทำให้ร้อน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด การบำเพ็ญตบะ หมายความว่า ถึง
 การทำให้กิเลส ความรุ่มร้อนต่าง ๆ หดไป หรือเบาบางลง ลักษณะการบำเพ็ญตบะมีดังนี้

1. การมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 6 (อายตนะภายใน) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ
 ไม่ให้หลง ติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำใจเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์
 ทั้ง 6 (อินทรีย์สังวร)
2. การประพฤติรักษาพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง
3. การปฏิบัติธรรม คือ การรู้และเข้าใจในหลักธรรม เช่น อริยสัจ เป็นต้น ปฏิบัติตน
 ให้อยู่ในศีล และถึงพร้อมด้วยสมาธิและปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน กำจัดกิเลส
 ละวางทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญา

มงคลที่ 32 พรหมจรรย์ แปลว่า การประพฤติพรหมจรรย์

หลักการประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐ ในการสังวรสำรวม เพื่อละคลายความกำหนัด
 เพื่อดับทุกข์ อันเป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน ความหมายของพรหมจรรย์มีหลายอย่างท่านกล่าวไว้
 ในที่ต่าง ๆ ว่า

ทาน ก็ชื่อว่า พรหมจรรย์ เพราะละความตระหนี่

เบญจศีล ก็ชื่อว่า พรหมจรรย์ เพราะไม่ทำให้ศีลขาด ไม่ให้ทะเล ไม่ค้างพร้อย

ความเพียร ก็ชื่อว่า พรหมจรรย์ เพราะเพื่อสำรวมระวังบาปอกุศล

อริยมรรค ก็ชื่อว่า พรหมจรรย์ เพราะประกอบด้วยองค์ 8 อันเป็นที่สุดแห่งการประพฤติ
 พรหมจรรย์

คำว่า พรหมจรรย์ หมายความว่า การบวช ซึ่งละเว้นเมถุน การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน
 การประพฤติธรรมอันประเสริฐ ท่านว่าลักษณะของธรรมที่ถือว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์นั้น
 (ไม่ใช่ว่าต้องบวชเป็นพระ) มีอยู่ดังนี้

1. ให้ทาน บริจาคทานไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ สิ่งของ เงินทอง หรือปัญญา
2. ช่วยเหลือผู้อื่นในกิจการงานที่ชอบ ที่ถูกที่ควร (เวชยาวัจจมัย)
3. รักษาศีล 5 คือ ไม่ฆ่าสัตว์-ลักขโมย-ทำผิดในกาม-พูดปด-ดื่มเมา (เบญจศีล)
4. มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กับคนที่เราต้องพบปะด้วยทุกคน (อัปปมัญญา)
5. งดเว้นจากการเสพกาม (เมถุนวิริตี)
6. ยินดีในคู่ของตน คือ การมีสามีหรือภรรยาคนเดียว (สทาร์สัน โดย)

7. เพียรพยายามที่จะละความชั่ว ไม่ทอดอยู่ในความบาบั่น (วิริยะ)

8. รักษาซึ่งศีล 8 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ร่วมประเวณี ไม่พูดปด ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่บริโภคอาหารตั้งแต่เที่ยงวันเป็นต้นไป ไม่ฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่น ใช้น้ำหอมหรือเครื่องประดับ ไม่นอนบนที่สูงใหญ่ หรูหรา (อุโบสถ)

9. ใช้ปัญญาเห็นแจ้งใน ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (อริยธรรม)

10. ศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริง (ศึกษา)

มงคลที่ 33 อริยสัจจนทสฺสนํ แปลว่า การเห็นอริยสัจ 4

อริยสัจ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ หลักแห่งอริยสัจมีอยู่ 4 ประการ ตามที่ท่านได้สั่งสอนไว้มีดังนี้

1. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ความเป็นจริงของสัตว์โลกทุกผู้ทุกนาม ต้องมีทุกข์ 3 ประการ คือ การเกิด ความแก่ ความตาย นอกจากนี้ก็มีความทุกข์ที่เป็นอาการหรือเกิดจากสภาพแวดล้อมสรุปได้ดังนี้

1.1 ความโศกเศร้า (โศกะ)

1.2 ความรำพันด้วยความเสียใจ (ปริเทวะ)

1.3 ความเจ็บไข้ได้ป่วย (ทุกขะ)

1.4 ความเสียใจ (โทมนัสสะ)

1.5 ความท้อแท้ สิ้นหวัง คับแค้นใจ (อุปายาสะ)

1.6 การตรอมใจ ผิดหวังจากสิ่งที่ไม่รัก (อัปปีเยหิ สัมปโยคะ)

1.7 การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก (ปิเยหิ วิปปโยคะ)

1.8 ความหม่นหมองเมื่อปรารถนาแล้วไม่ได้สิ่งนั้น (ยัมปิจันถ นลกคิ)

2. สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ นอกจากเหตุแห่งทุกข์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ต้นตอของทุกข์ก็อยู่ที่ใจของเราด้วย นั่นก็คือ ความอยาก ท่านว่าเป็นต้นเหตุ 3 อย่าง ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

2.1 ความอยากได้ หมายถึงถึงอยากทุกอย่างที่นำมาสนองสัมผัสทั้ง 5 และกามารมณ์ (กามตัณหา)

2.2 ความอยากเป็น คือ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ (ภวตัณหา)

2.3 ความไม่อยากเป็น คือ ความไม่พอใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ (วิภวตัณหา)

3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป ความหลุดพ้น หรือหมายถึง ภาวะของพระนิพพานนั่นเอง

4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติ หรือหนทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ การเดินทางสายกลาง เพื่อไปให้ถึง การดับทุกข์ คือ มรรคมี 8 ประการ คือ

4.1 ความเห็นชอบ เช่น ความศรัทธาในเบื้องต้นต่อหลักธรรม คำสอน เช่น การเชื่อว่า กรรมดีกรรมชั่วมีจริง เป็นต้น (สัมมาทิฐิ)

4.2 ความดำริชอบหรือความคิดชอบ มีความคิดที่ถูกต้องตามหลักธรรม เช่น การใช้ ปัญญาพิจารณา ความไม่เที่ยงของสังขารหรือการไม่คิดอยากได้ของเขามาเป็นของเรา เป็นต้น (สัมมาสังกัปปะ)

4.3 เจรจาชอบ คือ การปฏิบัติตามหลักธรรม ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ เป็นต้น (สัมมาวาจา)

4.4 ทำการชอบ หรือการมีการกระทำที่ไม่ผิดหลักศีลธรรม เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น (สัมมากัมมันตะ)

4.5 เลี้ยงชีพชอบ คือ การทำมาหากินในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนหรือทำความเดือดร้อน ให้กับสัตว์หรือผู้อื่น อยู่ในหลักธรรมที่กำหนด เช่น ไม่มีอาชีพค้ามนุษย์ หรืออาชีพค้าอาวุธ เป็นต้น (สัมมาอาชีวะ)

4.6 ความเพียรชอบ คือ การหมั่นทำนุบำรุงในสิ่งที่ถูกต้อง อาทิเช่น การพยายามละกิเลส ออกจากใจหรือการพยายามสำรวม กาย วาจา ใจ ให้ดำเนินตามหลักธรรมของท่าน เป็นต้น (สัมมาวายามะ)

4.7 ความระลึกชอบ คือ มีสติตั้งมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรม เช่น การพึงระลึก ถึงความตายที่ต้องเกิดกับทุกคน เป็นต้น (สัมมาสติ)

4.8 จิตตั้งมั่นชอบ คือ มีจิตที่มีสมาธิ ไม่วอกแวกหรือคิดฟุ้งซ่าน และการทำสมาธิภาวนา ตามหลักการที่ท่านได้บัญญัติแนะนำเอาไว้ (สัมมาสมาธิ)

มงคลที่ 34 นิพพานสัจฉิกิริยา จ แปลว่า การกระทำที่แจ้งซึ่งพระนิพพาน

นิพพาน คือ ภาวะของจิตที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจกรรม และไม่ต้องวนเวียน อยู่ในสังสารวัฏอีก ซึ่งก็คือพ้นจากทุกข์นั่นเอง

ลักษณะของนิพพานมีอยู่ 2 ระดับ ดังนี้

1. การดับกิเลสขณะที่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่ หรือการเข้าถึงนิพพานขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ (สุปปาติเสสนิพพาน)

2. การดับกิเลสที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่เลย คือ การที่ร่างกายเราแตกดับแล้วไปเสวยสุข อันเป็นอมตะในพระนิพพาน (อนุปาติเสสนิพพาน)

การที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ ก็ต้องปฏิบัติธรรมและเจริญสมาธิภาวนาจนถึงขั้นสูงสุด ท่านพระพุทโธโฆษอาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านเป็นพระอรหันต์ขั้นปฏิสัมภิทาญาณ ท่านอธิบายถึงการระลึกถึงคุณพระนิพพาน โดยท่านยกบาลี 8 ข้อ ไว้เป็นแนวเครื่องระลึก ดังจะนำมาเขียนไว้เพื่อเป็นเครื่องอุปกรรมในการระลึกดังต่อไปนี้

บาลีปรารภพระนิพพาน 8

1. มทนินมุตโน แปลว่า พระนิพพานอย่าเสียซึ่งความเมา มีความเมาในความเป็นคนหนุ่ม และเมาในชีวิต โดยคิดว่าตนจะไม่ตาย เป็นต้น ให้สิ้นไปจากอารมณ์ คือ คิดเป็นปกติเสมอว่าชีวิตนี้ไม่มีอะไรแน่นอน โลกนี้ทั้งสิ้นมีความฉิบหายเป็นที่สุด

2. ปีปาสวินโย แปลว่า พระนิพพาน บรรเทาซึ่งความกระหาย คือ ความใคร่ ความกำหนัด ยินดีในกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รสและการถูกต้องสัมผัส

3. อาลยสมุคฺชาโต แปลว่า พระนิพพาน ถอนเสียซึ่งอาลัยในกามคุณ 5 หมายความว่า ท่านที่เข้าถึงพระนิพพาน คือ มีกิเลสสิ้นแล้ว ย่อมไม่ผูกพันในกามคุณ 5 เห็นกามคุณ 5 เสมือนซากศพ

4. วัฏฏปัจเจโท แปลว่า พระนิพพาน ตัดเสียซึ่งวนสาม คือ กิเลสวัฏฏ์ ได้แก่ ตัดกิเลส ได้สิ้นเชิง ไม่มีความมัวเมาในกิเลสเหลืออยู่แม้แต่น้อย กรรมวัฏฏ์ ตัดกรรมอันเป็นบาปอกุศล วิปากวัฏฏ์ คือ ตัดผลกรรมที่เป็นอกุศลได้สิ้นเชิง

5. ตัณหักขโยวิราโค นิโรโธ แปลว่า นิพพานธรรมนั้นถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งตัณหา ตัณหาไม่กำเริบอีก มีความหน่ายในตัณหา ไม่มีความพอใจในตัณหาอีก ดับตัณหาเสียได้สนิท ตัณหาไม่กำเริบขึ้นอีกได้แม้แต่น้อย

6. นิพพานัง แปลว่า ดับสนิทแห่งกิเลส ตัณหา อุปาทาน กรรมอำนาจทั้ง 4 นี้ ไม่มีโอกาสที่จะให้ผลแก่ท่านที่มีจิตเข้าถึงพระนิพพานได้อีก ตามข้อปรากฏว่า มีเพียง 6 ข้อ ความจริงข้อที่ 5 ท่านรวมไว้ 3 อย่าง คือ ตัณหักขโย วิราโค นิโรโธ 3 ข้อนี้รวมกันไว้เสีย 3 ข้อแล้ว ทั้งหมด จึงเป็น 8 ข้อพอดี ท่านลงในแบบว่า 8 ก็เขียนว่า 8 ตามท่าน ความจริงเมื่อท่านจะรวมกัน ท่านน่าจะเขียนว่า 6 ข้อก็จะสิ้นเรื่อง เมื่อท่านเขียนเป็นแบบมาอย่างนี้ ก็เขียนตามท่าน ท่านสอนให้ตั้งจิตกำหนดความดีของพระนิพพาน ตามในบาลีทั้ง 8 แม้ข้อใดข้อหนึ่งก็ได้ ตามความพอใจ แต่ท่าน ก็แนะไว้ในที่เดียวกันว่า บริกรรมภาวนาว่า นิพพานัง นั่นแหละคืออย่างยิ่ง ภาวนาไปจนกว่าจิต จะเข้าสู่อุปปารมณ โดยที่จิตระงับนิรณัน 5 ได้สงบแล้ว เข้าถึงอุปปารมณเป็นที่สุด กรรมฐานนี้ที่ท่านกล่าวว่า ได้ถึงที่สุด เพียงอุปปารมณก็เพราะเป็นกรรมฐานละเอียดสุขุม และใช้อารมณ์ใคร่ครวญเป็นปกติ กรรมฐานนี้จึงมีกำลังไม่ถึงฉาน

อานิสงส์ที่ใช้อารมณ์ใคร่ครวญถึงพระนิพพานนี้มีผลมาก เป็นปัจจัยให้ละอารมณ์ที่คลุกเคล้าด้วยอำนาจกิเลสและตัณหา เห็นโทษในวัฏฏะ เป็นปัจจัยให้แสวงหาทางปฏิบัติ

เพื่อความพ้นทุกข์ อันเป็นปฏิปทาไปสู่พระนิพพาน เป็นกรรมฐานที่นักปฏิบัติได้ผลเป็นกำไร เพราะเป็นปัจจัยให้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้อย่างสบาย ขอท่านนักปฏิบัติจงสนใจกรรมฐาน กองนี้ให้มาก ๆ และแสวงหาแนวปฏิบัติที่เข้าตรงต่อพระนิพพานมาปฏิบัติ ท่านมีโอกาสจะเข้าสู่ พระนิพพานได้อย่างไม่ยากนัก เพราะระลึกนึกถึงพระนิพพานเป็นอารมณ์นี้ เป็นองค์หนึ่งในองค์สาม ของพระโสดาบัน ชื่อว่าท่านก้าวเข้าไปเป็นพระโสดาบันหนึ่งในสามขององค์พระโสดาบันแล้ว เหลืออีกสองต้องควรแสวงหาให้ครบถ้วน

พระนิพพานไม่สูญ ท่านนักปฏิบัติได้กำหนดกรรมฐานในอุปัสมานุสสตินี้แล้ว ท่านอาจจะต้องประสบกับปัญหาอยู่เสมอ ในเรื่องพระนิพพานอีกตอนหนึ่ง เพราะบรรดานักคิด นักแต่งทั้งหลาย ได้พากันโฆษณาหลายร้อยปีแล้วว่า พระนิพพานเป็นสภาพสูญ แต่พอมาอ่าน หนังสือของพระอรหันต์ท่านเขียน คือ หนังสือวิสุทธิมรรค ท่านกลับยืนยันว่า พระนิพพานไม่สูญ ดังท่านจะเห็นตามบาลีทั้ง 8 ที่ท่านยกมาเป็นองค์ภวานั้น คือ

มทนิมุตโท พระนิพพานตัดความเมาในชีวิต

ปิปาสวินโย นิพพานบรรเทาความกระหายใน กามคุณ 5

อालสมุกฺขมาโต พระนิพพานถอนอาลัยในกามคุณ

วิภูฏปัจเจโท พระนิพพานตัดวนสามให้ขาด

ตัมหักขโย พระนิพพานมีตัณหาสิ้นแล้ว หรือสิ้นตัณหแล้วเข้าสู่นิพพาน

วิราโค มีความเบื่อหน่ายในตัณห

นิโรโธ ดับตัณหได้สนิทแล้ว โดยตัณหไม่กำเริบอีก

นิพพานัง มีความดับสนิทแล้วจากกิเลส ตัณห อุปาทานกรรม อันเป็นเหตุให้เกิดอีก ในวิภูฏสังสาร

มงคลหมู่ที่ 10 มี 4 ข้อ คือ ข้อที่ 35 จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ข้อที่ 36 จิตไม่โสภ ข้อที่ 37 จิตปราศจากธุลี และข้อที่ 38 จิตเกษม เรียกว่า “ผลการปฏิบัติจนหมดกิเลส”

มงคลที่ 35 พุฏฐุสฺส โลภมฺเมหิ แปลว่า จิตที่กระทบโลกธรรมแล้วไม่หวั่นไหว

คำว่าโลกธรรม มีความหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำบน โลกนี้ ซึ่งเราไม่ควรมี จิตหวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ (มูลนิธิมหาหมกุฏราชวิทยาลัย. 2537 : 310-313) แสดงลักษณะ ของโลกธรรมมี 4 ประการ คือ

1. การได้ลาภ เมื่อมีลาภผลก็ย่อมมีความเลื่อมเป็นธรรมดา มิแล้วก็ย่อมหมดไปได้

เป็นแค่ความสุขชั่วคราวเท่านั้น

2. การได้ยศ ยศฐาบรรดาศักดิ์ล้วนเป็นสิ่งสมมติขึ้นมาทั้งนั้น เป็นสิ่งที่คนยอมรับกันว่า

เป็นอย่างโน้นอย่างนี้ พอหมดยศก็หมดบารมี

3. การได้รับการสรรเสริญ ที่ใดมีคนนิยมชมชอบ ที่นั่นก็ย่อมต้องมีคนเกลียดชัง ถือเป็น เรื่องธรรมดา การถูกนินทาจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ

4. การได้รับความสุข ที่ใดมีความสุขที่นั่นก็จะมีทุกข์ด้วย มีความสุขแล้วก็อย่าหลงระเหิงไป จนลืมนึกถึงความทุกข์ที่แฝงมาด้วย

การทำให้จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม มีวิธีดังนี้

1. ใช้ปัญญาพิจารณา โดยตั้งอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ถึงหลักธรรมต่าง ๆ

2. เจริญสมาธิภาวนา ใช้กรรมฐานพิจารณาถึงความไม่เที่ยงในสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกและสังขาร

มงคลที่ 36 อโศก แปลว่า ความไม่เศร้าโศก

ความเศร้าโศก ได้แก่ ความเศร้าใจ แห้งใจ ของผู้ที่ประสบกับความทุกข์หรือความเดือดร้อนใจ ความผิดหวังอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเศร้าโศกนั้นยังจิตให้เหือดแห้ง หม่นหมอง

ท่านว่ามีเหตุอยู่ 2 ประการ ที่ทำให้จิตเราต้องโศกเศร้า คือ

1. ความโศกเศร้าที่เกิดเนื่องมาจากความรัก รวมถึงรักสิ่งของ ทรัพย์สิน เงินทอง
2. ความโศกเศร้าที่เกิดจากความใคร่

ความไม่เศร้าโศก ได้แก่ บุคคลที่แม้จะประสบกับความทุกข์แล้วไม่เศร้าโศก เพราะเหตุที่สามารถจะทำให้จิตปราศจากได้หรือบรรเทาได้

การทำให้จิตใจไม่โศกเศร้านั้น มีข้อแนะนำดังนี้

1. ใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ถึงความไม่เที่ยงในสิ่งของทั้งหลาย และร่างกายของเรา
2. ไม่ยึดมั่นในตัวตน หรือความจริงยั่งยืน ในคนหรือสิ่งของว่าเป็นของเรา
3. ทุกอย่างในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ แม้ร่างกายเราก็ใช้เป็นแต่อาศัยชั่วคราว

เท่านั้น

4. คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยงด้วยกันทั้งนั้น

มงคลที่ 37 วิรช แปลว่า จิตที่ปราศจากธุลี (กิเลส)

กิเลส คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ท่านได้แบ่งประเภทของกิเลสออกเป็นดังนี้

1. รากะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

1.1 ความโลภอย่างแรงจนแสดงออกมา เช่น การลักขโมย ปล้น ใจ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น (อภิขณาวิสมโลภะ)

1.2 ความเพ่งเล็งจะเอาของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง มีใจอยากได้ของคนอื่น แต่ยังไม่ถึงกับแสดงออก (อภิขณา)

1.3 ความอยากได้ในทางไม่ชอบ เช่น การยอมรับสินบน การทุจริตเพื่อแลกกับการมีทรัพย์สิน เป็นต้น (ปาปิฉณา)

1.4 ความมักมากเห็นแก่ได้ ด้วยการเอามาเป็นของตนจนเกินพอดี เอาประโยชน์ใส่ตัวโดยไม่คำนึงถึงคนอื่น (มหัจฉา)

1.5 ความยินดีในกาม คือ ยังไม่สามารถละกิจกรรมทางเพศได้ ยังมีความรู้สึกมีแรงกระตุ้น มีความพอใจในเรื่องเพศ (กามระคะ)

1.6 ความยินดีในรูปธรรมอันปราณีต คือ ติดอยู่ในอารมณ์ของรูปฌาน ปราศจากในรูปของภพเมื่อทำสมาธิขั้นสูงขึ้นไป (รูปราคะ)

1.7 ความยินดีในอรุณธรรม คือ ติดอยู่ในอารมณ์ของอรุณธรรมเมื่อทำสมาธิถึงภพของอรุณพรหม (อรุณราคะ)

2. โทสะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

2.1 พยาบาท คือ การผูกใจอาฆาต มีใจที่ไม่หวังดี การจองเวร

2.2 โทสะ คือ การคิดประทุษร้าย เนื่องด้วยมีใจพยาบาทแล้วก็มีใจคิดหมายทำร้าย

2.3 โกรธ คือ ความโกรธ ความเดือดร้อนใจ ซึ่งล้วนเป็นเหมือนไฟที่เผาตัวเอง

2.4 ปฏิฆะ คือ ความขัดใจ ความไม่พอใจอันทำให้อารมณ์หงุดหงิด

3. โมหะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

3.1 ความเห็นผิดเป็นชอบ เช่น การไม่เชื่อในเรื่องบาป เรื่องบุญ เป็นต้น (มิจฉาทิฐิ)

3.2 ความหลงผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริง (โมหะ)

3.3 การเห็นว่ามีตัวตน เช่น การเชื่อในสิ่งที่มองเห็นด้วยตาเปล่าเท่านั้น (สังกายทิฐิ)

3.4 ความสงสัย คือ สงสัยในพระธรรม คำสั่งสอนในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

(วิจิจฉา)

3.5 การยึดถืออย่างงมงาย เช่น การไปกราบไหว้สัมภเวสีที่อยู่ตามต้นไม้ ขอลาก เป็นต้น (สิลัพตปรัมมาส)

3.6 ความถือตัว คือ การสำคัญตัวเองคิดว่าเป็นอย่างโน้นเป็นอย่างนี้ (มานะ)

3.7 ความฟุ้งซ่าน คือ การที่จิตใจออกแวก คิดไม่เป็นสาระ ไม่อยู่กับร่องกับรอย ไม่มีสมาธิหรือการทำสมาธิไม่นิ่ง (อุททัจจะ)

3.8 ความไม่รู้จริง คือ การที่รู้แต่ผิวเผิน หรือการที่กักตัวเอง ไม่ปฏิบัติตามหลักพระธรรม ยังไม่เกิดปัญญา (อวิชชา)

โทษของการมีกิเลสดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้สั้น ๆ ดังนี้

1. ราคะ มีโทษน้อย แต่คลายช้า
2. โทสะ มีโทษมาก แต่คลายเร็ว
3. โมหะ มีโทษมาก แต่คลายช้า

มงคลที่ 38 เขม้ แปลว่า จิตเกษม

เกษม หมายถึง มีความสุข สบายหรือสภาพที่มีจิตใจที่เป็นสุข มีจิตเกษม ก็คือว่า มีจิตที่เป็นสุข ในที่นี้หมายถึง การละแล้วซึ่งกิเลส ที่ท่านว่าไว้ว่าเป็นเครื่องผูกอยู่ 4 ประการ คือ

1. การละกามโยคะ คือ การละความยินดีในวัตถุ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเรียกว่า กามคุณ ซึ่งประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัส
2. การละภวโยคะ คือ การละความยินดีในภพ โดยให้เห็นว่าสิ่งใด ๆ ในโลกล้วนไม่เที่ยง หรือคงอยู่ตลอดไป
3. การละทิฏฐิโยคะ คือ การละความยินดีในความเห็นผิดเป็นชอบ โดยให้ดำเนินตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวมาแล้ว
4. การละอวิชชาโยคะ คือ การละความยินดีในอวิชชาทั้งหลาย ความไม่รู้ทั้งหลาย โดยให้มุ่งปฏิบัติเพื่อปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง

สรุปมงคล 38 ประการ ได้ว่า หลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล ข้อประพุดติปฏิบัติ ที่เป็นมงคลและผลของความประพุดติที่เป็นมงคล หลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล จะต้องไม่คบคนพาล ให้คบแต่บัณฑิต บุคคลที่ควรบูชา เลือกลงอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ต้องมีบุญ อันทำไว้แล้ว ในกาลก่อน คอยชักเตือนในการบำเพ็ญบุญกุศล ตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ มีการศึกษา ฉลาดในศิลปะ มีวินัยที่ศึกษาดีแล้ว

ข้อประพุดติปฏิบัติที่เป็นมงคล ประกอบด้วย

เป็นผู้กล่าววาจาสุภาษิต เกิดข้อคิดที่เป็นประ โยชน์และเอื้อเพื่อต่อผู้ฟัง

ชำระนี้เก่า ด้วยการเลี้ยงดูมารดาบิดา

ประกอบมูลหนี้ใหม่ ด้วยการสงเคราะห์บุตรธิดา ภรรยาและคนข้างเคียง

ถึงความมั่งคั่งใน โภคทรัพย์ด้วยการขยันประกอบการทำงาน ไม่ให้การทำงานคั่งค้าง

หาสาระแห่ง โภคสมบัติด้วยการบริจาคทาน

หาสาระแห่งชีวิตด้วยการประพุดติธรรม

กระทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนของตนด้วยการสงเคราะห์ญาติ

กระทำประโยชน์แก่ชนอื่น ๆ ด้วยความเป็นผู้มีกิจการงานอื่น ไม่มีโทษ

งดการทำร้ายผู้อื่นด้วยการเว้นจากบาปอกุศล

เว้นจากการทำร้ายตนเอง ด้วยการสำรวมจากการดื่มน้ำเมา
 เพิ่มพูนกุศล ด้วยความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
 ปฏิบัติตนด้วยความเคารพอ่อนน้อมในพระพุทธเจ้า พระสงฆ์และอุปัชฌาย์
 ละความละโมภในปัจจัยด้วยความสันโดษ
 ตั้งอยู่ในความถูกต้องด้วยความกตัญญู
 ละความเป็นผู้มีจิตหุนหันด้วยการฟังธรรมตามกาล
 มีอำนาจเหนืออันตรายทุกอย่างด้วยความอดทน
 ทำตนให้เป็นที่ยิ่งด้วยการว่าง่ายสอนง่าย
 เพิ่มการประกอบการข้อปฏิบัติด้วยการหมั่นเข้าไปหาสมณะ
 บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายด้วยการสนทนาธรรมตามกาล
 ปฏิบัติให้ถึงศีลวิสุทธิด้วยความเพียรขัดเกลากิเลส
 ปฏิบัติให้ถึงจิตวิสุทธิด้วยการประพฤติธรรม

ผลของการประพฤติที่เป็นมงคล ย่อมเป็นผู้ที่มีศีล มีสมาธิ มีปัญญาที่จะเข้าใจในอริยสัจธรรม
 4 ประการ กระทำพระนิพพานให้แจ้งบรรลุถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม
 ชนทั้งหลายผู้มีความปรารถนาความสุขใน โลกนี้และโลกหน้า ควรน้อมนำมงคล 38 ประการ
 มาศึกษาเรียนรู้ พิจารณาและประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสวัสดิ์ในที่ทั้งปวง

นอกจากนี้คุณสมบัติที่จะทำให้เป็นผู้เจริญไปบุญในคุณธรรมความดีทั้งหลาย 6 ประการ

1. เป็นผู้มากด้วยความสว่างแห่งปัญญา
2. เป็นผู้มากด้วยความเพียรเป็นเครื่องประกอบ
3. เป็นผู้มากด้วยความปีติปราโมทย์อยู่เสมอ
4. เป็นผู้มากด้วยความไม่ยินดีในอกุศลธรรม
5. เป็นผู้ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่รู้พอไม่รู้อิ่มในการบำเพ็ญความดี
6. เป็นผู้เพียรพยายามกระทำกิจในปัจจุบันให้ลุล่วง ก้าวสู่คุณความดีที่สูงยิ่งขึ้นไป

ดังนั้น มงคล 38 ประการ จึงเป็นคุณเครื่องบ่งบอกถึงพฤติกรรมจริยธรรมที่ดีของคน
 ทั้งยังเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมว่าดีว่างาม เพราะมงคล 38 ประการ ได้เน้นในเรื่องของการทำหน้าที่
 ของแต่ละบุคคล ตามโครงสร้างหน้าที่ของคนในสังคม และบอกวิธีการรักษาจิตใจให้มั่นคงและแจ่มใส

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

แฮริส และกลูเต็น (Harris and Gluten, 1979 : 17-29) ได้ศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติตนด้านการรักษาสุขภาพเกี่ยวกับแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ พบว่า บุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีกิจกรรมที่มีเป้าหมายในการรักษาสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การควบคุมปริมาณอาหารมากกว่าบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ลีเวนทิ (Leventhi, 1983 : 108-109) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของอายุกับพฤติกรรมสุขภาพในด้านการปฏิบัติตนต่อสุขภาพ ทั้งการเสริมสร้างสุขภาพและการป้องกันโรค พบว่า พฤติกรรมป้องกันโรคของบุคคลเพิ่มขึ้นตามอายุ ยกเว้นพฤติกรรมที่ต้องออกแรงมาก เช่น การออกกำลังกาย โดยการเดินแอโรบิก

มูห์เลนแคมป์ และเซย์เลส (Muhlenkamp and Sayles, 1986 : 336) ได้ศึกษาเรื่องพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวก กับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค โดยบุคคลที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงกว่าจะมีพฤติกรรมการบริโภค การควบคุมน้ำหนัก การออกกำลังกาย การพักผ่อน การไปพบแพทย์เพื่อตรวจสุขภาพมากกว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษาในระดับต่ำ

โรเบิร์ต (Robert Eugene Migneault, 1974 : Abstracts) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “Evaluative System For Sunday Schools” พบว่า โรงเรียนที่ขยายตัวนั้นมีการจัดบริการและจัดกิจกรรมให้นักเรียนมากกว่าโรงเรียนที่ไม่ได้ขยายตัว ปัจจัยที่มีผลต่อความก้าวหน้าของโรงเรียน ได้แก่ สิ่งที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่โรงเรียนให้กับนักเรียน นอกจากปัจจัยที่เกี่ยวกับการจัดบริการและการจัดกิจกรรมแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้โรงเรียนวันอาทิตย์แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นการบริหารโรงเรียน บุคลากร เนื้อหาหลักสูตร วิธีการหาเงิน โปรแกรมสำหรับนักเรียน

งานวิจัยในประเทศ

จินดา อาจิณสมภาร (2522 : บทคัดย่อ) ศึกษาปัญหาการสอนจริยธรรมโดยการรวบรวมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของครูเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอน พบว่า ปัญหาด้านตัวครูผู้สอน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ค่อนข้างน้อย การสอนจริยธรรมไม่ใช่หน้าที่ของครูประจำชั้นเท่านั้น หากเป็นครูที่สอนในทุกวิชา ครูต้องมีความเข้าใจหลักสูตรและสามารถนำนวัตกรรมมาใช้เป็นสื่อการสอนด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะให้ครูและผู้ปกครองร่วมมือสนับสนุนให้มีกิจกรรมทางจริยธรรมและสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี

กัญนิกา พราหมณ์พิทักษ์ (2529 : บทคัดย่อ) ศึกษาเฉพาะกรณี เป็นการศึกษาบทบาทของโรงเรียนและครอบครัวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน พบว่า โรงเรียนควรบรรจุวิชาจริยศึกษา

เป็นวิชาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน เช่น มีการจัดป้ายนิเทศ จัดกิจกรรม การอบรมทุกเวลาก่อนเคารพธงชาติ ทำให้เกิดจริยธรรมที่ปลูกฝังทั้งสิ้น 19 คุณธรรม จากจริยธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ 30 คุณธรรม คุณธรรมที่ปลูกฝังมากที่สุด คือ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลา ความขยันหมั่นเพียร ส่วนครอบครัวมีลักษณะการปลูกฝังที่ไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและดุลยพินิจของบิดามารดาและผู้ปกครอง โดยปลูกฝังทั้งสิ้น 15 คุณธรรมจากจริยธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ 30 คุณธรรม จริยธรรมที่ปลูกฝังมากที่สุด คือ การไม่พูดปด ไม่บิดเบือน ไม่อำพรางความจริง การไม่ขยงให้เกิดการแตกแยกและการไม่พูดคำหยาบ ความรับผิดชอบ การไม่โลภ และการไม่ขโมย กระบวนการที่ใช้ในการปลูกฝังมากที่สุด ได้แก่ การบอกแนะนำและการฝึกพฤติกรรม

จรัส บุญชัย (2531 : 76-77) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (Ethical Behavior of High School Students) พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ โดยพฤติกรรมที่ทำมากที่สุด คือ ความเชื่อฟังการอบรมสั่งสอนของครู รองลงมา ได้แก่ การปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของโรงเรียน ความ پاکเพียรในการทำงาน ที่ครูมอบหมายให้ และการมีส่วนร่วมในกลุ่มโรงเรียนตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมที่กระทำน้อยที่สุด ได้แก่ ความเป็นตัวของตัวเอง เมื่อพิจารณาเงื่อนไขทางสังคมภายในโรงเรียน พบว่า เงื่อนไขที่ปรากฏมากที่สุด คือ แบบอย่างจากเพื่อนที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของโรงเรียน น้อยที่สุดได้แก่ ปฏิสัมพันธ์แบบส่วนตัวระหว่างครูกับนักเรียน สำหรับเงื่อนไขทางสังคมภายนอกโรงเรียน ที่มีผลกระทบต่อนักเรียนมากที่สุด คือ การขัดเกลาจากสื่อมวลชนอย่างสอดคล้องกับบรรทัดฐานของโรงเรียน รองลงมาได้แก่ การที่นักเรียนมาจากครอบครัวที่มีระเบียบวินัย เมื่อพิจารณาทั้งภายในและภายนอกพร้อมกันแล้ว เงื่อนไขที่ปรากฏมากที่สุด ได้แก่ การขัดเกลาอย่างสอดคล้องกับบรรทัดฐานของโรงเรียน ส่วนที่ปรากฏน้อยที่สุด ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์แบบส่วนตัวระหว่างครูกับนักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขทางสังคมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางสังคมระดับโรงเรียน ของนักเรียน ลำดับสูงที่สุด ได้แก่ การขัดเกลาจากสื่อมวลชนอย่างสอดคล้องกับบรรทัดฐานของโรงเรียน ส่วนลำดับที่ต่ำสุด ได้แก่ รูปแบบการประเมินผลทั้งทางสมองและพฤติกรรม

เพ็ญพรรณ พิทักษ์สงคราม (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสถานการณ์เชิงจริยธรรมและความตั้งใจกระทำพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาล ในการปฏิบัติกรพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช (A study of ethical dilemma and the intention to perform ethical behaviors of nursing students in psychiatric-mental health nursing practice) ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์เชิงจริยธรรมที่เป็นปัญหาและพบมากที่สุด ในการปฏิบัติกรพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช คือ การเคารพสิทธิของผู้ป่วย โดยที่ค่าเฉลี่ยของความตั้งใจกระทำพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลในการ

ปฏิบัติงานอยู่ในระดับต่ำ และค่าเฉลี่ยความตั้งใจกระทำพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่างกัน ส่วนค่าเฉลี่ยความตั้งใจกระทำพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาล ในการปฏิบัติกรพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช จำแนกตามประสบการณ์การดูแลผู้ป่วย เจตคติต่อผู้ป่วยและต่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวชไม่แตกต่างกัน

ปริญญา ฤกษ์อรุณ (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องลักษณะทางจริยธรรมของวัยรุ่นตอนปลายที่มีพฤติกรรมอาสาช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อศึกษาลักษณะทางจริยธรรม (Moral Characteristics) ของวัยรุ่นตอนปลายที่มีพฤติกรรมอาสาช่วยเหลือผู้อื่น (Volunteer Behaviors) พบว่า ลักษณะทางจริยธรรมที่มีศักยภาพในการพยากรณ์แนวโน้ม หรือโอกาสที่จะเกิดพฤติกรรมอาสาช่วยเหลือผู้อื่น หรือไม่เกิดพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละ ซึ่งสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการมีพฤติกรรมอาสาช่วยเหลือผู้อื่นได้และมีประสิทธิภาพในการพยากรณ์โอกาสที่จะเกิดพฤติกรรมอาสาช่วยเหลือผู้อื่นและไม่เกิดพฤติกรรมอาสาช่วยเหลือผู้อื่น

พระสรวรค์ ยมลีดา (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยเชิงเหตุแบบบูรณาการ บ้าน วัด โรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการดำรงชีวิตแบบพุทธ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ มีพฤติกรรมการกินแบบพุทธมากกว่าและมีพฤติกรรมการปฏิบัติทางศาสนาากกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ผลเช่นนี้ปรากฏในหลายกลุ่มย่อย เช่น การใช้จ่าย การปฏิบัติทางศาสนาและการรับสื่อจากภายนอกแบบผิด ๆ โดยขาดการพิจารณาหรือปรึกษาจากผู้ปกครองก่อนลงมือปฏิบัติตามลือนั้น

สุสรรค์ ไชโยรัักษ์ (2549 : 82-83) ศึกษาบทบาทของครูและผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน : พหุกรณีศึกษา (Roles of teacher and parents in enhancing students : A multi - case study) พบว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทอย่างยิ่งในการส่งเสริมจริยธรรม ซึ่งบทบาทของครูคือ ผู้เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้สร้างบรรยากาศ ผู้สร้างกำลังใจและผู้จัดการเรียนรู้เพื่อทักษะการใช้ชีวิต บทบาทผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนส่งเสริมจริยธรรมและโรงเรียนปกติมีบทบาทเหมือนกัน นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนในโรงเรียนส่งเสริมจริยธรรม มีจริยธรรมระดับความต้องการเพื่อตนเองมากกว่า ระดับความต้องการเพื่อคนใกล้ชิดและระดับความต้องการเพื่อสังคม ส่วนนักเรียนในโรงเรียนปกติมีจริยธรรมระดับความต้องการเพื่อตนเองมากกว่าจริยธรรมระดับคนใกล้ชิด แต่ไม่พบจริยธรรมระดับเพื่อสังคมและยังพบอีกว่า ปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทของครู คือ 1) การบริหารจัดการ 2) การตระหนักถึงการสร้างคนดี 3) การสร้างบรรยากาศ 4) บุคลิกและความสามารถเฉพาะตัวของครู 5) การจัดการสอน 6) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม 7) งบประมาณ ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคคือ 1) การขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี 2) ทักษะคนดี และการร่วมมือที่ดีของผู้ปกครอง 3) สื่อภายนอก

4) การขาดความรู้เพื่อส่งเสริมจริยธรรมที่ทันต่อเหตุการณ์ ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทของผู้ปกครอง คือ 1) ลักษณะของอาชีพ 2) การเรียนรู้ประสบการณ์จากสังคม ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ 1) การบริหารจัดการเวลา 2) กลุ่มเพื่อนนักเรียน

อังศุพัชร แก้วทนาง (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก้าวร้าวของวัยรุ่น ศึกษากรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่รายได้ของบิดามารดา ไม่เกิน 10,000 บาท/เดือน มีเกรดเฉลี่ยระหว่าง 2.00 – 3.00 นักเรียนซึ่งบิดามารดาอยู่ด้วยกัน บิดาและมารดามีการศึกษาระดับอุดมศึกษา และลักษณะการเลี้ยงดูของบิดามารดาเป็นแบบใช้เหตุผลและประชาธิปไตย และยังพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่มีระดับพฤติกรรมก้าวร้าวอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก้าวร้าว คือ ปัจจัยด้านเพื่อน ได้แก่ การร่วมกิจกรรมบันเทิง และการร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ส่วนปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ปัจจัยด้านสื่อมวลชน ได้แก่ ประเภทรายการโทรทัศน์และปัจจัยด้านทัศนคติต่อความรุนแรง

สรุปการวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ว่า หน้าที่ของสังคมมีส่วนอย่างมากในการถ่ายทอดซึ่งคำสอน ซึ่งในการถ่ายทอดคำสอนนั้น สามารถถ่ายทอดได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อันประกอบไปด้วย การเรียนรู้ในหลักสูตรการเรียนและการเป็นแบบอย่าง เป็นต้น ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ทางสังคม ได้แก่ สถาบันสังคม เช่น การศึกษา ครอบครัวและศาสนา นอกจากนี้บุคคลในสังคมยังมีหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมนี้เองเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงออกซึ่งพฤติกรรม ทั้งพฤติกรรมที่พึงประสงค์และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์